

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI**

İNTERNET VE ATEİZM: YOUTUBE ÖRNEĞİ

AYŞE BAYKALDI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN:
Doç. Dr. Arif KORKMAZ**

KONYA-2023

ÖNSÖZ

Ateizm son dönemlerde yoğun ilgi ve tartışma konusu haline gelen bir olgudur. Ateistler internetin kullanımının yaygınlaştığı ve hayatımızın önemli bir parçası haline geldiği günümüzde kendi görüşlerini, inançlarını, iddialarını, kurdukları internet siteleri ve sosyal medya platformları üzerinden paylaşmaya başlamışlardır. İnternet, sahip olduğu pek çok imkân ve özelliği ile izleyicilerine interaktif bir katılım ve karşılıklı etkileşim imkânı sunarak zaman ve mekân sınırlamalarını ortadan kaldırmıştır. Bu nedenle hızlı bir şekilde geleneksel medya araçlarının yerini almaya başlamıştır.

Bu çalışmada, internetteki YouTube platformunda ateizmle ilgili yayın yapan çeşitli kanalların kendilerini nasıl tanımladıkları, açıklamaları, savundukları fikirleri farklı başlıklar altında ele alınarak nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi yöntemi kullanılarak değerlendirilmiştir. Bu çalışmanın girişten sonraki bölümlerinde ateizmin kavramsal çerçevesi belirlenmiş, tanımı yapılmış, tarihçesi ve çeşitleri hakkında bilgilere yer verilmiştir. Ayrıca ateizm ile ilişkilendirilen kavramlara değinilmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise YouTube platformunda yer alan ateizmle ilgili kanallarda yayınlanan videolar ele alınmıştır. Bu kanallarda yer alan fikirlere ve dinlere karşı olan eleştirilerine yer verilmiş ve sınıflandırılarak analiz edilmiş ve öneriler getirilmiştir.

Çalışmamın konusunu belirleyen, çalışmamı destekleyen, ayrıntılı okumalarımı yapan ve düzeltmeleriyle katkı sağlayan danışman hocam Doç. Dr. Arif Korkmaz'a teşekkür ederim. Ayrıca ders döneminde emek ve ilgilerini bizlerden esirgemeyen değerli hocalarıma ayrıca teşekkür ederim. Son olarak bana her türlü maddi ve manevi desteklerini sunan değerli aile üyelerime de teşekkür ederim.

Ayşe BAYKALDI

KONYA, 2023

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ayşe Baykaldı		
	Numarası	18810201115		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	İnternet ve Ateizm: Youtube Örneği			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Ayşe Baykaldı

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ayşe Baykaldı		
	Numarası	18810201115		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Arif Korkmaz		
Tezin Adı	İnternet ve Ateizm: Youtube Örneği			

İnternet, bilgiye erişimi kolaylaştırarak, bireylerin dünya görüşlerini ve inançlarını yeniden değerlendirmelerine olanak tanımıştır. Bu zemin üzerinden ateizm ve düşünsel biçimleri; internet kaynakları ve sosyal medya araçları vasıtası ile daha görünür hale gelmiştir. Bununla birlikte, internet sayesinde karşıt inançları keşfetmek de mümkün hale gelmiş, bu da bireylerin kendi inançlarını daha geniş bir perspektiften değerlendirmelerini sağlamaya başlamıştır. Türkiye’de, geleneksel değerlerle modernite arasındaki gerilim bağlamında, internetin ateizmle olan etkileşimi özellikle dikkat çekicidir. Bu bağlamda, ateistler tarafından internette ve sosyal medyada ateist kimliği oluşturmak ve ifade etmek, mevcut tanınma biçimlerine meydan okuyan bir yöntem olarak tanıtılmaktadır. Ateist hareketlerin, internet ve sosyal medya aracılığıyla gerçekleşmesi, onun toplumsal çıktılarını da arttırmaktadır. Bu açıklamalarla birlikte bu çalışmada, internet ve ateizm ilişkisinin anlaşılması adına YouTube’ da ateizm temalı videoların içeriğinin değerlendirilmesi amaçlanmış ve bu doğrultuda da nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma kapsamında seçilen videolar ise belirlenen kriterlere göre hem Türkiye’den hem de küresel YouTube kanallarından seçilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre YouTube’ da yer alan ateist içeriklerin temel amacının, ateist bireylerin dışlanma ve ötekileştirme olgusuna karşı dayanışma sağlamak ve ateizmi bir felsefe ve hayat görüşü olarak tanıtmak olduğu belirlenmiştir. Bu noktada ateistlerin, Allah’ın varlığına inanmamaları nedeniyle dışlanmakta ve ötekileştirilmekte oldukları yönündeki savları öne çıkmıştır. Ateistlerin ahlak kavramına yaklaşımı da bu doğrultuda değerlendirilmiştir. Ahlakın, sadece dine bağlı olmadığı ve insanların Tanrı’ya inanmadan da ahlaklı olabileceği ateistler tarafından savunulmaktadır. Araştırmada ayrıca, ateistlerin sadece din konusundaki görüşleri değil, siyasi ve sosyal görüşleri de ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: İnternet, Din, Ateizm, Ateist, Teizm, YouTube.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Ayşe Baykaldı		
	Student Number	18810201115		
	Department	Philosophy and Religious Studies		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Doç. Dr. Arif Korkmaz		
Title of the Thesis/Dissertation	İnternet and Atheism: The Example of Youtube			

The Internet has facilitated access to information, allowing individuals to reevaluate their worldviews and beliefs. On this foundation, atheism and its intellectual forms have become more visible through online resources and social media tools. Concurrently, the Internet has made it possible to explore opposing beliefs, prompting individuals to view their own beliefs from a broader perspective. In Turkey, the interaction between the Internet and atheism is particularly noteworthy in the context of the tension between traditional values and modernity. In this setting, the construction and expression of an atheist identity online by atheists are presented as a challenge to existing modes of recognition. The online mobilization of atheist movements amplifies their societal impacts. With these explanations in mind, this study aims to assess the content of atheism-themed videos on YouTube to understand the relationship between the Internet and atheism. Qualitative research methods, specifically content analysis, have been employed. Videos for the research were selected based on set criteria from both Turkish and global YouTube channels. Results suggest that the primary goal of atheist content on YouTube is to foster solidarity against the exclusion and marginalization of atheist individuals and to introduce atheism as a philosophy and worldview. In this regard, claims emphasizing the exclusion and marginalization of atheists due to their disbelief in God's existence have been highlighted. The approach of atheists to the concept of morality has also been evaluated in this direction. Atheists argue that morality is not solely tied to religion and that individuals can be moral without believing in Allah. The study also touches upon not only the religious views of atheists but also their political and social perspectives.

Keywords: Internet, Religion, Atheism, Atheist, Theism, YouTube.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	ii
BİLİMSEL ETİK SAYFASI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
1. GİRİŞ	1
1.1. Konu	1
1.2. Amaç.....	1
1.3. Araştırmanın Önemi	2
2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	3
2.1. Ateizm Üzerine Açıklamalar	3
2.1.1. Ateizm Tanımı ve Tarihsel Süreci	3
2.1.1.1. Teorik Ateizm	5
2.1.1.2. Pratik Ateizm	6
2.1.2. Ateizmin Kimlik Haline Gelmesi Olgusu	6
2.1.3. Modern Ateizm, Post Modern Ateizm ve Yeni Ateizm	9
2.1.4. Ateizm ile İlişkilendirilen Kavramlar.....	10
2.1.4.1. Agnostisizm	10
2.1.4.2. Deizm.....	11
2.1.4.3. Panteizm.....	12
2.1.4.4. Naturalizm	12
2.2. Türkiye’de Ateizm: Sekülerizm, İnanç ve Siyaset İlişkisi İçinde Değerlendirmeler... 14	
2.3. Ateizmle İlgili Unsurlar Üzerine Önceki Araştırmalar	17
2.3.1. Yurtdışındaki Araştırmalar	17
2.3.2. Türkiye’deki Araştırmalar	19
2.4. İnternet ve Ateizm İlişkisi.....	23
2.4.1. İnternet Kavramı.....	23
2.4.2. İnternetin Tarihsel Gelişimi.....	24
2.4.3. Ateizm ve İnternet	26
2.4.4. Ateizmin Sosyal Konumu ve İnternet Etkileşimi	27
2.4.5. YouTube ve Ateizm Etkileşimi.....	31

3. YÖNTEM.....	34
3.1. Araştırmanın Modeli.....	34
3.2. İncelenen Videolar ve Veri Setinin Seçimi	34
3.3. Sayıltılar ve Sınırlılıklar	35
4. BULGULAR.....	36
4.1. Türkiye’deki YouTube Kanallarının İncelenmesine Dair Bulgular	36
4.1.1. Ateizm Derneği TV Kanalı	36
4.1.1.1. “Vücudumuzda Evrim İzleri” Videosu	36
4.1.1.1.1. Evrim Teorisi ve Ateizm	37
4.1.1.1.2. İdeoloji, Bilim ve Ateizm İlişkisi	38
4.1.1.1.3. Toplumsal Duyarlılık ve Doğanın Korunması Teması.....	40
4.1.1.1.4. Bilim, Ahlak ve Ateizm.....	41
4.1.1.1.5. Sosyal Evrim ve Kültürel Değişim	42
4.1.1.1.6. Bilimsel Perspektif ve Tıbbi Araştırmalar.....	44
4.1.1.1.7. Sosyo-Psikolojik Dinamikler Teması	45
4.1.1.2. “Dini Hoşgörü Yalanı” Videosu	46
4.1.1.2.1. Dinde Hoşgörüsüzlük Eleştirisi	47
4.1.1.2.2. İnanç Özgürlüğü ve Sekülerizm Teması	49
4.1.1.2.3. Ateizm, Anti-Teizm ve Hümanizm İlişkisi Teması	50
4.1.1.3. “İmam Hatip’ten Ateizme” Videosu	51
4.1.1.3.1. Sorgulama, Çevre Baskısı ve Ahlaki Değerlerin Etkileşimi	52
4.1.1.3.2. Dini Eğitim, Ateizm ve Toplumsal Algı Etkileşimi.....	53
4.1.1.4. “Allahsız Sanat” Videosu.....	54
4.1.1.4.1. Mesaj, İnanç ve Toplumsal Farkındalık.....	55
4.1.1.4.2. Din ve Bilim İlişkisi Teması.....	56
4.1.1.4.3. Kimliklendirme, Ötekileştirme ve Saygı.....	57
4.1.1.4.4. İslam, İslamofobi ve Sanat.....	58
4.1.1.5. “Aikido Sanatı” Videosu.....	60
4.1.1.5.1. Doğu Sporlarında Tanrısallık Anlayışı	61
4.1.2. Evrim Ağacı Kanalı.....	62
4.1.2.1. “Bilim İnsanlarının Çoğu Ateist Midir?” Videosu	62
4.1.2.1.1. Bilim İnsanlarında Din ve Evrim Teorisi İlişkisi.....	63
4.1.2.1.2. Bilim İnsanlarının Ateizme Meyilli Olması Üzerine Görüşler	66
4.1.3. Uçaktaki Ateist Akademisi Kanalı.....	68
4.1.3.1. “Din Bir Afyondur İspatı” Videosu	68
4.1.3.1.1. Uyuşturucu Sembölü Teması.....	70
4.1.3.1.2. Dünyanın Önemi ve Ölüm Teması	72
4.2. Küresel Yayın Yapan YouTube Kanallarının İncelenmesine Dair Bulgular.....	73

4.2.1. The Atheist Voice Kanalı	73
4.2.1.1. "15 Things to Never Say to an Atheist" (Ateistlere Asla Söylenmemesi Gereken 15 Şey) Videosu	73
4.2.1.1.1. Ahlak Teması	74
4.2.1.1.2. Hayatın Anlamı Teması.....	75
4.2.1.1.3. İspat Teması	76
4.2.1.1.4. Kutsal Kitaplar Teması	77
4.2.1.1.5. Ateizmin Din Eleştirisi Teması	78
4.2.1.2. "9 Problems in Atheist / Religious Relationships" (Ateistlerle Kurulan İlişkilere Yaşanan 9 Problem) Videosu	79
4.2.1.2.1. Evlilik Teması.....	80
4.2.1.2.2. Partnerlerin Birbirlerinin İnançlarını Değiştirmeleri	81
4.2.1.2.3. Toplum Baskısı Teması	83
4.2.2. Answers in Genesis Canada Kanalı	84
4.2.2.1. "What Does Atheism Produce in Society?" (Ateizm Toplumsal Olarak Ne Üretir?) Videosu	84
4.2.2.1.1. Ateizm Dayatması Teması	85
4.2.2.1.2. Çocuk Yetiştirme Teması	86
4.2.2.1.3. Hayatın Anlamı Teması.....	87
4.2.2.1.4. Ahlak Teması	87
4.2.3. TED YouTube Kanalı (Ted Talks).....	88
4.2.3.1. "My Failed Mission to Find God" (Tanrı'yı Bulmaktaki Başarısızlığım) Videosu	89
4.2.3.1.1. Hiçbiri Teması.....	90
4.2.3.1.2. Benzerlik Teması	92
4.2.3.1.3. Bireysellik Teması.....	94
4.2.3.2. "Alain de Botton: Ateizm 2.0" Videosu.....	95
4.2.3.2.1. Doktrinel ve Ritüelistik Din Teması.....	97
5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	100
5.1. <i>Tartışma</i>	100
5.1.1. Evrim Teorisi ve Ateizm	100
5.1.2. Modernite, Sekülerizm ve Ateizm.....	102
5.1.3. Sosyolojik Boyutu ile Ateizm: Sosyal Etki ve Sosyal Öğrenme	104
5.1.4. Ahlak, Kötülük ve Ateizm	106
5.2. <i>Sonuç</i>	109
5.3. <i>Öneriler</i>	111
KAYNAKÇA	113

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Ateizm Derneği TV Kanalı – “Vücudumuzda Evrim İzleri” Videosu.....	37
Şekil 2. Ateizm Derneği TV Kanalı – “Dini Hoşgörü Yalanı” Videosu	46
Şekil 3. Ateizm Derneği TV Kanalı – “İmam Hatip’ten Ateizme” Videosu	51
Şekil 4. Ateizm Derneği TV Kanalı – “Allahsız Sanat” Videosu	55
Şekil 5. Ateizm Derneği TV Kanalı – “Aikido Sanatı” Videosu	60
Şekil 6. Evrim Ağacı Kanalı – “Bilim İnsanlarının Çoğu Ateist Midir?” Videosu (1)	63
Şekil 7. Evrim Ağacı Kanalı – “Bilim İnsanlarının Çoğu Ateist Midir?” Videosu (2)	65
Şekil 8. Uçaktaki Ateist Akademisi Kanalı – “Din Bir Afyondur İspatı” Videosu... 69	
Şekil 9. The Atheist Voice Kanalı – “15 Things to Never Say to an Atheist” Videosu	74
Şekil 10. The Atheist Voice Kanalı – “9 Problems in Atheist / Religious Relationships” Videosu.....	80
Şekil 11. Answers in Genesis Canada Kanalı – “What Does Atheism Produce in Society” Videosu	85
Şekil 12. TED YouTube Kanalı	88
Şekil 13. TED Kanalı – “My Failed Mission to Find God” Videosu.....	90
Şekil 14. TED Kanalı – “Alain de Botton: Ateizm 2.0” Videosu”	96

1. GİRİŞ

1.1. Konu

İnternet, hemen her düşünsel biçimin, inancın ve diğer tüm unsurların yayılması, savunulması, anlaşılması ya da bilinmesi adına önemli bir zemin sağlamaktadır. Bu noktada da bu araştırmanın inceleme konusu olarak son yıllarda oldukça popüler hale gelen YouTube, dini grup ve organizasyonların olduğu kadar ateizm savunucularının da yer aldığı bir video paylaşım sitesi olarak öne çıkmıştır.

Bununla birlikte internet ile birlikte, YouTube’ da ateist içerik üreticileri, kendilerine has argümanlarını ve eleştirilerini anında binlerce insana ulaştırabilmekte, buna karşılık dini gruplar da kendi görüşlerini ve inançlarını aynı hızla yayabilmektedirler. İnternetin bu dinamik yapısı, geleneksel medyanın aksine, sınırsız bir bilgi paylaşımı ve etkileşimini mümkün kılarak, din ve ateizm arasındaki tartışmalarda yeni bir boyut kazandırmaktadır. Bu yeni boyutların anlaşılması ve ateizmin internet ve özellikle YouTube üzerindeki davranış biçimlerinin incelenmesi toplumsal çatışmaların önlenmesi ya da teist – ateist etkileşimi ya da karşıtlığının daha iyi anlaşılması adına önemli bulunmaktadır.

1.2. Amaç

Bu araştırma, internet ve ateizm ilişkisini YouTube üzerindeki ateizm temalı videoların içerik analizini ortaya koymayı amaçlamıştır. Türkiye’de, geleneksel değerlerle modernite arasındaki gerilim bağlamında, internetin ateizmle olan etkileşimi özellikle dikkat çekicidir. Bu bağlamda, ateistler tarafından internette ve sosyal medyada ateist kimliği oluşturmak ve ifade etmek, mevcut tanınma biçimlerine meydan okuyan bir yöntem olarak tanıtılmaktadır. Ateist hareketlerin, internet ve sosyal medya aracılığıyla gerçekleşmesi, onun toplumsal çıktılarını da arttırmaktadır. Bu açıklamalarla birlikte bu çalışmada, internet ve ateizm ilişkisinin anlaşılması adına YouTube’ da ateizm temalı videoların içeriğinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır ve bu doğrultuda da nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Türkiye’de ve İngilizce yayın yapan küresel YouTube

kanallarında yer alan ateizm konulu videoların tematik olarak neleri içerdiği, bu videoların temel savlarının ne olduğu, ateizmin internet ortamındaki temsilinin nasıl olduğu ve bu videolardaki öne çıkan temaların hangi kavramlar ve desenler üzerine odaklandığının anlaşılması bu araştırmanın temel amaçlarını oluşturmuştur. Bu doğrultuda aşağıdaki araştırma soruları belirlenmiştir.

- 1) İnternetin ve dijitalleşmenin varlığı ateizmin etki alanını genişletmekte midir?
- 2) YouTube üzerinde ateizm temalı videolar hangi temalar üzerinde yoğunlaşmaktadır?
- 3) Ateistlerin YouTube üzerindeki temsili, sosyal medya ve toplum arasında nasıl bir izlenim oluşturmaktadır?

1.3. Araştırmanın Önemi

İnternetin varlığı ile birlikte bireyler ve grupların kendilerine has düşünceleri ve inançları milyonlarca insana ulaştırabilir hale gelmiştir. Özellikle YouTube, bu konuda ön plana çıkan platformlardan biridir. Hem dini gruplar hem de ateizm savunucuları YouTube üzerinden kendi görüşlerini ve inançlarını milyonlarca insana sunabilmekte ve bu sayede geniş bir etkileşim ve bilgi paylaşımı oluşturmaktadırlar. Geleneksel medyanın sınırlamalarının ötesine geçen internet, din ve ateizm arasındaki tartışmalara yeni boyutlar kazandırmaktadır. İnternetin sunduğu bu yeni platform, ateizmin internet üzerindeki davranış biçimlerini anlama ve toplumsal çatışmaları önleme potansiyeline sahiptir. Ayrıca teist ve ateist gruplar arasındaki etkileşimin daha iyi anlaşılmasını da sağlamaktadır. Türkiye özelinde, geleneksel değerlerle modernitenin etkileşimine baktığımızda, internetin ateizmle olan ilişkisi öne çıkmaktadır. Ateist hareketlerin, internet ve sosyal medya aracılığıyla yayılması, toplumsal etkilerini ve kabul görmelerini artırabilir. Bu nedenle, YouTube’ da ateizm temalı videoların içeriğinin analiz edilmesi ve bu analizlerin, ateizmin internet ortamındaki temsilini anlamak için kullanılması büyük önem taşımaktadır.

2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Ateizm Üzerine Açıklamalar

2.1.1. Ateizm Tanımı ve Tarihsel Süreci

Ateizm, Tanrı'ya inanmama ya da inanç eksikliği durumunu ifade etmektedir. Bu noktada ateizm (Tanrıtanımazlık) Yunancada olumsuzluk bildiren 'a' önekiyle, Tanrı anlamına gelen 'Theos' un birleşiminden doğmuş olan ve Tanrı'nın ya da Tanrıların var olmadığı inancına dayanan felsefe akımı olarak ifade edilmektedir (Korkmaz, 2019, s. 56). Bazı düşünürler için ise ateizm, sadece teizmin iddialarını reddetmek anlamına gelmektedir (Cliteur, 2009, s. 5). Bu perspektife göre ateizmin teizme karşı bir ret olarak değerlendirilmesi, böylelikle bireyin Tanrı inancını reddetmesi, teist olmayan her bir inanın ateizmle ilişkilendirilmesine zemin hazırlamaktadır. Bu durumda ise politeizm, panenteizm ya da panteizm ve diğer farklı inanç biçimleri de ateizmle ilişkilendirilebilmektedir. Bununla birlikte Konfüçyüsçülük, Caynizm ve Budizm gibi bazı teist olmayan inançlar ve inanış biçimleri de ateizm ile aynı düzlemde değerlendirilebilecektir (Martin, 2007, s. 230). Modern anlamda ise ateizm, sadece Tanrı'nın reddedilmesiyle kalmamakta, aynı zamanda aşkın olan her şeyle birlikte ruhu ve ruha dair her şeyi de reddetmektedir. Bu perspektifle birlikte Bolay'a (2007, s. 128-129) göre evren tesadüfen ve tamamen doğal fenomenlerle ortaya çıkmıştır, bununla birlikte de ontolojik materyalizmin temelini de bu oluşturmaktadır. Bu yaklaşım, evrendeki gerçekliğin madde ve fiziksel güçlerden oluştuğunu savunur ve doğadaki düzenin evrim sonucu meydana geldiğini iddia eden teist yaklaşıma karşı çıkar (Cevizci, 2000, ss. 89-90). Ateizmin iki farklı tanımı vardır. Bunlar ise geniş ve dar anlamda ateizm olarak ayrılmaktadır. Geniş anlamı ile ateizm doğaüstü olan hiçbir gerçekliğin kabul edilmemesi anlamına gelmektedir. Dar anlamı ile ateizmin ise en önemli olgusu yalnızca teizmin reddidir. Bu doğrultuda dar anlamda ateizm, bireysel bir Tanrı'ya inanmamak anlamına gelmektedir. Bu nedenle, ateizmin çeşitli tanımları bulunsa da, genellikle günümüzde geniş anlamda ateizm terimi kullanılmaktadır (Cevizci, 2000, ss. 89-90).

Ateizmin kökenleri çok eskiye dayanmaktadır. İlkçağ filozoflarından bazılarının ateist görüşleri olduğu iddia edilir, özellikle atomculuk gibi materyalist yaklaşımları benimseyenler arasında Empedokles, Leukippos ve Demokritos örnek olarak gösterilebilir (Cevizci, 2021, ss. 45-47). Bu filozoflar, yalnızca atomların varlığını kabul etmiş ve doğaüstü varlıkları reddetmişlerdir. Ancak, bu düşünürlerin modern anlamdaki ateistlere benzediğini söylemek doğru olmayacaktır (Sedley, 2013, ss. 144-146). Örnek vermek gerekirse, bu filozofların temel iddialarından biri tanrıların da atomlardan oluştuğudur. Xenophanes'e bakıldığında ise onun dönemindeki antropomorfik tanrı anlayışına yönelik eleştiriler getirdiği görülmekte, buna karşında bu durum ise onun geniş anlamında ateizmi benimsediği anlamına gelmeyeceği söylenebilecektir. Reenkarnasyona inanan Empedokles gibi filozoflar mevcuttur (Cevizci, 2010, s. 56). Demokritos ise insan ve hayvan ruhlarının özel bir atom türünden oluştuğunu savunmuştur. Bu filozoflar aynı zamanda determinizmi de reddetmişlerdir. Örneklerden görüleceği üzere antik dönem içinde ateizmin karşılığı, modern dönemdeki ateizm yaklaşımlarına göre farklılıklar göstermektedir. Ortaçağ'a geçişte, dine olan yoğun bağlılık nedeniyle ateizmin yaygınlaşma fırsatı bulamadığı belirtilir (Bremmer, 2007, s. 11). Ancak 19. yüzyılda, ateizm modern bir anlayış haline gelmiş ve toplumda daha fazla kabul görmüştür. Bu dönemdeki düşünürler, dinin eleştirisini geliştirmiş ve ateist açıklamalar sunmuşlardır. Ayrıca ateistler ilk kez resmi olarak tanınmış ve agnostisizm gibi yeni inançsızlık kavramları geliştirilmiştir (Hyman, 2010, s. 90).

20. yüzyıl ile birlikte, inançsızlık toplumda daha fazla kabul görmüş ve yasal olarak tanınmıştır. Bu durumun en önemli gelişmeleri ise 1960'larla birlikte batıda ortaya çıkmıştır. Modernizmin de bir uzantısı olarak ateizmin de geliştiği ve ikisinin birbirleri ile sıkı bir bağlantısı olduğu söylenebilecektir. Bu nedenle, ateizmi anlamadan moderniteyi anlamak zordur. Modernite, ilerleme ve doğanın kontrolü fikrini öne çıkarır, insanın "efendi" olma idealiyle örtüşür. Modernizmle gelişmeye başlayan ateizme göre yalnızca tanrının felsefi bir düşünce olduğu yönünde ideolojiler ortaya çıkmış, bu ideolojiler ise toplumların belirli kesimlerini yaşam tarzı ve dünya görüşü olarak etkilemiştir (Brown, 2013, s. 243).

En tanınmış ve yaygın inançsızlık biçiminin ateizm olduğu ve bununla birlikte ateizmin sıklıkla inançsızlıkla eş anlamlı olarak kullanıldığı görülmektedir. Ancak, ateizm farklı boyutlara ayrıldığında diğer inançsızlık türleri de gün yüzüne çıkar. Bu nedenle ateizmi daha detaylı bir şekilde incelemek önemlidir. Bu doğrultuda ateistlerin bazılarının tanrının varlığına inanmadığı, bazılarının ise tanrının olmadığına inandığı gibi bir durum ortaya çıkmaktadır (Bullivant, 2013, s. 12). Ateizmi tanımlarken ortaya çıkan genel sınıflandırma kanısına göre ise ateizm temel olarak teorik ve pratik ateizm olarak iki temelde incelenmektedir. Teorik ateizm bir düşünce boyutu iken, pratik ateizm ise davranış boyutu olarak ayrılmaktadır (Aslan, 2002, ss. 75-76).

2.1.1.1. Teorik Ateizm

Teorik ateizm, kişinin zihinsel bir çaba ile Tanrı'nın varlığını reddetmesi olarak değerlendirilmektedir. Bu perspektifte, Tanrı'nın varlığı ile ilgili kanıtların çürütülmesi ya da yokluğu ile ilgili kanıtların savunulmasına dair entelektüel bir çabadan söz edilmektedir. Cevizci (2000, ss. 89-90)'ye göre teorik ateizmin bir yönü, bireyin ateist bir tutum benimsemesinin nedenlerini açıklamakla ilgilidir ve bu bağlamda Tanrı kavramı teorik bir perspektiften eleştirilmektedir. Topaloğlu (2001, s. 24)'na göre ise teorik ateizm, Tanrı'nın varlığını veya yokluğunu kanıtlamaya yönelik bir çaba içerdiğinden, pozitif ve negatif ateizm olarak iki temel kategoriye ayrılmaktadır. Pozitif ateizm, Tanrı'nın varlığını reddetmeyi, Tanrı'nın olmadığına inanmayı ve bu inancı desteklemeye çalışmayı ifade eder. Diğer bir deyişle, pozitif ateistler, Tanrı'nın varlığını inkar etmek için çaba harcarlar ve Tanrı'nın varlığının olmadığına dair deliller sunmaya çalışırlar. Bununla birlikte negatif ateizmde tanrının varlığının reddedilmesi ile beraber tanrının yokluğunun kabul edilmesi ve tanrının varlığına dair tüm iddia ve delillerin eleştirilmesi bulunmaktadır (Aslan, 2002, ss. 75-76).

Negatif ateizm, genellikle “Tanrı'ya inanç yokluğu” olarak tanımlanırken, pozitif ateizm “Tanrı'nın var olmadığına inanç” olarak ifade edilir. Ateizm terimi genellikle pozitif ateizmi çağrıştırır. Hood vd. (2009) tarafından belirtildiğine göre, pozitif ateizm bir inanç biçimidir (Hood vd., 2009, s. 132). Hood ve Chen (2013)

ayrıca pozitif ateizmin, genellikle negatif ateizme göre daha ayrıntılı bir inkarı temsil ettiğini ve eğitim ile doğal bilim anlayışıyla daha fazla ilişkilendirildiğini, negatif ateizmin ise daha çok duygusal faktörlere dayandığını ifade etmektedir (Hood ve Chen, 2013, ss. 541-542).

2.1.1.2. Pratik Ateizm

Pratik ateizm, bir kişinin günlük yaşamında ateist bir şekilde davranmayı ve bu yönde hareket etmeyi ifade eder. Bu anlayışa göre, birey, Tanrı'nın varlığı veya yokluğunu düşünmeden veya üzerinde durmadan sadece ateist gibi davranabilir (Topaloğlu, 2001, s. 26). Bir ateist, her zaman Tanrı'nın varlığı veya yokluğu üzerine düşünmek zorunda değildir; bazıları sadece davranış düzeyinde ateist olabilirler (Topaloğlu, 2001, s. 26).

Pratik ateizm, davranışları Tanrı'nın inançlarına göre değil, dünyevi değerlere dayandıran bir yaklaşımı yansıtır (Cevizci, 2000, ss. 89-90). Bu tür ateistler, eylemlerinde Tanrı'yı tamamen göz ardı ederler. Birçok ateist, günlük yaşamlarında sanki Tanrı yokmuş gibi davranmayı tercih eder, ancak Tanrı'nın varlığı veya yokluğu hakkında sürekli düşünmeyebilirler.

Pratikte ateistler, aktif ve pasif olmak üzere iki ana kategoriye ayrılabilirler. Pasif ateistler, din ve Tanrı inancıyla aktif olarak ilgilenmeyen, ancak ateist gibi davranan bireylerdir. Aktif ateistler ise hem Tanrı inancını reddederler hem de Tanrı'ya ve dine karşı aktif bir tavır alırlar. Bu tür ateistler, kendi dünya görüşlerini yaymayı ve toplumda etkili olmayı amaçlarlar. Bu nedenle bu gruba “militan ateistler” de denir (Topaloğlu, 2001, s. 19). Bu sınıflandırma, inançsızlığın kökenlerini ve gelişimini anlamak için önemlidir. İnançsızlık, farklı belirtiler ve motivasyonlarla ortaya çıkan bir dizi farklı olgunun sonucudur.

2.1.2. Ateizmin Kimlik Haline Gelmesi Olgusu

Bazı yazarların ateizm tanımları çoğunlukla birbiri ile uyumlu olmasına rağmen, ateizmin anlamı üzerine süregelen bir felsefi tartışma mevcuttur (Bullivant, 2013, ss. 23-31; Cliteur, 2009, ss. 1-4; Martin, 2007, ss. 1-11). Sözü edilen yazarlar “inanç” kavramına yer vermişlerdir, ancak Nica (2020, ss. 2120-2134), ateizmin bir

inanç olmadığını, aksine bir yaratıcı veya yaratıcıları iddia etmeyen teolojik bir konum olduğunu savunmuştur. Benzer şekilde, Martin (2007) ateistlerin Tanrı'nın var olmadığını inandığını iddia etmelerine itiraz etmiş ve bir ateistin herhangi bir tanrı ile ilgili inanca sahip olmayan bir kişi olduğunu savunmuştur (Martin, 2007, ss. 1-11).

McGrath (2013), ateizmin sadece herhangi bir tanrıya inançsızlık olmadığını, aksine bir beyan pozisyonu olduğunu, herhangi bir tanrıya inanmamayı bilinçli bir şekilde reddetmeyi içerdiğini savunmuştur (McGrath, 2013, ss. 178-188). Cliteur (2009), kelimenin içerdiği “a-” harfi ile “teizmin yokluğu” anlamını sağlayan kelimenin anlamsal analizine odaklanmıştır. Ancak Cliteur (2009), ateizmi sadece Tanrı'ya inançsızlık olarak değil, teistik bir Tanrı'ya inanmama olarak tanımlamamıştır. Teistik bir Tanrı, belirli özelliklerle tanımlanır, örneğin her şeye gücü yeten, başlangıç noktası olmayan ve ebedi bir varlık olarak kabul edilir (Cliteur, 2009, ss. 1-23). Teistik bir Tanrı ayrıca mutlak iyi ve yüce bir varlık olarak idealize edilir. Dolayısıyla, ateizm sadece dinlere inançsızlık değil, aynı zamanda teistik değerlerin ve prensiplerin reddi ve teistik bir Tanrı'nın reddi anlamına gelir (Cliteur, 2009, ss. 1-23). Martin (2007), teistik bir Tanrı'ya inançsızlık ile herhangi bir tanrıya veya ilahi, ruhsal bir varlığa inançsızlık arasında bir ayrım yapmış ve birincisini “dar anlamda ateizm” olarak tanımlarken, ikincisini “geniş anlamda ateizm” olarak tanımlamıştır (Martin, 2007, ss. 1-11).

Siner (2012) tarafından yapılan bir çalışma, ateist kimliğinin oluşumunda yer alan aşamaları açıklayan bir model geliştirmeyi denemiştir. Siner (2012), üniversite öğrencilerinde ateist kimliğin gelişimini anlamak için bir model önermiştir. Önerilerini, üniversite öğrencilerinin dini kimlik gelişimine dair Small (2008) tarafından yapılan doktora tezi ile lezbiyen, gey ve biseksüel öğrencilerin kimlik gelişimini açıklamak için geliştirdiği Fassinger teorisinin bir kombinasyonuna dayandırdılar (Siner, 2012, ss. 14-21). Siner (2012) çalışmalarında ateist kimliği LGBTI+ kimlikleri ile karşılaştırdı ve özellikle her ikisinin de stigmatize edilmiş, azınlık kimlikleri olarak nasıl benzerlikler taşıdığına dikkat çekti. Birçok çalışma, ateist kimliği stigmatize edilmiş bir kimlik olarak tanımladı ve ateist bireylerin nasıl stigmatize edildiğini veya ayrımcılığa uğradığını inceledi (Abbott ve Mollen, 2018,

ss. 685-707; Cloud, 2017, ss. 165-188; Goodman ve Mueller, 2009, ss. 55-63; Scheitle vd., 2019, ss. 1731-1756). Ateizmin, özellikle LGBTI+ kimliklerinin aksine, saklanabilirlik açısından farklı olması (Abbott ve Mollen, 2018, ss. 685-707), kimliğin gizli kalma olasılığını artırır; ancak ateizm konusundaki söylem, kökeni LGBTI+ söylemine ait olan “açılmak” ve “dolaptan çıkmak” kavramlarını benimser (Anspach vd., 2007, ss. 95-119; Zimmerman vd., 2015, ss. 1-13), kimliği saklamak veya açıklamak konusundaki ikilemin önemini gösterir. Kimliklerini açıklamanın nedenleri, olası sonuçları ve etkileri ve kuşku götürmezliğini açığa vurma stratejileri, ateist kimliği üzerine literatürde en yaygın olarak çalışılan konuların başında gelir (Brewster vd., 2014, ss. 628-663). Etiketle ilgili, ailelerine, özellikle belirli bir dini bağlılıkla yetiştirildilerse kimliklerini açıklamak konusundaki zorluğu artırır (Zimmerman vd., 2015, ss. 1-13). Ateist bir kimlik geliştirmenin psikolojik ve zaman zaman fiziksel tehlikeleri de zararlı olabilir (Brewster vd., 2014, ss. 628-663).

Siner (2012), ateist kimlik oluşturma teorilerinin temeli olarak gönderme yaptığı özel LGB kimlik gelişim teorisini, iki farklı bağlam içinde, yani bireysel ve sosyal bağlamda kimlik gelişimi şeması önerdi (McCarn ve Fassinger, 1996, ss. 508-534; Siner, 2012, ss. 14-21). Her iki bağlam için McCarn ve Fassinger (1996), dört aşama boyunca gelişen bir kimlik gelişimi önerdiler. İlk aşama, farkındalık olarak adlandırıldı ve kimlik gelişiminin kendini tanıma aşamasını önerdi. İkinci aşama keşifti. Bu aşamada, öğrenci ya deneyim yoluyla ya da gözlem yoluyla cinsel kimliklerini keşfetmeye başladı. Gelişimin üçüncü aşaması, derinleşme/taahhüt olarak adlandırıldı ve öğrenci LGB kimliğini sahiplenmeye ve topluluğuyla sosyalleşmeye başladığı aşamayı. Son aşama içselleştirme/sentez olarak adlandırıldı ve bu aşamada öğrencinin LGB kimliğini diğer kimliklerinin bütününe entegre ettiği ve etiketi taşıma konusunda kendine güvendiği önerildi (McCarn ve Fassinger, 1996, ss. 508-534).

Siner (2012), McCarn ve Fassinger’in (1996) modeli ile birleştirmek amacıyla üniversite öğrencilerinde dini kimlik gelişim teorisini içeren Small’ın (2008) dini kimlik gelişim teorisine de atıfta bulundu. Small’ın modeli, üniversite öğrencilerinde dini kimlik gelişiminin altı aşamasını önerdi. Farklı tek tanrılı dinler için özel olarak belirlenmiş farklı modellerin yanı sıra (Hristiyanlık, Yahudilik,

İslam), Small, kendi modelini ateist kimlik gelişiminin gösterimini açıklamak için uygulamaya çalıştı. Onların modeline göre, ateist kimlik oluşturmanın ilk aşaması, kimlik üzerinde herhangi bir etkiye sahip olunmayan başlangıç bir durumu tasvir etti. İkinci aşama, bir kişinin çevresindeki dini ve inançlarla ilgili bilgileri toplamaya başladığı ve dini kimliklerinin farkında olmaya başladığı bir dönemdi. Ateist kimlik gelişiminin üçüncü aşamasında, bir kişi din ve Tanrı ile ilgili sorular, şüpheler veya hoşnutsuzluklar yaşamaya başladı. Geçiş dönemi olarak adlandırılan aşama, eski dini inançları terk ettiği ve yeni bir kimlik inşa ettiği bir ara aşama olarak teorize edildi. Dördüncü aşamada, birey kimliğini sahiplendi. Bu aşama, araştırma yapma ve sorgulama kapasitesinin arttığı, ayrıca rasyonel veya entelektüel bir topluluğa katılımın olası olduğu bir dönemi içermekte idi. Beşinci aşama, diğer insanlarla artan bağlantı ve artan alçakgönüllülükle tanımlandı. Altıncı aşama, beşinci aşandan pek farklı olmayan bir dönem olarak tanımlandı ve katılımcıların giderek daha insancıl hale geldiği ve tüm insanlarla uyum içinde olduğu bir dönem olarak açıklandı (Siner, 2012, ss. 14-21).

2.1.3. Modern Ateizm, Post Modern Ateizm ve Yeni Ateizm

Önceki başlıklarda ortaya konulan bilgiler doğrultusunda ateizm bünyesinde çeşitli yaklaşımların bulunduğunu kabul etmek elzemdir. İnançsızlık, bireylerin, ideolojilerin ve toplulukların çeşitli türlerdeki ateizm biçimleriyle kendini ifade ettiği bir alandır. Benzer şekilde, inançlı bir kişinin inancı hakkında derinlemesine anlayışa sahip olmadığımız gibi, inançsız bir kişinin neden, nasıl ve hangi temellere dayanarak inançsız olduğunu anlamak, bilimsel açıdan doğru bir yaklaşım gerektirir.

Modern felsefenin kökenlerinin, özellikle René Descartes'ın geleneksel otoriteye ve skolastik felsefeye karşı başlattığı felsefi meydan okumalarla başladığı yaygın bir kabuldür (Scruton, 2012, ss. 22-27). Ancak Descartes, Tanrı'ya ve dine yönelik eleştiriler sunmamıştır. Onun ayırt edici özelliği, şüphecilik ilkesini benimseyerek test edilmemiş ve temellendirilmemiş bilgiyi kabul etmemesi olmuştur. Bu yaklaşımın merkezinde, düşünen bir özne olarak insan benliği yer almaktadır. İnsan ve hayvanın maddi doğasını mekanik bir perspektifle ele almasına rağmen, insanın bilincinin işleyişi konusunda maddenin ötesinde bir varlık olduğuna

inanmıştır. Bu, günümüz zihin felsefesinin ana sorunlarından birini oluşturan bir miras bırakmıştır. Descartes, insanın ve hayvanın maddi yapılarını ve işleyişlerini tamamen mekanik bir bakış açısıyla açıklamış olsa da insan bilincinin işleyişi hakkında maddeden farklı bir varlık olduğunu ileri sürmüştür. Bu konu Descartes'ın günümüz zihin felsefesine miras bıraktığı, en çok tartışılan ve üzerinde düşünülen konulardan biridir.

Günümüzde, özellikle yeni ateizm olarak adlandırılan hareket, insanın bilincini ve manevi yönünü kabul etmekle birlikte, bunları tamamen beyin faaliyetleriyle açıklamaya eğilimlidir ve ikilik düşüncesini kesin bir şekilde reddeder. Nörobilimin katkılarına dayanarak, tüm yaşamsal süreçlerin mekanik ve fiziksel kurallarla açıklanabilir olduğunu savunur ve doğaüstü varlıklara yer bırakmaz. Yeni ateistler için, bir problemi çözme eylemi ile iştah açıcı bir yemeği düşünme eylemi arasında temelde bir fark bulunmaz; her ikisi de sinir bilimsel bir sürecin sonucudur ve doğaüstü etmenleri dışlamaktadır. Modern ateizmin temelini atan düşünürler arasında, ruh ve beden ikiliğini kabul etmeyen, Hristiyanlık eleştirileriyle tanınmış olan Bertrand Russell ve daha soyut bir ateizmi savunan Jean-Paul Sartre gibi düşünürler bulunmaktadır. Yeni ateistler ise daha yaygın ve dikkat çekici bir iletişim dili kullanarak bilimsel konuları geniş kitlelere aktarır. Postmodernizmin, hakikat yerine yorumları vurgulayan bir bakış açısını benimsemesi, yeni ateizmin keskin ve kararlı duruşuyla çatışır. Bu nedenle, yeni ateizmi postmodern bir yaklaşım olarak değerlendirmek doğru olmayacaktır (Scruton, 2012, ss. 22-27).

2.1.4. Ateizm ile İlişkilendirilen Kavramlar

2.1.4.1. Agnostisizm

Agnostisizm, ateizmle sıkça ilişkilendirilen bir kavramdır. Bu felsefi görüş, Tanrı'nın varlığı veya yokluğu hakkında elimizde yeterli bilgi olmadığını ve bu nedenle Tanrı'yı bilmenin imkânsız olduğunu savunur. Agnostisizm, dini bir görüş olarak teistlerin Tanrı'nın var olduğunu ve ateistlerin Tanrı'nın var olmadığı tezinin tersine, Tanrı'nın var olup olmadığının ilke olarak ya da uygulamada bilinemeyeceğini ileri sürmektedir (Korkmaz, 2019, s. 130).

Ateizmin doğru olduğu kabul edilirse, agnostisizm yanlış olacaktır ve agnostikler için hem inanmanın hem de inanmamanın kanıtlarının olabileceğini düşünmek mümkündür. Agnostikler için her iki ihtimal de geçerli bir seçenektir. Ünlü filozoflardan Bertrand Russell da agnostik bir bakış açısı benimsemiş ve Tanrı'nın varlığı veya yokluğu hakkında yeterli ve kesin bilgilere sahip olunmadığını savunmuştur. Russell, Tanrı'nın varlığı veya yokluğuyla ilgili kesin bir sonuca varmanın mümkün olmadığını düşünmüş ve bu nedenle Tanrı'nın varlığı veya yokluğu üzerine yapılan tartışmaların anlamsız olduğunu ifade etmiştir. Ona göre, bu tür tartışmalar insanları herhangi bir sonuca götürmeyecektir (akt. Topaloğlu, 2020, s. 41).

2.1.4.2. Deizm

Teizmi kabul eden ancak vahyi kaynakları ve bu kaynaklardan gelen dini kuralları reddeden felsefi akım olarak bilinen deizm, felsefi bir perspektife sahiptir (Cevizci, 1999, s. 209). Deizm, Tanrı'nın varlığını kabul eder, ancak Tanrı'nın varlığı insan aklıyla kavranabilir ve bu bakış açısı özellikle Hıristiyanlıkla olan ilişkisi nedeniyle öne çıkar (Coşkun, 2018, s. 29). Hıristiyanlığın ve kilisenin çeşitli itikadi yanlış anlayışları, mucize ve peygamberlik gibi dini öğelerin sorgulanmasına ve kiliseye karşı eleştirel bir yaklaşımın gelişmesine yol açmıştır. Deizm, bu eleştirel yaklaşımın felsefi bir ifadesidir. Tanrı'nın varlığı kabul edilir, ancak peygamberlik ve vahiy gibi dini unsurlar reddedilerek dinden “batıl inançlardan” arınmaya çalışılır. Deizm, Aydınlanma döneminden itibaren kilise ve rahiplerin baskılarına bir tepki olarak doğmuştur (Topaloğlu, 2020, s. 37). Ancak unutulmamalıdır ki, deizm ve ateizm aynı şeyler değildir. Ateizm, Tanrı inancını reddederken, deizmde Tanrı inancı sürmektedir. Deizme göre Tanrı evreni yaratmış ancak daha sonra müdahale etmemiştir. Evren, Tanrı'nın koyduğu doğal yasalara göre işleyen bir mekanizma gibi işlemektedir. Bu düzen içinde mucizeler, sırlar, gizemler ve peygamberlerin yeri yoktur. Deizmin teizme yönelik eleştirileri, gelecekte ateizmin teizme karşı geliştireceği argümanların temellerini atmıştır ve bu bağlamda deizm, ateizmin gelişimine katkıda bulunmuştur (Cevizci, 1999, s. 256).

2.1.4.3. Panteizm

Panteizm, Tanrı'nın dünyayla organik ilişkileri açısından deizmden daha yüksek boyutlar taşıdığını ve Tanrı'nın dünyaya aşkın değil içkin olduğunu öne süren Tanrı anlayışı ya da görüşü olarak belirtilmektedir (Korkmaz, 2019, s. 116). Bu doğrultuda Panteizm, kelime anlamıyla “tüm tanrıcılık” olarak ifade edilebilir ve Tanrı ile evren arasındaki ayrımı göz ardı eden bir felsefi görüşü temsil eder. Panteizm, Tanrı ile evreni ayrı bir varlık olarak değil, bir bütün olarak görüp, her şeyin Tanrı olduğunu ve Tanrı'nın her şeyi içerdiğini savunan bir görüşü ifade eder (Cevizci, 1999, s. 675). Panteistlerin de bir Tanrı anlayışı vardır fakat bu Tanrı anlayışı teistlerin “kişisel Tanrı” modelinden oldukça uzak durmaktadır. Panteizm doğayı Tanrı olarak görür; bu Tanrı bir kişi ya da kişisel güç değildir (Korkmaz, 2019, s. 117). Deizm ve teizmin aksine, Tanrı'yı evrenden bağımsız, ondan ayrı bir varlık olarak konumlandırmayan panteizm, Tanrı'nın evrende içkin olduğu fikrini ileri sürer. Panteizme göre Tanrı, yarattıklarından ayrı düşünülemez, yarattığı her şeyde onun bir parçası ve izi bulunur. Aşkın bir Tanrı'yı reddetmesi nedeniyle panteizm, bazen eleştirilmiştir. Özellikle Tanrı'nın en basit canlılardan hatta cansız varlıklardan bile varlığını savunması eleştiri konusu olmuştur. Panteizmin zaman zaman İslam düşüncesindeki “vahdet-i vücûd” akımıyla ilişkilendirildiği iddia edilmiştir. Ancak panteizm ile vahdet-i vücûd arasında, Tanrı'ya olan atıfları ve Tanrı ile yaratılmışlar arasındaki ilişki açısından temel farklar bulunmaktadır (Demirli, 2012, ss. 431-435). Panteizmin bazen ateizmle karıştırılmasının nedeni, evrenin ve insanın yaşamına müdahale eden, evrenin dışında ve evrenden yüce bir Tanrı'yı ifade etmemesidir. Ancak panteizm, ateizmdeki Tanrı'yı tamamen reddetme ve karşı çıkma tutumunu paylaşmaz. Bu nedenle panteizm ile ateizmi karıştırmamak ve eş anlamlı kullanmamak önemlidir; çünkü temelde iki farklı felsefi akım olarak varlıklarını sürdürmektedirler.

2.1.4.4. Naturalizm

Doğalcılık veya başka bir adıyla doğabilimcilik, evrendeki olayları bilimsel yöntemlerle açıklanabilir olduğuna inanan ve bu düşünce doğrultusunda metafizik güçlere veya Tanrı'ya başvurmayan bir felsefi görüşü ifade eder (Cevizci, 1999, s.

256). Doğadaki olaylar gözlemlenebilir olaylar olarak kabul edilir ve bunların arkasında yatan doğal nedenler bulunur. Tüm sonuçlar, onları meydana getiren doğal bir nedene işaret eder. İnsanın doğa üzerindeki çalışmaları sonucunda aldığı cevaplar yine doğal bir nedene işaret eder. Determinizmi yüce bir güce bağlamayan, yalnızca deney ve gözlemi temel alan doğa bilimcilik, insanlık tarihi boyunca yaygınlaşan bir görüş haline gelmiştir. Doğa bilimci görüşe göre, tarihsel deneyimlerimiz ve araştırmalarımız arttıkça, açıklayamadığımız her olayın evrende mevcut doğal nedenlere dayandığını anlarız. Bilimsel gelişmeler, evrenin başlangıcından itibaren insanın kişisel yaşamındaki gelişmelere kadar olan her şeyin doğal ve gözlenebilir süreçlerle açıklanabileceğini göstermektedir. Bu nedenle doğa bilimci görüş, insanların birçok farklı alanda, örneğin psikoloji, sosyoloji ve estetik gibi alanlarda, doğa bilimsel yöntemi kullanarak cevaplar bulabileceğini iddia eder. Örneğin, bir insanın korkuları, çocukluk döneminde yaşadığı bir travmanın sonucu olabilir ve bu tür psikolojik açıklamalar metafizik bir güce ihtiyaç duymaz. Bu nedenle, natüralizm, Tanrı'nın evrendeki her şeyin oluşumunda bir rol oynaması veya her şeyin nedeni olması fikrini kabul etmez. Tanrı'nın doğadaki olaylar üzerinde herhangi bir etkisi veya müdahalesi olmadığı görüşünü benimser (Topaloğlu, 2020, s. 73). Natüralistlere karşı bazı eleştiriler getirilmiştir, özellikle deney ve gözleme dayalı bu yöntemin Tanrı kavramını göz ardı ettiği iddia edilmiştir (Taslaman, 2012, s. 225). Natüralistler, evrendeki olayları açıklamak için bilimsel bilginin yeterli olduğunu savunur ve metafizik güçlere ihtiyaç duyulmadığını öne sürerler. Örneğin, yeni ateistlerden Richard Dawkins, biyolojik açıklamalar yaparak Tanrı'nın varlığına gerek olmadığını savunur. İncelediğimizde, ateistlerin görüşlerini ifade ederken genellikle öncelikle doğa bilimci bir yaklaşım benimseyip ardından geleneksel ateizmi hatırlatan argümanları ortaya koyduklarını görmekteyiz. Bu kişiler, evrendeki olayları açıklamak için bilimsel bilginin yeterli olduğunu vurgulayarak metafizik bir güce gerek olmadığını ifade etmektedirler (Cevizci, 1999, s. 241).

2.2. Türkiye’de Ateizm: Sekülerizm, İnanç ve Siyaset İlişkisi İçinde Değerlendirmeler

Türkiye’de ateizm, dini bir alanın parçasıdır, ancak ateistler hakkında yeterli araştırma bulunmamaktadır. Bu nedenle ateistlerin sayıları veya genel eğilimleri hakkında veri eksikliği vardır. Bununla birlikte, Türk insanlarının diğer dinlere ve dinsiz insanlara karşı tutumlarını inceleyen çalışmalar, Türkiye’deki ateizm hakkında bazı bilgiler sunabilir. Yapılan çalışmalarda, Türk insanlarının diğer dinlere veya görüşlere kabulü sınırlı gibi görünmektedir. Türkiye’deki muhafazakârlık üzerine yapılan bir çalışma, katılımcıların %39’unun farklı bir dindeki biriyle yan yana yaşamak istemediğini, %77’sinin bilimlerle din arasında bir çatışma durumunda her zaman dinin haklı olduğuna inandığını %79’unun yalnızca kendi dinlerinin gerçek olduğunu düşündüğünü göstermektedir. Aynı çalışmada katılanların %55’inin Tanrı’ya inanmayan politikacıların liderlik pozisyonu için iyi bir uyum olmadığına inandığını, %63’ünün din ve dini değerlere saldıran kitapların ve yayınların yasaklanması gerektiğini düşündüğünü ve %44’ünün Müslümanların oruç tuttuğu Ramazan ayında restoranların kapanması gerektiğine inandığını göstermektedir (Çağatay, 2014, s. 95). Katılımcıların %54’ü ayrıca Şeriat hukukunu destekleyen bir aileyle yan yana yaşamak istemediklerini belirtmektedir. Türkiye’deki başka bir çalışmada, katılımcıların %49’u ateist bir aile ile yan yana yaşamaya itiraz ettiğini ifade etmiştir. Katılımcıların yaklaşık %40’ı ise bir Yahudi, Ermeni veya Rum ailesiyle yan yana yaşamayı tercih etmemektedir; bu, yazarlar tarafından deneyime dayanmayan, daha çok “öğrenilen bir görüş” olarak yorumlanmıştır (Çarkoğlu ve Toprak 2007, ss. 49-50).

Türkiye’de dinsiz insanlar için ifade özgürlüğü sürekli bir mücadeledir. Türk Ceza Kanunu’nun 216/3. maddesinde “Bir grup dini inancı açıkça küçümseyen herhangi bir kişi, kamusal düzen için potansiyel bir risk oluşturuyorsa altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır” hükmü, dini gruplara karşı nefret söylemini önlemeyi amaçlamaktadır. Ancak “kamusal düzen için potansiyel risk” ifadesi mahkemelerde geniş bir şekilde yorumlandığından, dinsiz insanlar kolayca cezalandırılabilir (Şirin, 2014, s. 76).

Türkiye Ateizm Derneği (2014) tarafından yayınlanan bir rapor; yazarlar, karikatüristler ve çevrimiçi aktivistler gibi kişilerin dini temsilcileri veya değerleri küçümseme suçlamasıyla yargılandığı on beş vaka listelenmiştir. Rapor ayrıca 216. madde, zorunlu din dersleri, ateistlerin ve dinsiz insanların yasal statüsü, cenaze ve gömme prosedürleri gibi sorunlu konuları ele almıştır. Dernek ayrıca Türkiye’deki ateistlerin ve Müslüman olmayanların gerçek yüzdesini bulmaya yönelik bir proje hakkında bilgi vermiş ve “Türkiye nüfusunun %99’unun Müslüman olduğu efsanesini sona erdirmeye” çalışmıştır.

Genel hatları ile bakıldığında Türkiye’deki ateist hareketler ve eğilimler dünya genelinde olduğu gibi çeşitli yaklaşımlarla; spiritüalist, apateist, materyalist ve bilimsel çeşitli görüşlerle karakterize edilmektedir. Bu eğilimler ve hareketler, Osmanlı İmparatorluğu döneminde başlayan Batı eserlerinin çevrilmesi ve basılması geleneğiyle şekillenmeye başlamış ve Türkiye’nin Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Ancak, ateist ve natüralist eserlerin Türkçe ’de yayınlanmasının kökenleri daha önceki dönemlere kadar uzanmaktadır. Özellikle evrim teorisinin Türkçe olarak ilk kez açıklandığı metinler, doğa olaylarını yaratılış ile değil, bilimin ışığında açıklamayı amaçlamış ve bu eserlerin bazıları (örneğin, Subhi Edhem’in “Darvinizm” adlı eseri) Cumhuriyet öncesinde yayınlanmıştır (Demir, 2010, ss. 10-19).

Ateizm konusunda dikkate alınması gereken önemli bir nokta, evrim teorisinin kutsal metinlerdeki Yaratılış hikayelerine karşı bilimsel bir itiraz olarak gelişmesidir. Bu itiraz, doğa olaylarının dini açıklamalardan ziyade bilimsel bir bakış açısıyla ele alınması gerektiğini savunan naturalist ve pozitivist düşünce yapısının temellerini atmıştır. Aslında, Osmanlı düşünürleri arasında ateizmin, klasik materyalizm ve pozitivism gibi akımlarla ilişkilendirilerek ortaya çıktığını görmekteyiz (Topaloğlu, 2020, ss. 130-146).

Türkiye’deki birçok ateist yaklaşımın belirgin bir özelliği, yeni ateizmin önde gelen temsilcilerinin tavrına benzer şekilde, eleştirel ve halka uzak bir dil kullanmalarındır. Bu yaklaşım, toplum içinde dinin sosyal ve psikolojik yararlarını göz ardı eder ve dinin istismar edilmesini eleştirmek için genelleme yapar. Örnek vermek gerekirse, İlhan Arsel, Yasin Ceylan, Turan Dursun, Celal Şengör, Örsan

Öyman, TKP ve Ateizm Derneği gibi farklı alanlarda faaliyet gösterecekler de din karşıtı bir bakış açısında bir araya gelirler. Bununla birlikte, felsefeci Ahmet Arslan, din eleştirilerine sahip olmasına rağmen farklı görüşlere saygı gösterir ve yapıcı bir tartışma ortamını teşvik eder. Türkiye’de ateizm, dernekler, bazı siyasi partilerin önceki uygulamaları ve Marxist-Leninist sol örgütlerin din karşıtı söylemleri gibi farklı bağlamlarda görülebilir. Materyalist yaklaşımların temel özelliği, din karşıtlığıdır. Marksist-Leninist örgütler, genellikle materyalist görüşleri benimseyen ve teoride ve pratiğe yönelik olarak benzer bir çizgi izleyen bir yapıya sahiptirler. Mezhep, inanç ya da ateizm Türkiye’de her zaman açıkça devlet politikası haline gelmemiştir. Ancak hükümetler zaman zaman din eğitimi, dini kıyafet serbestisi gibi konularda değişiklikler yapmışlardır. Batılı ateistlerin kurumsal Hristiyanlık ile mücadele etmesi gibi, Türkiye’de bulunan ateistlerin temel mücadelesi de yine kurumsal din ve inanç yönetim biçimleri ile ilgilidir. Bu doğrultuda devletin din ile ilgili işlerden sorumlu kurumları genel eleştiri odağı olarak öne çıkmaktadır. Bu noktada ise ateistlerin Türkiye’de en fazla üstünde durduğu konu ise ifade özgürlüğü olmuştur. Bu amaçla 2014 yılında resmi olarak kurulan Ateizm Derneği, Türkiye’de ateizmi savunan ilk dernek olma özelliğini taşımaktadır. Dernek, ifade özgürlüğü, vicdan özgürlüğü, inançsız ailelerin çocuklarının din derslerinden muaf tutulması gibi genel insan hakları ve özgürlükleri konularında faaliyet göstermektedir. Ayrıca, sosyal sorumluluk anlayışıyla ateistlere psikolojik destek sağlamanın yanı sıra, ateist mültecilere ve sığınmacılara yardımcı olma amacı güden bir proje yürütmektedirler.

Ateizm Derneği, Türkiye’de yasal olarak tanınan ilk ateist dernektir. Ancak, bu tanınma sebebiyle söz konusu dernek ve üyeleri genellikle ölüm tehditlerine, çevrimiçi saldırılara ve hakaretlere maruz kalmaktadır (Kasapoğlu, 2017, ss. 97-113). Dernek yasal olarak tanınmasına rağmen web sitesi mahkeme kararı ile kapatılmıştır. Daha sonra mahkemenin kapatma kararı iptal edilmiştir (Hürriyet Daily News 2015). Dernek, “Artık yalnız değiliz” şeklinde bir sloganı benimsemekte ve web sitesinde belirtildiği gibi insanların felsefi görüşlerini özgürce ifade etmelerini teşvik etmeyi, bu insanların baskı altına alınmalarını önlemeyi ve yasal haklarını savunmayı amaçlamaktadır. Tüm bunlar dernek hakkındaki tartışmalı kamusal ve siyasi tutumları örneklemektedir. Özdemir ve Frank (2000)’in “Visible Islam in Modern

Turkey” adlı kitabında, Türkiye’de laik ve laik olmayan dünya görüşleri arasındaki tartışmalı alanları tanımlarlar ve bu konular şunları içerir: camilerin inşa edilmesine ilişkin kararlar, kamusal ve kamu kurumlarındaki kişisel kıyafetler, dini tarikatların varlığı, bolluğu ve faaliyetleri, ibadetin dili ve kalitesi, din görevlilerinin eğitimi, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın varlığı, büyüklüğü, finansmanı ve siyasallaşması, zorunlu din dersleri, devletin kamusal dini faaliyetler üzerindeki denetimi ve dinde birlik için devlet baskısı (Özdemir ve Frank, 2000, ss. 216-219). Laik dünya görüşleri ile, yazarlar sadece ateistleri değil, Türkiye’nin laiklik ilkesini destekleyen kişileri de kastetmemişlerdir, ki bu gruba Müslümanlar da dahil olabilir. Bununla birlikte, böyle tartışmalar, ateistler için de zorlayıcı olan birçok konuyu yansıtmaktadır.

2.3. Ateizmle İlgili Unsurlar Üzerine Önceki Araştırmalar

2.3.1. Yurtdışındaki Araştırmalar

Fenelon ve Danielsen (2016, ss. 49-62), ateist kişilerin psikolojik sağlığı ve iyi oluş durumlarını inceleyen bir çalışma yürütmüşlerdir. Bulgulara göre ateistlerin daha az mutluluk göstergesi ortaya koyduğu anlaşılmıştır. Yazarlar, bu farkın en önemli etkeni olarak kiliseye katılımı göstermişlerdir. Bunun açıklamasını ise eski inançları ve bağlı oldukları topluluktan uzaklaşmalarının sosyal yansımaları üzerinden yapmışlardır.

Ateizm üzerine yapılan araştırmalar arasında İslam’dan ayrılma üzerine odaklanan birkaç çalışma bulunmaktadır. Bunlardan biri Khalil ve Bilici (2007, ss. 111-124) tarafından yapılan araştırmadır. Bu araştırmada İslam’dan özellikle ateizme yönelen katılımcılar incelenmiştir. Araştırmacılar, eski Müslümanların öykülerinin yayınlanmış ve çevrimiçi kaynaklarının yanı sıra İslam’dan ayrılarak ateist olan kişilerle kendi görüşmelerine dayandırmışlardır. Araştırmaları, İslam’dan ayrılma nedenleri ve ateizmin tercih edilmesi yönünde odaklanmıştır. Araştırmanın bulguları, eski Müslümanların İslam’dan ayrılma nedenlerini genellikle iki başlık altında kategorize edebilecekleri “Entelektüel / İdeolojik Motivasyonlar” ve “Sosyal / Deneyimsel Motivasyonlar” olarak ortaya koymuştur. İlk kategoride, İslam ve İslam hukuku ile ilgili eleştiriler yer almakta iken, bu eleştiriler insan hakları, kadın hakları

sorunları, bilimsel düşünce eksikliği, İslam kurallarının sertliği ve katılığı, Hz. Muhammed'in karakteri ve Kuran'ın coğrafik özgülüğü gibi konuları içermekte iken ikinci kategori ise genellikle Müslümanlarla yaşanan olumsuz deneyimleri kapsamıştır (Khalil ve Bilici, 2007, ss. 111-124).

Smith (2011, ss. 215-237) tarafından yapılan bir araştırma ise ateist kimlik oluşumuna odaklanmıştır. Bu araştırma, ateist kimlik tartışması üzerinde geniş çapta değerlendirmelerde bulunan literatürdeki öncelikli araştırmalardan biri olarak görülmektedir (Cloud, 2017, ss. 165-188; Zimmerman vd., 2015), ss. 1-13. Çalışma, ateist kimlik oluşumunda dört temel aşama olduğunu öne sürmüştür. Buna göre;

- 1) Teist kimliğin çevre ya da aile ile başlangıç aşaması,
- 2) Sorgulama aşaması,
- 3) Din ve Tanrı'nın reddi aşaması,
- 4) Ateist olmayı kabullenme

Zimmerman vd. (2015, ss. 1-13), kendisini ateist olarak açıklamanın aile ilişkilerine etkisini incelemiştir. Bu noktada aile üyelerinin tepkileri değerlendirilmiştir. Bu noktada iki farklı tepki kodlanmıştır. Bunlardan ilki "destekleyici", ikincisi ise "destekleyici olmayan" kategorileri altında belirlenmiştir. Her iki kategori de daha sonra üç eksen üzerinde daha ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bunlar ise "uyum vs. uyumsuzluk", "uyarlanabilirlik vs. katılık" ve "sağlıklı iletişim vs. yetersiz iletişim" olarak ortaya konulmuştur. Genel hatları ile ailelerin ateist bireylere karşı destekleyici olmayan tepkiler verdiği görülmüştür (Zimmerman vd., 2015, ss. 1-13).

Alidoosti (2009, ss. 64-79) ise yaptığı araştırmada ateistlerin sorgulama ve karar alma süreçlerini anlamaya çalışmıştır. Çalışma, ateist olma deneyiminin üç aşamada geliştiğini göstermiştir. Bunlar ise, ateistlerin kimlik oluşturma sürecini açıklamaları, kimliklerini nasıl açıkladıkları ve aldıkları tepkileri, son olarak da ateist olarak açılmanın etkilerini içermiştir.

2.3.2. Türkiye’deki Araştırmalar

Türkiye’de ateizm ve ateist kimlik ile ilgili bilinen en eski çalışma, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimi Anabilim Dalı’ndan Aydın (1995) tarafından yürütülmüştür. Bu noktada, Türkiye’de dinî ayrılma veya dinsiz kimliklerle ilgili yapılan çalışmaların çoğunun ilahiyat, din bilimi veya İslam bilimleri bölümlerinden akademisyenler tarafından yapıldığını belirtmek önemlidir (Aydın, 1995; Çayır, 2014, ss. 59-88; Gülfil, 2019a, ss. 1289-1312, Gülfil, 2019b, ss. 309-333; Gündoğar ve Yürgüç, 2019, ss. 643-670). Bu çalışmaların bazıları, yerel bir nüfusu temsil eden küçük örneklem gruplarıyla yapılmıştır. Yöntem olarak, çalışmaların önemli bir kısmı tanımlayıcı bir araştırma tasarımı kullanmış ve verileri anketler aracılığıyla toplamıştır (Aydın, 1995; Çayır, 2014; Gündoğar ve Yürgüç, 2019), diğerleri ise literatür taraması sunmuş (Şimşek, 2018) veya nitel yöntemleri kullanmıştır (Arslan, 2016; Gülfil, 2019b, 2019a; Zavalısız ve Şahin, 2018, s. 567). Yukarıda bahsedilen tüm çalışmalar, ayrılma nedenlerine odaklanmıştır.

Aydın (1995), Samsun, Ankara ve İstanbul’dan dini inanç eksikliği ifade eden 152 kişi ile bir çalışma yürütmüştür. Katılımcıların din ile ilgili tutumlarını ölçmek için Aydın (1995), literatüre dayalı olarak geliştirilen bir envanter kullanmıştır. Araştırmanın sonuçları, dini inançların katılımcıların %53’ünün tutumlarına etki ettiğini gösterdiğini ortaya koymuştur. Katılımcıların %44,74’ü, 1993’teki Madımak katliamı, Uğur Mumcu’nun cinayeti veya seküler insanlara yönelik sözlü saldırılar gibi eylemlerden etkilendiklerini, aynı zamanda öğretmenlerden gelen baskıları ve okullardaki zorunlu din eğitimini içeren faktörlerin etkisi altında olduklarını bildirmiştir. Katılımcıların %81,58’i, dünya çapındaki İslami etkinliklerin ve dinin bir sömürü aracı olarak kullanılmasının etkisi altında olduklarını belirtmiştir. Katılımcıların %48’i, dini inançları olmamasına rağmen kendilerini sık sık dua ederken bulduklarını ifade etmiştir. Katılımcıların %90,74’ü, dini inançları ya da inançsızlıkları üzerinde kitapların büyük bir etkisinin olduğunu bildirmiştir. Katılımcıların %94,74’ü ise, entelektüel gelişimleri doğrultusunda inanışlarının büyük ölçüde etkilendiğini belirtmişlerdir.

Zavalsız (2016), aile ilişkileri, ailelerinden aldıkları dini eğitim seviyesi, genel olarak topluma olan ilişkileri ve önceki dini uygulamalarının yoğunluğu konularında 25 üniversite öğrencisiyle (15 ateist ve 10 deist) görüşmeler gerçekleştirmiştir. Katılımcılara ayrıca dini inançlarıyla ilgili şüpheleri, dini olmayışlarına yol açan nedenleri ve ateist veya deist olma kararlarını etkileyebilecek bir travmatik olay yaşayıp yaşamadıkları sorulmuştur. Katılımcıların %76'sı, Müslüman olarak tanımlandıkları dönemde İslam'a ya hiç bağlı olmadıklarını ya da çok zayıf bir bağlılığa sahip olduklarını bildirmiştir. Katılımcıların %32'si, hiç İslami uygulama yapmadıklarını, yalnızca %1'i ise düzenli olarak dini uygulamalar gerçekleştirdiklerini rapor etmiştir. Katılımcılardan tamamı daha önceden bir İslam cemaati ya da tarikatı ile ilişkileri olmadığını belirtmiştir (akt. Zavalsız ve Şahin, 2018, s. 567). Aydın (1995)'in çalışmasında olduğu gibi, katılımcılar dinin sömürülmesinin ateist olmaları üzerindeki etkisinden söz etmişlerdir (akt. Zavalsız ve Şahin, 2018, s. 567). Bununla birlikte katılımcılar, mucizelerin anlatılarını anlamakta zorlandıklarını ve dualarına yanıt alamadıkları için hayal kırıklığına uğradıklarını da ifade etmişlerdir. Katılımcıların %64'ü ise Kur'an, Müslümanlar veya yaratılışla ilgili sorular sorma sonucunda ateist olduklarını bildirmişlerdir. Araştırmacıların ateist olmaları ile ilgili olarak bir travmatik olay yaşayıp yaşamadıkları sorusuna cevap olarak, katılımcıların %32'si sevdiklerinin bir kaza sonucu ölmesi, aile içinde şiddet ve çatışma, ebeveynlerin boşanması, anneden erken dönemde ayrılma gibi travmatik olaylar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların %44'ü, diğer ateist veya deist tanıdıklarının etkisi altında olduklarını bildirmiş, %56'sı ise, kendilerinin de aynı şekilde diğerleri üzerinde etkili olduklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların %36'sının ise şu anda içinde buldukları inanç durumunu ilerleyen zamanlarda değiştirebileceklerini, revize edebileceklerini söyledikleri görüşmüştür (akt. Zavalsız ve Şahin, 2018, s. 567).

Gündoğar ve Yürgüç (2019) Adıyaman'daki on okulda toplam 1150 lise öğrencisi arasında deizmin yaygınlığını anlamak amacıyla bir çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışmada, öğrencilerin %50,4'ünün Tanrı'nın varlığına inandıklarını ve bunun hakkında rasyonel ve mantıklı kanıtlar bulduklarını bildirdiği görülürken, %27,2'si Tanrı'nın varlığı konusunda şüpheleri olduğunu belirtmiştir.

Katılımcıların %1,4'ü ise inançsız olduklarını ve %1'i ise bu konuya karşı kayıtsız olduklarını bildirmiştir. Araştırmacılar tarafından deist düşünce için önemli bir kriter olarak belirlenen “Tanrı’nın evrene müdahalesine inanmama” durumuyla ilgili olarak, Anadolu liselerinde öğrenciler arasında şüphe oranının diğer lise türlerine göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Çalışmanın ana amacı öğrenciler arasında deist düşünce yaygınlığını anlamak olduğu için elde edilen sonuçlar, öğrencilerin %20’den fazlasının “Tanrı’nın evrene müdahalesine inanmadıklarını” belirtmişlerdir.

Çayır (2014) tarafından öğrencilerin dini tutumlarıyla ilgili bir başka çalışma yapılmıştır. Çalışmada ergenlerin din hakkındaki şüphelerinin ve eleştirilerinin anlaşılması amaçlanmıştır. Çalışmanın örneklemini, Diyarbakır’ın Çınar ilçesinde bulunan 200 lise birinci sınıf öğrencisi (bir imam hatip lisesi dâhil) oluşturmuştur. Çalışma, öğrencilerin İslam’a bakış açılarını ölçmek için “Dini Şüphe, İnanç ve Tutum Anketi” adlı bir anket kullanmıştır; ancak anketin kaynağı veya ölçüm hakkında herhangi bir referans veya açıklama çalışmada belirtilmemiştir. Sonuçları, öğrencilerin dini tutumlarının sosyoekonomik durumları, cinsiyetleri, yaşları ve ailelerinin eğitim düzeyi gibi faktörlere bağlı olarak farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur. Daha yaşlı öğrenciler ve düşük sosyoekonomik statüye sahip öğrenciler, dini şüphe konusunda daha yüksek puan almışlardır. Kız öğrenciler, erkeklere göre dini uygulamalar ve dua konularında daha yüksek puan almışlardır. Ayrıca, ebeveynleri daha yüksek eğitim düzeyine sahip olan öğrenciler, dini bir kısıtlayıcı fenomen olarak algıladıklarını belirtmişlerdir. Çalışma ayrıca dini şüphenin çoğunlukla ahiret, dünyanın kötülüğü ve adaletsizliği ile ilgili olduğunu göstermiştir.

Şimşek (2018), Türkiye ve yurtdışında lise öğrencileri ve ergenler arasındaki ateist eğilimlerle ilgili yapılan çalışmaları incelemiş ve nedenleri daha iyi anlamak amacıyla bir literatür derlemesi yapmıştır. Araştırmada incelenen kaynakların değerlendirilmesi ile birlikte, ergenlik döneminde yaşanan kişisel olayların dinî şüpheler ve ateizme geçişin ana nedeni olduğu sonucuna varılmıştır. Çalışma ayrıca öğrenciler arasında ateizmin önlenmesi ve deist kimliklerin güçlendirilmesi konusunda öneriler sunmayı amaçlamıştır. Aydın (1995)’in çalışmasında olduğu gibi, Şimşek (2018)’in araştırmasında da ateizme karşı olumsuz bir yargılama olduğu, dini olmayan kimliklere karşı görüşlerin pekiştirildiği görülmüştür.

Gülfil (2019a, 2019b), İstanbul’da faaliyet gösteren Ateizm Derneği üyelerinden oluşan 18 kişilik bir örnekleme incelemiştir. Örneklem, ateist evrenin belirli özelliklerini temsil ettiği gerekçesi ile çeşitli kriterlerle seçilmiştir. Çalışma, bu özellikleri katılımcıların ana hedeflerine referans vererek belirtmiştir. Gülfil’in çalışması, yine kullanılan dil ile ima edilen teizm ve Tanrı’nın varlığına ilişkin varsayıma göre aynı türden bir önyargı içermektedir. Çalışma, ateizm ve inançsızlık üzerine modernizmin etkisini tartışmış, bu “hatalı” inançsızların modernizmden beslendiklerini belirtmiştir. Gülfil’in araştırması, katılımcıların dini ilişkilerini sonlandırma nedenlerinin özgürlük ve bağımsızlık isteği, bilimsel, mantıklı ve akılcı düşüncüyü benimseme ve önceliklendirme, modernizm ve laiklik gibi faktörleri içerdiğini ortaya koymuştur. Ayrıca, İslam ile ilgili konularda, katılımcıların Tanrı algısı ve dünyada kötülüğün yaygınlığı gibi meseleler de dini ilişkilerini sonlandırma nedenleri olarak belirlenmiştir (etik felsefe tartışmalarında “kötülük sorunu” olarak anılan). Analiz sonuçlarına göre, katılımcılar Tanrı’ya “cezalandıran”, “korkutucu”, “acı veren” ve “zalim” bir varlık olarak algılamışlardır (Gülfil, 2018). Gülfil (2019a), katılımcıların Tanrı’ya olumsuz bir figür olarak algılama nedenlerini anlamak amacıyla betimsel ve içerik analizi yöntemlerini kullanarak analizler gerçekleştirmiştir. Analizleri, olumsuz ve travmatik deneyimlerin yanı sıra finansal zorluklar ve kötülük sorunu ile ilişkili duygusal faktörlerin, katılımcılarda olumsuz bir Tanrı algısının gelişimine katkı sağladığını ortaya koymuştur (Gülfil, 2019a). Gülfil (2019b), laikliğin ateist olma üzerindeki etkisini açıklarken sonuçları yorumlamıştır. Katılımcılar, laikliği “modern”, “çağdaş”, “ilerici” ve aynı zamanda akılcı, bilimsel bir perspektif ve evrensel prensipleri benimseme ile ilişkilendirmişlerdir. Laikliğin doğrudan ateist fikirlere yol açmasa da, din algılarını şekillendiren bir dünya görüşü ve perspektif oluşturmaya katkıda bulunduğunu bulmuşlardır (Gülfil, 2019b).

Arslan (2016)’ın yaptığı araştırma ise, İslam’dan ateizme geçişin nedenlerinin ortaya konulmasını amaçlamıştır. Arslan, ateist olma sürecini bir dini dönüşüm süreci olarak değerlendirmiş ve Türkiye’de bu disiplinde yapılan Arslan (2016), Hökelekli ve Çayır (2006) ve Kayıklık (2005) gibi çalışmalarını incelemiştir. Araştırması kapsamında, Arslan, dinden çıkıp ateist olan 30 kişi ile görüşme

gerçekleştirmiş, katılımcıların geçiş süreçlerini diğer arka planlara sahip katılımcılarla karşılaştırmıştır. Buna göre daha seküler bir aile tarafından yetiştirilmeleri, daha solcu politik değerlere sahip olmaları, Alevi olmaları, erkek olmaları ve daha yüksek bir eğitim seviyesine sahip olmaları, geçiş süreçlerini hızlandıran faktörler olarak ortaya konulmuştur.

2.4. İnternet ve Ateizm İlişkisi

2.4.1. İnternet Kavramı

İnternet kavramı bilgisayarların ortaya çıkmasıyla beraber dünya çapında yaygın hale gelen birçok bilgisayar sisteminin birbirine bağlı olduğu bir iletişim ağı olarak ifade edilmektedir. Kelime anlamı olarak internet kavramı “Network” ve “International” anlamında yani birbirine bağlı olan bilgisayar ağları olarak ifade edilmektedir. Çeşitli kaynaklarda internet kavramı farklı şekillerde tanımlanmıştır. Bu tanımlamaların farklı olmasının temel sebebi internetin çok geniş alana yayılan bir iletişim ağı olmasından kaynaklanmaktadır. İnternet çok sayıda bilgisayarla beraber iletişim kurulmasını sağlayan dünya çapında devamlı olarak gelişen iletişim ağıdır. İnternet ile birlikte bilgisayardan, telefondan ve diğer kitle iletişim araçlarından dünyanın bir ucundaki kişilerle iletişim sağlanmaktadır. İnternet bağlantısı çoklu bilgisayarlar aracılığıyla TCP, IP protokolü ile yapılmaktadır. Bu protokoller bilgisayarlar arasındaki veri alışverişine, veriler arasındaki organizasyonun sağlanmasına, veri iletişiminin hızlandırılmasına olanak tanımaktadır (Odabaşı, Çoklar ve Kabakçı, 2007, s. 2).

İnternet günümüzde tüm insanlar tarafından aktif olarak kullanılan bir ihtiyaç haline gelmiştir. Teknolojinin devamlı olarak gelişmesi ve küreselleşmenin de etkisiyle tüm cihazlara internet bağlantısı yapılmaya başlanmıştır. İnternet kavramı eğitim, sağlık, kültür, sanat, siyaset, ekonomi, sanayi ve diğer tüm alanlarda aktif bir şekilde kullanılmaktadır. İnternet kavramı insanların bilgiye kolaylıkla ulaştığı ve zamandan tasarruf ettiği, iletişimin daha kolay hale geldiği bir iletişim ağı olarak toplumun olmazsa olmaz kavramı haline gelmiştir. İnternetin kullanılması ile birlikte ülkemizde ve dünya genelinde teknolojiye olan ilgi artış göstermiştir. İnternetin

günümüzde dört temel kullanım biçimi bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla bilgi, eğlence, iletişim ve ticaret olarak değerlendirilmektedir (Kadayıfçı vd., 1998, s. 28).

İnsanlar daha önceki bilgilerine ek olarak yeni bilgilere ulaşmak için kısa yoldan interneti kullanmaktadırlar. İnternet ile beraber tüm veriler yazılı, sesli ve görsel olarak tek bir çatı altında toplanmaktadır. İnternet nükleer savaş esnasında savaş merkezleri yok olsa bile kişilerin iletişimin sağlanması hedefiyle kurulmuştur. Bu nedenle internetin en önemli kullanım amaçlarından birisi iletişim olarak tanımlanmaktadır. İnternetin insanları eğlendirme amaçlı çeşitli yaş ve cinsiyet gruplarına hitap eden oyunlar ve filmleri içerisinde bulundurma gibi özellikleri de bulunmaktadır. İnternetin kullanım hedeflerinden birisi de ticarettir. Günümüzde internet ile birlikte online alışveriş son derece popüler hale gelmiştir. Görüldüğü üzere internet çok fazla imkânı bir arada topluma sunan, ülkemizde ve dünyada iletişimi daha kolay hale getiren, devamlı olarak gelişim halinde olan bir iletişim ağıdır.

2.4.2. İnternetin Tarihsel Gelişimi

Günümüzde internet kavramı dünya genelinde iletişimin gücünü ve önemini devamlı olarak arttırmaktadır. İnsanlık tarihi incelendiğinde 40 yıl gibi bir zaman aralığında var olan internet kavramı devamlı olarak gelişim ve değişime uğramıştır. Bu durum internetin ve dijitalleşmenin dünya genelinde son derece popüler olduğunu göstermektedir. İnternetin keşfedilmesiyle beraber insanlar için zaman ve mekân kavramlarının çok bir önemi kalmamıştır. İnternet günümüzde küçük yerleşim birimlerinde bile kullanılabilen iletişim aracı haline gelmiştir (Sarı ve Erdem, 2005, s. 151).

Ülkemizde internetin kullanılması ve gelişimi uzun bir dönemi kapsamaktadır. İleri araştırma projeleri dairesi kapsamında ortaya çıkan internet kavramı başlangıçta ismini Arpanet olarak almıştır. Bu daire 1957 yılının ilk dönemlerinde ulusal krizin yaşandığı yıl içerisinde Amerika Birleşik Devletleri başkanı David Eisenhower tarafından ortaya atılmıştır. Kurulan araştırma dairelerinin temel amacı teknoloji konusunda öncül bir isme sahip olan Amerikalıların isimlerini garanti altına almalarıydı. Amerika Birleşik Devletleri başkanı bu daireyi savaşlar

sırasında iletişim sağlama ve böylelikle herhangi bir iletişimsizlikten doğan hataları yok etmek için kullanmıştır. Arpa 1960'lı yıllarda nükleer savaşlar sırasında meydana gelen iletişim problemleri ile ortaya çıkabilecek felaketlerin önüne geçilmesi hedefi ile iletişim amaçlı Arpanet projesi kapsamında geliştirilmiştir (Erdoğan, 1995, ss. 18-19).

Arpanet 'in temel hedefi çoklu bilgisayar ağlarının birbirlerine bağlanarak ne olursa olsun iletişimin kopmasını engellemektir. İlk bağlantı Kaliforniya'nın üç eyaletinde kurulmuştur. Arpanet'in dünya genelinde başarılı olması Amerika Birleşik Devletleri'ndeki tüm üniversitelere Arpanet projesinin gelmesini sağlamıştır. Arpanet'in üniversitelerde kullanılması ile beraber net ordu ile ilgili sistemleri, Arpanet ise ordu dışında iletişim sistemlerini içermekteydi. 1980 yılında tüm bilgisayarları kapsayan, bilgisayarlara belli numaraların verilmesini sağlayan IP numarası keşfedilmişti. IP numarası protokollerine göre bilgisayarlar arasında iletişim ve veri alışverişinin yapılması sağlanmıştı. Bunun neticesinde farklı bölgelerde yaşayan milyonlarca insanın birbirleri ile iletişim kurması IP protokolü kapsamında gerçekleştirilmiştir. Kullanılan bu iletişim ağı 1985 yılından sonra akademik tabanlı kuruluşların desteği ile birlikte 1992 yılında ticari anlamda da gelişmeye başlamıştır. Yani dünya genelinde milyonlarca insanın birbirleri ile iletişim kurmalarını sağlayan iletişim ağına internet veya Network ismi verilmiştir. İnternet genel olarak insanlar arasında sanal ağa verilen kısa isim olarak değerlendirilmektedir. İnternet kelimesi "inter" ve "net" kelimelerinin birleştirilmesi ile meydana gelmiştir. İnternet bilgi ve iletişim paylaşım ağıdır. Günümüzde dünya genelinde internet ağı herkes tarafından kullanılmaya başlanmış ve yaygın hale gelmiştir. İnternet sadece kişiye veya ülkeye özgü değildir. Bilişim ağı herkesin kullanabileceği açık bir sistem olarak ifade edilmektedir. İnternetin ortaya çıkması, geliştirilmesi ve tüm insanlar tarafından kullanılması sanayi toplumundan bilişim toplumuna geçilen önemli bir devrim olarak kabul edilmektedir (Odabaşı vd., 2007, s. 2).

İnternet bilim ve teknolojinin gelişimini ortaya koyan dijital bir sistemdir. Dünya genelinde internetin kökeni literatürde 1962 yılında Amerika'nın en büyük üniversitelerinden biri olan IT Üniversitesinin Galaktika olarak tartışmaya açtığı

konu olarak tanımlanmaktadır. Bu üniversitede görev yapan Licklider tüm bilgilerin ve verilerin bir çatı altında toplanabilmesinin mümkün olduğunu ve bu verilere ulaşmanın anahtar kelimeler ile yapılabileceğini ifade etmiştir. 1962 yılında Arpanet'in başına geçerek proje kapsamında çalışmalar yürütmüştür. Bilgisayarların birbirleriyle ilk defa iletişim kurmaları 1965 yılında gerçekleşmiştir. Arpanet kapsamında yapılan bilgi alışverişi 1969 yılında 4 merkezde gerçekleşmiştir. 1971 yılında "Network Control Protocol" ismi verilen bir internet protokol çalışması gerçekleştirilmiştir. 1972 yılında ise bu çalışmanın sonucunda elde edilen elektronik posta ilk defa Arpanet kapsamında kullanılmaya başlanmıştır. 1974 yılında ise Arpanet'in ilk ticari versiyonu olan Telenet ortaya çıkmıştır. Telenet'in ortaya çıkması ile beraber dünya üzerindeki birçok insan Telenet aracılığıyla para kazanılacağına farkına varmıştır. Günümüzde 1974 yılında ortaya çıkan TNT dikkate alıp üzerinde araştırmalar yapan Amerikan online erişim şirketi dünyanın en zengin şirketlerinden birisi haline gelmiştir. 1970 ve 1980 yıllarında akademik makaleler ve çeşitli çevreler internet kapsamında kaydedilip yüklenmeye başlamıştır. 1990 yılından itibaren ise World Wide Web www ile birlikte internet halkın kullanımına açılmış ve kamu malı haline gelmiştir. Tarım Devrimi ve Sanayi Devrimi sonrasında dünya için büyük bir devrim olan internet içinde yaşadığımız bu çağın dijital çağ olarak nitelendirilmesine neden olmuştur. İnternet sayesinde görüntü, ses ve veri gönderimi gelişmiştir. İnternetin sağladığı kolaylıklar sayesinde sınırlarımız ortadan kalkmış, McLuhan'nın tasviriyle dünya "Küresel bir köye" dönüşmüştür. İnternet sayesinde insanlar dünyada olan olayları aynı zamanda öğrenmektedir (Babacan, 2022, s. 59).

2.4.3. Ateizm ve İnternet

Dijitalleşme ve internetin gelişimi, sadece bilgi erişimini ve iletişim şekillerini dönüştürmekle kalmayıp, aynı zamanda insanların inançlarına ve dünya görüşlerine de etki etmiştir. Özellikle ateizm, internetin yükselişiyle paralel bir şekilde daha görünür ve tartışılır hale gelmiştir. Olumlu anlamda bakıldığında internet, düşünce özgürlüğü için eşsiz bir platform sunmaktadır. Özellikle sosyal medya, forumlar ve bloklar, bireylerin inançları hakkında açıkça konuşmalarına

olanak tanır. Reddit'teki "r/atheism" gibi topluluklar, milyonlarca kullanıcıya sahip olup ateizm hakkında tartışmaların ve bilgi alışverişinin yapıldığı merkezi noktalar. Bu tür platformlar, ateist bireylerin bir araya gelip deneyimlerini paylaşmalarını, sorularını sormalarını ve dinle ilgili eleştirilerini dile getirmelerini kolaylaştırır (Baker, 2017, ss. 322-325).

Daha önce erişim zor olan bilimsel, tarihsel ve felsefi bilgilere internet sayesinde kolaylıkla ulaşılabilmektedir. Örneğin, evrimsel biyoloji, kozmoloji veya tarihsel eleştiri konularındaki çalışmalar, bireylerin Tanrı kavramını ve dini inançları sorgulamalarına yol açabilir. Richard Dawkins'in "Tanrı Yanılgısı" veya Christopher Hitchens'in "Tanrı Hakkında Nasıl Yanıldık" gibi ateist literatürün dijital ortamda kolaylıkla erişilebilir olması, ateizmin yaygınlaşmasında önemli bir rol oynamıştır.

İnternetin ateizm üzerindeki bir diğer etkisi ise dini inançların de-özelleştirilmiş hale gelmesidir. Dini inançların özelleştirilmesi, bireyin inançlarını kamusal alanda açıkça ifade etmekte tereddüt ettiği bir durumu ifade etmektedir. İnternet, bu de-özelleştirme sürecini hızlandırarak, ateist bireylerin inançlarını kamusal alanda daha rahat ifade etmelerine olanak tanımaktadır (Dursun, 2018, s. 154).

Bununla birlikte internet, bireylerin sadece kendi inançlarını değil, aynı zamanda karşıt inançları da keşfetmelerine olanak tanımaktadır. Bu ise empati oluşturmak konusunda yardımcı olabileceği gibi, bireylerin kendi inançlarını daha geniş bir perspektiften değerlendirmelerine de yardımcı olabilmektedir. Tüm bu doğrultuda ise internet, dini inançlar ve ateizm arasındaki ilişkiyi yeniden şekillendirme potansiyeline sahiptir. Hem bilgiye erişimin kolaylaşması hem de bireylerin inançları üzerine daha açık bir şekilde tartışabilmesi, dijital çağda ateizmin yükselişini açıklamaktadır. Bununla birlikte, internetin bu etkisinin, kültürel, toplumsal ve bireysel faktörlerle nasıl etkileşime girdiğini anlamak için daha kapsamlı araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

2.4.4. Ateizmin Sosyal Konumu ve İnternet Etkileşimi

Türkiye gibi geleneksel ve modernite arasında gerilim yaşayan toplumlarda, azınlıklarla ilişkilerin geçmiş deneyimlerden izler taşıması kaçınılmazdır. Ancak son

araştırmalar, dijital çağda çok kültürlülüğün, küresel bilgi akışının, mevkisizleşmenin ve yakınsamanın, azınlıkların medya temsillerini değiştiren kültürel kod üretimi ile birleşerek büyük dönüşümlere yol açtığını göstermektedir (McAnulla, 2012, ss. 93-95).

Türkiye’de ateizm ve internet etkileşimi, geleneksel değerlerin moderniteye olan gerilimi ve kimlik değişimleriyle özellikle ilgilidir. Yeni Ateist hareket, Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık’taki kimlik yapısına meydan okuyarak başlamıştır. Bu hareket, beyaz hegemonyaya karşı bir tepki olarak da görülebilir ve ırkçı söylemlere ve kadın maduniyetine karşı feminist bir duruş sergilemiştir. Yeni Ateizmin Amerika Birleşik Devletleri’nde beyaz hegemonyasına bir tepki olarak doğduğu da savunulmaktadır (Yıldırım, 2006, ss. 1-20).

Türkiye’deki Yeni Ateist kimliği ve İşlam ilişkisi de önemli bir tartışma noktasıdır. Bazı Yeni Ateistler, ırkçı ve İşlamofobik söylemlerle eleştirilmiştir. Yeni Ateizm, İşlam ile ilişkisini terörizme, İşİD ’e ve feminizme dayandırarak bir problematik oluştururken, İşlami uygulamalara belirli ahlaki sorunlar atfeder.

Bugün Türkiye’de, Twitter gibi sosyal medya platformlarında gerçekteşen incelemeler, ateistlerin teistlere göre daha fazla ve daha uzun konuştuklarını göstermektedir. Bu nedenle, Yeni Ateist hareket, sosyal medyayı bir güç olarak kullanarak kitlesel tercihleri etkileyen “gündem belirleyen” olarak kabul edilmektedir.

Geleneksel değerlerin çoğunluk tarafından sürekli olarak çarpıtıldığı ve ilişkilerin yozlaştığı toplumlarda, iletişim yoluyla gerçekteştirilen eylemlerin, bu durumu düzeltebilecek tek yol olduğunu savunan Habermas’ın (2019) “İletişimsel Eylem” kuramı önemlidir. Bu kuram, kitle iletişim altyapısını dolduran mitlerin ve anlatıların iflas ettiğini ve bilginin kolektif olarak inşa edilmesi gerektiğini vurgular.

Dilin rasyonelliği ve epistemolojik kaynakları, iletişimsel eylemlerde kullanılması beklenen kavramlar, söylemin irrasyonel yoğunlukları nedeniyle anlamın karmaşıklığına dayanır. Bu anlam, öznelar arasında dolaşan sembollerle doludur. Hall (1980, s. 129) tarafından belirtildiği gibi, bir olayın gerçekteşliği,

iletişimsel bir olay olmadan önce hikâyeleştirilir. Yeni Ateist kimliği gibi kimlikler de iletişimsel yapı kodları ve hikâyelerle şekillendirilir.

Ateist kimliğini yeniden inşa etmek isteyenler, kamusal alanda dolaşan hikayelerin yerine kendi hikayelerini üretmelidirler. Bu nedenle sosyal medya platformlarında, kimliklerini ve inançlarını ifade etme çabası önemlidir.

Ateist kimliğini oluşturmak için dijital platformlarda iletişim kuranlar, bu iletişimi devrimci bir eylem olarak görmelidirler. Çünkü bu, mevcut tanınma biçimlerine meydan okuyan bir toplumsal harekettir. Kimlikleri, toplumsal medyanın etkileşimli ekranlarında şekillenir. Bu dayanışma, düşük topluluk bağlarına sahip bir grup tarafından gerçekleştirildiğinde, sosyal medyanın etkisi daha da belirgin hale gelir.

Sosyal medyadaki direniş ve karşı hegemonya kurguları, ekranların dışına taşarak gerçek hayata yansır ve tutum değişikliklerine yol açabilir. Bu nedenle, İnternet ve sosyal medya platformları, Ateist kimliğin ve düşüncenin yayılması için önemli bir rol oynamaktadır.

Yıldırım (2006)'a göre, bireylerin sosyal varlıkları çevreleyen sembolik ilişkilerin gerçekleştiği toplumsal sistemler olarak tanımlanan ve kültürel sembollerin oluşturduğu “yaşama evreni,” iletişimsel eylem tarafından yeniden canlandırılır. Bu, sembollerin ve anlamların kişisel kimliklerin oluşturulduğu ve paylaşıldığı bir alandır. Toplumsal sistemler, öznelere kendi benliklerini ve diğer öznelere etkileşerek oluşturdukları ortak kültürel yaşamın sembolik bir biçimde düzenlenmiş halidir.

Ancak mevcut mücadelede, yaşama evreninin yeniden canlandırılması gönüllü bir taleple değil, amaçsal etkinliklerle manipüle edilen, denetlenen ve kapitalist bir kolektif bilinç etrafında örgütlenmiş, yani “sömürgeleştirilmiş” bir alan olarak görünmektedir (Dursun, 2018, ss. 155). Bu noktada, dijital aktivizmin, fiziksel eylemliliği, doğrudan katılımı ve sınıfsal unsurları örtbas ettiği görülür. Zengin medyanın sınırlı etkileşimli aktivizmi, Medya-Carta'nın yanılsamalı bir sınıfsal pozisyonu olduğu şeklinde eleştirilmektedir (Yanık ve Batu, 2019, ss. 179-208). Bu

eleştiri, demokratik medyanın gerçek aktivizmi ve yaşama evreninin ihtiyaç duyduğu devrimci eylemi engellediğine işaret etmektedir.

Slaktivizm eleştirisi bağlamında, dijital iletişimsel eylemliliği eleştiren güçlü bir eleştiri, sosyal medya ile ilişkilendirilir ve bu, devrimci niteliklerle değerlendirilir. Ancak sosyal medyanın ekonomik yapısı, sahiplik ilişkileri ve ideolojik yönelimleri nedeniyle eşitsizliği kökeninde üreten kitlesel bir aygıt olarak da düşünülmelidir.

Sonuç olarak, sosyal medyanın işlevsel yönleri, eşitlik anlaşmalarına hizmet eder gibi görünebilir, ancak bu platformların ekonomik politikaları ve ideolojik eğilimleri, eşitsizliği doğuran bir rol oynayabilir. Bu nedenle, sosyal medyanın bir kitlesel aygıt olarak potansiyel etkileri ve eşitsizlikleri ele alınmalıdır.

Yıldırım (2006)'a göre, yaşama evreni olarak adlandırılan, sembolik ilişkilerin gerçekleştiği toplumsal sistemler, bilgiyi, gelenekleri ve alışkanlıkları oluşturan, özneler arasındaki konsensüsü kuran bir bağlamdır. Ancak bu yaşama evreni, egemen sermaye ve birikim rejimi tarafından kapitalize edilir ve sürekli olarak gerilim altındadır. Bu nedenle iletişimsel eylem, bu sömürüyü kırmayı ve dilin tek yönlü kullanımına karşı çıkmayı amaçlayan bir eylemdir.

Habermas'ın (2019, s. 643) ifade ettiği gibi, iletişimsel eylem, rasyonellik, eşitlik ve taraflar arası uzlaşmaya dayalı yeni bir yaşama evreninin inşasına hizmet etmelidir. Bu, yaşama evreninin toplumsal düzenin bir alt bileşeni olarak iletişimsel eylemle yeniden yapılandırılması gerektiği anlamına gelir. Bu düşünce, ideolojik aygıtların sömürgeleştirici etkisine odaklanan Althusser'in (2006, ss. 68-69) görüşleriyle de uyumludur.

Althusser'e göre ideolojik aygıtlar, egemen sınıfın hakim ideolojisi tarafından kontrol edilen yapılar olarak hareket ederler. Bu aygıtlar, ideolojik yaşama evrenini sürekli olarak yeniden üretmeyi amaçlarlar. Ancak Althusser'e göre, bağımlı sınıf ve madunlar, mevcut ideolojik aygıtları işlevsizleştirerek yerine yeni aygıtlar kurarak kendi erklerini gerçekleştirmelidirler. Aksi takdirde egemenliği sürdürmek mümkün olmayacaktır.

Bu bağlamda, Yeni Ateist kimliklerin iletişimsel eylem stratejileri, yaşama evrenini yeniden inşa etme görevlerini doğrudan etkileyebilir. Karşı-hegemonya ile ilintili olan bu durum, Yeni Ateistlerin iletişim stratejilerinin önemini vurgulamaktadır.

2.4.5. YouTube ve Ateizm Etkileşimi

Son yıllarda oldukça popüler hale gelen YouTube dini grup ve organizasyonların olduğu kadar ateizm savunucularının da yer aldığı bir video paylaşım sitesidir. Ateist gruplar internette web siteleri, sosyal medya siteleri Facebook ve Twitter gibi sosyal medya içerisinde de yer almaya başlamışlardır. Ateist kişi ve grupların web sitelerine ek olarak interaktiflik özelliği ön plana çıkan bu sitelerde video şeklindeki içeriklerle yer almalarını sağlamaktadır. Bunlara ek olarak video içeriğinin daha belirgin olarak kullanıldığı YouTube’ da da dini grupların yer aldığı gözlemlenmektedir.

Yeni medyanın dijital olma özelliği onun büyük veri veya veri tabanlarını çok hızlı bir şekilde ağlara ya da depolama birimlerine aktarabilmesini mümkün kılmaktadır. Dijitallik bu dinamik süreklilik içerisinde üretim, paylaşım ve değerlendirmelerin hızlandırılmasını sağlarken; geleneksel medyanın sahip olduğu mekân sınırlamasını da ortadan kaldırmıştır. Bu noktada yeni medyanın dijitallik özelliği sayesinde, YouTube’ da ateist içerik üreticileri, özgün argümanlarını ve eleştirilerini anında milyonlarca insana ulaştırabilmekte, buna karşılık dini gruplar da kendi görüşlerini ve inançlarını aynı hızla yayabilmektedirler. Dijital medyanın bu dinamik yapısı, geleneksel medyanın aksine, sınırsız bir bilgi paylaşımı ve etkileşimi mümkün kılarak, din ve ateizm arasındaki tartışmalarda yeni bir boyut kazandırmaktadır.

Yeni medyanın yakınsama özelliği ise onun kendinden önceki iletişim araçlarının içerik ve özelliklerini barındırmasıdır (Van Dijk, 1997, s. 40-41). Örneğin, YouTube kurulduğunda sadece video paylaşım sitesi özelliği göstermekle birlikte günümüzde ise anket yapılabilen, fotoğraf ve hikâye paylaşılabilen, metin (ileti) yazarak ses ve görüntü ile birlikte yazılı ve görsel olanakların tümünü de kapsayan bir yöne doğru evrilmiştir. Dolayısıyla bu yeni medyanın kendi içinde bile

diğer yeni medya araçlarını kapsayacak biçimde yakınsama özelliğine sahip olduğunu açık bir şekilde ifade etmektedir. YouTube 'un evrimi, sadece video içeriğinden çok daha fazlasını sunarak, ateist ve dini grupların fikirlerini, anketler, hikayeler ve görsel materyallerle daha etkili bir şekilde ifade etmelerine olanak tanımıştır. Bu, YouTube'un sadece bir video platformu olmanın ötesinde, küresel bir tartışma ve bilgi paylaşım platformuna dönüştüğünü göstermektedir.

Yeni medyanın bir diğer özelliği ise karşılıklı etkileşimli yani interaktif bir şekilde geleneksel medyadaki gibi kaynak aktif alıcı pasif durumun aksine okuyucu, dinleyici ve izleyici kavramlarını içinde barındıran kullanıcı olarak dönüşümü ifade etmektedir (Haberli, 2014, s. 35). Dijital medyanın interaktif özellikleri, YouTube üzerindeki ateist ve dini içerik üreticileri için büyük bir avantajdır. Geleneksel medyada pasif bir tüketici olan izleyiciler, YouTube sayesinde aktif birer katılımcı haline gelmiştir. Bu, izleyicilerin video içeriklerine yorum yapabilmesi, beğenme veya beğenmeme gibi tepkilerde bulunabilmesi ve hatta kendi içeriklerini oluşturarak katkıda bulunabilmesi anlamına gelmektedir. Bu interaktiflik sayesinde, ateist ve dini görüşlere sahip bireyler arasındaki diyalog ve etkileşim daha da güçlenmektedir.

Ateist kimliklerin temsilleri bağlamında, toplumun geleneksel medya izleyicileri ve sosyal medya kullanıcılarının genellikle aynı okumayı kabul ettiği düşünülür. Özellikle sosyal medyada, dinle ilişkilendirilen kullanıcılar arasında, Yeni Ateist kimliklere karşı olumsuz bir uzlaşmanın yaygın olduğu bir varsayım mevcuttur. Ancak Yeni Ateist kimlikler, geleneksel medyada temsil edilen kimliklere "muhalif" oldukları için, sosyal medyada daha aktif bir rol oynamak için çaba gösterirler. Çünkü sosyal medya, izleyicilerin aynı zamanda "konuşmacı" konumunda olduğu bir platformdur. Yeni Ateist kimlikler, bu "konuşmacı-okuyucu" rolünü benimseyerek kendi izleyici kitlesini oluştururlar. Bu izleyici kitlesi, farklı türde kodlamaların yapısını çözerken kendi yorumlarını yapmaktadır.

Kullanıcıların kendileri hakkında ve diğerleri üzerine konuşabilmesi, YouTube dünyasında önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir. Jenkins (2017, ss. 33-34), genellikle Amerikan ana akım medyasına odaklanan yaklaşımların, yeni medyayı olumlu ya da olumsuz şekilde sonsuz bir şekilde yorumladıklarını söyleyerek, yeni medyanın getirdiği fırsatlara ve demokratik kapılara odaklanan bir

bakış açısının önemini vurgular. Jenkins, teknolojik karamsarlığı eleştirerek, rasyonel bir şekilde uyum ve işbirliğine çağırır. Bu perspektif, yeni medyanın geleneksel medyanın bir uzantısı olarak görülmesine karşı çıkar ve tarihsel olarak bağımlı sınıflara hizmet eden herhangi bir yolun, devrimci değişikliklere yol açabileceğini savunur. Medyadaki yeniliklerin gelecekte umut verici bir ateşkese yol açabileceği, kolektif zekâ ile baskın medya arasındaki mücadelede gerçekleşebilecek bir çözüm olarak görülür (Jenkins, 2017, s. 36). YouTube kullanıcıları, kendi içeriklerini oluşturma ve alternatif görüşleri diğer kullanıcılarla paylaşma amacıyla farklı teknolojileri öğrenmeye çalışmaktadır (Jenkins, 2017, s. 38). Bu, bir tür dijital öğrenme isteği olarak görülebilir ve medya davranışlarının arkasındaki motivasyonları besler. Online katılım, bağımlı sınıflara yönelik baskın propagandanın etkilerini tersine çevirebilecek bir güce dönüşebilir. Medya, hem baskın ideolojileri destekleyen bir rol oynayabilir hem de alternatif temsillerle hegemonyayı sarsabilir. Ayrıca, medya araçlarının çoklu işlevsellik kazanması, medya içeriğinde çeşitli katkıların bir araya gelmesini teşvik eder. Artık iletişim araçları tekil değildir ve birbirleriyle ilişkilidirler. Bu durum, medya iletişiminin yeni bir aşamasının başladığı ve medya araçlarının birbiriyle entegre olduğu bir döneme işaret etmektedir (Jenkins, 2017, s. 34).

YouTube gibi sosyal medya platformlarında iletişim, Ateist kimliğinin karmaşıklığını yansıtır. Bu kimlik, üç aşamada öz-temsili oluşturur: evrenselleştirilmiş kendini kişiselleştirme, baskın/hegemonik temsil oluşturma ve kendi temsiline kontrol. Bu süreçte kimlik, önce evrenselleştirilen anlamların bireyselleştirilmiş bir versiyonunu içerir. Ardından, bu bireyselleştirilmiş konsept, kimlik paylaşanlar arasında baskın anlamlar üreten bir ilişkiye dönüşür. Son olarak, dolaşımdaki öz-temsiller, kolektif bir denetim mekanizması tarafından gözlemlenir ve karşı baskın sunumlar inşa edilir (Rettberg, 2017, ss. 429-443).

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada ateizm konulu videolar ve düşünceler üreten YouTube kanallarının içeriklerinin incelenmesi ve değerlendirilmesi adına nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi, bir görsel, video ya da metin içeriklerinin sistematik ve nesnel bir şekilde incelemek için kullanılan bir nitel araştırma yöntemidir. Bu doğrultuda içerik analizi, bir dizi belirli kurallar veya kodlama şemaları kullanılarak, metinlerdeki belli temaları, kavramları ve desenleri belirlemeye yardımcı olmaktadır (Büyüköztürk vd., 2021, s. 12). İçerik analizi, medya çalışmalarından edebiyata, din bilimlerinden psikolojiye kadar birçok alanda kullanılmaktadır. Özellikle günümüzde sosyal medyadaki görsel unsurların, reklamların, gazete ve dergi makalelerinin, televizyon programlarının ve diğer kültürel ürünlerin analizinde yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir. Objektif ve sistematik bir yaklaşımla yapıldığında güvenilir sonuçlar elde edilmesine olanak sağlamaktadır. Bu doğrultuda bu çalışmada içerik analizi vasıtası ile belirlenen videolar ve görsel içerikler temalara ayrılmıştır. Bu analiz ile seçili YouTube videoları üzerinden her biri için kendine has temalar seçilmiş, kavramların ve fikrin ortaya çıkartılmasına odaklanılmıştır. Değerlendirmeye alınan videoların seçimi belirli kriterlere göre yapılmış, ardından ise tematik açıdan her bir video kendi içerisinde derinlemesine incelenmiştir.

3.2. İncelenen Videolar ve Veri Setinin Seçimi

Araştırmada Türkçe ve İngilizce yayın yapan küresel YouTube kanallarındaki ateizm konulu videolar seçilirken, birtakım kriterler dikkate alınmıştır. Bu kriterler aşağıda sıralanmıştır.

Kanalın Takip Edilirliği: İlgili kanalların, ateizm ya da teolojik açıdan takip edilen ve popüler izlenme oranlarına sahip olması kriteri kullanılmıştır. Bu noktada geniş abone sayısına sahip kanallar tercih edilmek istenmiştir. Bunu sağlamayan tek kanal Ateizm Derneği TV ise, Türkiye'deki dernekleşmiş statüsü nedeniyle tercih edilmiştir.

Video İçerikleri: Ateizm ile direkt veya dolaylı olarak ilgili olan ve bu konuda önemli eleştiriler getiren kanal ve videolar kriter kapsamındadır.

Uluslararası ve Yerel Bakış Açısı: Hem Türkiye merkezli kanalların hem de küresel ölçekte yayın yapan YouTube kanallarının seçilerek daha geniş bir perspektifte bakış açısı sunulması amaçlanmıştır.

Tema Farklılıkları: Ateizm üzerine içerik üreten YouTube kanalları seçilirken farklı temalara odaklananlar tercih edilmiştir.

3.3. Sayıtlar ve Sınırlılıklar

Bu çalışma, belirli sayıtlar üzerine kurulmuştur.

- Videoların içerikleri, araştırmacının görüşünü yansıtmamaktadır.
- Analiz edilen temalar, genel olarak ateizm ile internet ilişkisinin anlaşılmasına katkı sağlamaktadır.

Sınırlılıklar ise aşağıda belirtildiği gibi belirlenmiştir.

- İzleyici yorumları ve geri dönüşleri, videoların analizinde dikkate alınmamıştır.
- Analiz, sadece son 5 yıllık dönemdeki YouTube videolarını kapsamaktadır (2018-2023).
- Seçilen videoların ve kanalların dışında kalan diğer içerikler bu çalışmada yer almamaktadır. Diğer video ve kanal içeriklerinin farklı alt temaları olabilir.

4. BULGULAR

4.1. Türkiye’deki YouTube Kanallarının İncelenmesine Dair Bulgular

Bulguların ilk kısmında Türkiye’de ateizm, inanç, bilim ve ilişkili unsurlar üzerine yayınlar yaptığı gözlemlenen 3 kanalın videolarına yer verilmiştir. Bu kanallar “Ateizm Derneği TV”, “Evrim Ağacı”, “Uçaktaki Ateist Akademisi” kanallarıdır.

4.1.1. Ateizm Derneği TV Kanalı

Ateizm Derneği TV adlı YouTube kanalı, 4 Mart 2015’de kurulsa da Ateizm Derneği’nin 2018 sonrasındaki canlı programlarını yayınlayan bir medya içerik üreticisidir. Dernek, toplumsal anlamda kabul gören inançlara karşı kurumsal bir mücadele verdiğini ifade eden ve ateizmi bilim, felsefe ve teoloji üzerinden eleştiren bir perspektife sahiptir.

4.1.1.1. “Vücudumuzda Evrim İzleri” Videosu

Ateizm Derneği TV’nin “Vücudumuzda Evrim İzleri” başlıklı videosu 30 Temmuz 2021 tarihinde yayınlanmıştır. Evrim konulu videoda, evrim teorisi ve ateizmin temelleri arasındaki ilişki merkeze alınmıştır. Sunucu Özgür Örsöğlü ve konuk Prof. Dr. Tamer Kaya, evrimin, insanın ve diğer canlıların biyolojik ve kültürel gelişiminde nasıl bir rol oynadığını tartışırken, aynı zamanda bilimsel metodolojinin önemini vurgulamışlardır. Videonun başlangıcında, toplumsal duyarlılık teması çerçevesinde orman yangınları ve Ateist Derneği’nin bu konuda yaptığı bağışlar ele alınmıştır. Evrim, insan ve hayvan vücudu arasındaki benzerlikler ve bu bilgilerin ateistik bir perspektiften nasıl yorumlandığı üzerine geniş bir tartışma gerçekleşmiştir. Evrimin sadece fiziksel değil, düşünsel ve kültürel evrimi de açıkladığı ve bu çerçevede ateistlerin evrimi, insanın varoluşunun bilimsel bir açıklaması olarak gördükleri belirtilmiştir.

Şekil 1. Ateizm Derneği TV Kanalı – “Vücudumuzda Evrim İzleri” Videosu
(https://www.YouTube.com/watch?v=3gZ8gO_g03E)

Videoda, evrimin sosyo-psikolojik etkileri, ahlaki değerler ve toplumsal normlar bağlamında da ele alınmış ve evrimin genel olarak insanlık ve toplum üzerindeki etkileri tartışılmıştır. Bilim ve evrimin ateist perspektifte nasıl konumlandırıldığı ve bu perspektifin bilimsel araştırmalar ve tıbbi ilerlemeler için nasıl önemli olduğu vurgulanmıştır. Videoda sunulan bilgiler, ateizm ve evrim arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkinin toplumsal ve kültürel bağlamdaki önemini geniş bir şekilde ele almaktadır.

4.1.1.1.1. Evrim Teorisi ve Ateizm

Videoda, evrim teorisi ateizmin temel argümanlarından biri olarak işlenmektedir. Sunucu Özgür Örsoğlu ve konuk Prof. Dr. Tamer Kaya, evrim teorisi üzerinden insanın yaratılış sürecini ve bu sürecin ateist perspektifte nasıl değerlendirildiğini tartışmaktadırlar. Videoda, ateizmin temelinde insanın bir yaratıcı tarafından yaratılmadığı, evrim süreçleri sonucunda bugünkü formuna ulaştığı fikri vurgulanmaktadır.

Prof. Dr. Tamer Kaya, evrimin, organizmalar arasındaki farklılıkları açıklayan en etkili kuram olduğuna dikkat çekmektedir. Ayrıca, evrimin sadece fiziksel ve biyolojik değil, aynı zamanda kültürel ve sosyal evrimi de içerdiğini belirtmektedir. Bu bağlamda, ateizmin evrim teorisi ile bu kadar iç içe olmasının

altında yatan nedenlerden biri, evrimin insanın varoluşunu ve doğal süreçlerini rasyonel ve bilimsel bir temelde açıklaması. Ateistler, evrim teorisi sayesinde insanın ve diğer canlıların doğal süreçler içinde nasıl evirildiğini ve bu evrimsel süreçlerin nasıl işlediğini anlamaya çalışmaktadırlar.

Videoda Tamer Kaya; insan ve diğer canlılar arasındaki benzerliklere dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, insan ve fare akciğer grafiklerinin benzerliği üzerinden, evrimsel süreçlerin ve ortak ataların varlığına işaret etmektedir. Bu da ateist perspektifte, insanın diğer canlılarla ortak evrimsel kökenlere sahip olduğunu ve dolayısıyla bir yaratıcı figürün varlığına ihtiyaç duyulmadığını destekleyen bir argüman olarak sunulmaktadır.

Prof. Dr. Kaya, bilimin ideolojik bağlayıcılıktan bağımsız olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bilim, dini inançları ispatlama veya çürütme amacı taşımamalıdır ve dini emirlerle çeliştiği durumda bilimsel verilere öncelik verilmelidir. Bu, bilimsel araştırmanın ideolojik bağlamlardan arındırılmasını savunan bir görüşü yansıtır.

Videonun ana konusu olan evrim, insan vücudu üzerinden bilimsel bir perspektifle ele alınmaktadır. İnsan vücudu ve diğer organizmalar arasındaki benzerlikler ve farklılıklar, evrim teorisini destekleyen kanıtlar olarak sunulmaktadır. Araştırmacı, evrimin sadece biyolojik değil, aynı zamanda kültürel ve düşünsel evrimi de açıkladığını ifade etmektedir.

Videodaki bu tartışmalar, evrim teorisi ve ateizm arasındaki derin bağı ve ateizmin, evrim teorisi üzerinden insanın ve doğanın anlaşılmasına yönelik bilimsel bir çerçeveye sunmayı amaçladığını göstermektedir. Ateistler için evrim, insanın ve doğanın bilimsel olarak anlaşılması ve açıklanması için kritik bir temel oluşturmaktadır.

4.1.1.1.2. İdeoloji, Bilim ve Ateizm İlişkisi

Videodaki tartışmalar, bilimin ve ideolojinin birbiriyle nasıl etkileşim içinde olduğunu ve ateist perspektifte bu ilişkinin nasıl konumlandırıldığını derinlemesine incelemektedir. Prof. Dr. Tamer Kaya'nın belirttiği gibi, bilimin ideolojik bağlardan arındırılması ve rasyonel bir zeminde ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Bilim,

dini veya ideolojik inançların bir kanıtlama aracı olarak görülmemeli, aksine bu tür inançlardan bağımsız olarak gerçekleri ortaya koyan ve doğruları araştıran bir araç olarak değerlendirilmeli. Bilimsel tavrın, ideolojik ya da dini baskılar altında kalmadan, tarafsız ve objektif bir şekilde gerçekleri ortaya koyması gerektiği belirtilmektedir.

Ateist perspektifte, bilimin ve ideolojinin ilişkisi özellikle önemli bir konumdadır. Ateistler, bilimin dogmatik inançlardan ve ideolojik baskılardan arındırılması gerektiğini savunmaktadırlar. Bu durum, bilimin sadece belirli bir ideolojiyi desteklemek veya reddetmek amacıyla kullanılmaması, aksine evrensel gerçekleri anlamamıza yardımcı olması gerektiği anlayışını yansıtmaktadır.

Videoda, Prof. Dr. Tamer Kaya, bilim insanlarının ideolojik bağlardan arınarak, hakem veya hakim gibi tarafsız olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bilim insanlarının ideolojik gözlüklerini çıkararak, olayları ve olguları olduğu gibi görmesi ve değerlendirmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu, bilimsel metodolojinin temel prensiplerinden biri olan objektiflik ve tarafsızlık ilkesini yansıtmaktadır. Ayrıca, bilim ve ideoloji arasındaki bu tür bir ayrımın, bilimsel gerçeklerin ideolojik veya dini dogmalar tarafından çarpıtılmamasını ve bilimsel araştırmaların özgür bir zeminde gerçekleştirilmesini sağladığını göstermektedir.

Ateistler, genel olarak, bilimin ideolojik veya dini inançlardan bağımsız olarak ele alınması gerektiğini savunmaktadırlar. Bu durum, ateistlerin Tanrı'nın varlığını reddetmesi ve insan yaşamının ve evrenin doğal süreçleri üzerinden açıklanması gerektiği inancını yansıtmaktadır. Videoda, bu perspektif, evrim teorisi üzerinden ele alınmaktadır ve bilimsel tavrın, ateist bir okuma üzerinden nasıl analiz edileceği tartışılmaktadır.

Bu analiz, videonun içeriğini dikkate alarak, bilimsellik ve ideoloji arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkinin ateist perspektifte nasıl konumlandırıldığını değerlendirmektedir. Videodaki tartışmalar, bilimsellik ve ideoloji arasındaki gerilimi ve ateist perspektifin, bu gerilimi nasıl ele aldığını ve çözümlendiğini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Bilimsel tavrın, ideolojik baskılardan arındırılarak,

gerçekleri tarafsız ve objektif bir şekilde ortaya koyması gerektiği, videodaki temel argümanlardan biri olarak sunulmaktadır.

4.1.1.1.3. Toplumsal Duyarlılık ve Doğanın Korunması Teması

Videoda bahsedilen toplumsal duyarlılık ve doğa koruma teması, ateizm perspektifinden ele alındığında, bireylerin ve toplumların doğal çevreye ve diğer canlılara karşı sorumluluklarını nasıl anlayıp değerlendirdiklerini göstermektedir. Ateizm Derneği'nin bu videoda orman yangınlarına dikkat çekmesi ve bu konuda bağış yaparak toplumsal duyarlılıklarını göstermeleri, ateistlerin de toplumsal sorunlara duyarlı olduğunu ve etik bir tutum sergilediğini ortaya koymaktadır.

Toplumsal duyarlılık, bireylerin ve toplumların karşılaştığı sorunlara ve zorluklara karşı gösterdikleri tepki ve duyarlılık düzeyini ifade eder. Videoda, bu duyarlılığın özellikle doğa koruma bağlamında nasıl tezahür ettiği üzerinde durulmaktadır. Ateizm Derneği, doğanın ve doğal kaynakların korunmasının önemini vurgulayarak, bu konuda somut adımlar atmakta ve toplumda farkındalık yaratmaya çalışmaktadır. Bu durum, ateistlerin sadece belli bir ideolojik perspektife sahip olmadığını, aynı zamanda geniş bir toplumsal ve etik sorumluluk anlayışına da sahip olduğunu göstermektedir.

Doğa koruma, bireylerin ve toplumların doğal çevreyi ve ekosistemleri koruma ve sürdürülebilir bir şekilde yönetme çabalarını içerir. Videoda, orman yangınlarına dikkat çekilmesi ve bu konuda bağış yapılması, doğa koruma konusundaki duyarlılığı ve bu konunun toplumsal ve etik boyutlarını göstermektedir. Ayrıca, doğa korumanın sadece belli bir dini veya ideolojik grupla sınırlı olmadığını, geniş bir toplumsal ve etik sorumluluk gerektirdiğini de ortaya koymaktadır.

Ateistler, genelde doğayı ve insanı bir bütün olarak görme eğilimindedirler ve bu perspektif, doğa koruma ve toplumsal duyarlılık konularında etik ve sorumlu bir tutum sergilemelerini sağlar. Videoda, Ateizm Derneği'nin orman yangınları konusundaki duyarlılığı ve bağışları, bu geniş etik anlayışı ve toplumsal sorumluluğu yansıtmaktadır.

Videoda, doğa koruma ve toplumsal duyarlılık teması, ateizmin geniş bir etik ve toplumsal sorumluluk anlayışına sahip olduğunu ve bu anlayışın sadece belli bir ideolojik veya dini perspektifle sınırlı olmadığını göstermektedir. Videoya göre ateistlerin, doğa koruma ve toplumsal duyarlılık konularında proaktif ve sorumlu bir tutum sergiledikleri, geniş bir etik ve toplumsal sorumluluk anlayışı geliştirdikleri ve bu anlayışı pratiğe döktükleri söylenilmektedir.

Bu analiz, videodaki doğa koruma ve toplumsal duyarlılık temasının, ateizmin geniş bir etik ve toplumsal sorumluluk anlayışını nasıl yansıttığını ve ateistlerin bu konularda nasıl bir tutum sergilediğini değerlendirmektedir. Ayrıca, doğa koruma ve toplumsal duyarlılık konularının, sadece belli bir dini veya ideolojik grupla sınırlı olmadığını, geniş bir toplumsal ve etik sorumluluk gerektirdiğini de ortaya koymaktadır.

4.1.1.1.4. Bilim, Ahlak ve Ateizm

Ateizm Derneği TV'nin bu videoda ele aldığı Bilim ve Ahlak teması, evrim kuramının ateist perspektifte nasıl değerlendirildiği ve bu değerlendirmenin ahlaki bağlamdaki yerini incelemektedir. Videonun bu bölümünde, evrim kuramının ateistler tarafından nasıl ele alındığı ve ahlaki değerlere nasıl yansıdığı detaylıca irdelenmektedir.

Videoda, evrim kuramının ateistler için önemli bir yere sahip olduğunu ve bu kuramın, insanın ve diğer canlıların fiziksel, duygusal ve düşünsel evrimini ele aldığını görmekteyiz. Evrim kuramı, ateistler için insanın varoluşunun bilimsel bir açıklamasını sağlar ve bu nedenle ateistler, evrimi bilimsel araştırmaların merkezine yerleştirmektedir. Videonun konuğu Prof. Dr. Tamer Kaya, evrimin, insan vücudundaki ve organizmalardaki farklılıkları açıklamanın yanı sıra, kültürel evrim ve sosyal evrim gibi konuları da kapsadığını belirtmektedir.

Prof. Dr. Tamer Kaya'nın görüşleri, bilim ve ahlakın, ateizm perspektifinden nasıl birbiriyle ilişkilendirildiğini göstermektedir. Ahlakın, toplumsal yaşamın normlarını tesis ettiği ve sosyal evrimin bir parçası olduğu vurgulanmaktadır. Ahlakın ve sosyal evrimin, grup adına bireyin kendi istek ve arzularından vazgeçmesini ve fedakârlık yapmasını içermesi, ahlakın sosyal evrim açısından ele

alınmasını gerektirmektedir. Videoda, ahlakın evrimle birlikte geliştiği ve toplumsal yaşamın dinamiklerini etkilediği anlatılmaktadır.

Ahlakın evrimi ve sosyal evrim, videoda, ateist perspektiften bilimsel bir çerçevede ele alınmaktadır. Videoda ateizmin, insanın ve toplumun evrimsel gelişimini bilimsel temellere dayandırdığı ve ahlaki değerlerin de bu evrimsel süreçlerle şekillendiği ifade edilmektedir. Ateistler, evrim kuramını insanın varoluşunu anlamak ve bilimsel araştırmaları derinleştirmek amacıyla kullanmaktadırlar.

Ayrıca, videoda belirtilen bilimsel tavrın, inançların bağlayıcılığından ve ideolojik çerçeveden arınması gerektiği vurgusu, bilim ve ahlak arasındaki ilişkinin nasıl ele alınması gerektiğine dair ateist bir perspektif sunmaktadır. Bilimin tarafsız ve rasyonel bir zeminde yürütülmesi gerektiği ve bu tarafsızlığın, evrim ve ahlak gibi konuların daha geniş ve kapsayıcı bir şekilde anlaşılmasına olanak sağladığı belirtilmektedir.

Videonun bu bölümünde, ahlakın ve bilimin, ateistler için nasıl iç içe geçtiği ve birbirini nasıl etkilediği detaylı bir şekilde incelenmektedir. Evrim kuramı, ateistler için, insanın varoluşunu anlamak ve ahlaki değerleri kavramak için önemli bir araç olarak görülmektedir. Ahlakın, sosyal evrim ve toplumsal yaşamın dinamikleriyle birlikte şekillendiği ve evrimin, bilim ve ahlak arasındaki bu ilişkiyi daha derinlemesine anlamamıza olanak sağladığı belirtilmektedir.

Bu analiz, videodaki Bilim ve Ahlak temasının, ateizmin evrim, bilim ve ahlak konularındaki perspektifini ve bu konuların ateizmin geniş bilimsel ve etik çerçevesi içinde nasıl ele alındığını değerlendirmektedir. Evrim kuramının, ateistler için, insanın ve toplumun evrimsel gelişimini anlamak ve bilimsel araştırmaları derinleştirmek amacıyla nasıl merkezi bir yere sahip olduğunu ve ahlaki değerlerin de bu evrimsel süreçlerle nasıl şekillendiğini göstermektedir.

4.1.1.1.5. Sosyal Evrim ve Kültürel Değişim

Videonun temel konularından biri olan evrim, ateizm ve bilimsellik bağlamında toplumsal ve kültürel değişimlerin nasıl işlediğini ele almaktadır. Prof.

Dr. Tamer Kaya'nın açıklamaları ve videonun genel içeriği, evrim teorisinin sadece biyolojik bir süreç olmadığını, aynı zamanda toplumsal ve kültürel dinamiklerle de iç içe geçtiğini göstermektedir. İncelememizi birkaç temel başlık altında sıralayabiliriz:

Videoda ilk olarak dikkat çeken nokta, Prof. Dr. Tamer Kaya'nın bilim ve inançların ayrıştırılmasının önemini vurgulamasıdır. Bu ayrıştırma, sosyal evrim bağlamında, toplumsal ve kültürel değişimlerin objektif ve rasyonel bir temel üzerinde incelenebilmesini sağlar. Kaya, bilimin ideolojik bağnazlıklardan arınarak, toplumun ve kültürel normların evrimini daha net bir şekilde anlamamıza olanak tanıdığını belirtmektedir.

Tamer Kaya'nın vurguladığı bir diğer önemli nokta, fiziksel ve kültürel evrimin entegrasyonudur. Evrimin, sadece organizmaların biyolojik değişimi değil, aynı zamanda düşünsel ve kültürel evrimi de kapsadığını belirtmektedir. Kaya, evrimin organizmalar arasındaki farklılıkları açıklayan bir kuram olmanın yanı sıra, kültürel yaşamın ateist bir okumasını da sağladığını ifade etmektedir.

Videoda ahlaki gelişim ve sosyal evrim arasındaki ilişki önemli bir yer tutmaktadır. Ahlaki değerlerin ve normların, toplumsal evrimin bir parçası olarak nasıl evrildiği ve bu evrimin toplumun genel refahı ve bireylerin karşılıklı ilişkileri üzerinde nasıl etkili olduğu incelenmektedir. Ahlakın, toplumun sosyal yapılarını ve kültürel normlarını belirleyen ve adaptasyonu kolaylaştıran bir faktör olarak görülmesi, sosyal evrimin temel bir bileşeni olarak ortaya çıkmaktadır.

Ateizmin evrim teorisi ile ilişkisi, insan varoluşunun ve evriminin bilimsel bir perspektiften ele alınmasını gerekliliğini vurgulamaktadır. Ateizm, insanın yaratılmış bir varlık olmadığını, evrilmekte olan bir organizma olduğunu savunmaktadır. Bu bakış açısı, insanın biyolojik, sosyal ve kültürel evrimini anlamada bilimin merkezi bir role sahip olduğunu göstermektedir.

Videoda, evrimin sadece fiziksel bir süreç olmadığı, sosyo-psikolojik faktörler ve insan davranışları üzerinde de etkili olduğu tartışılmaktadır. İnsanların grup adına fedakârlık yapabilme yeteneği, sosyal evrimin ve ahlaki gelişimin bir göstergesi olarak sunulmaktadır.

Bilimsel perspektifin, evrimin ve sosyal evrimin anlaşılmasında kritik bir öneme sahip olduğunu vurgulanmaktadır. Bilim, insanların doğal ve sosyal dünyalarını anlamalarına ve bu anlayışın toplumsal ve kültürel değişimleri şekillendirmesine yardımcı olmaktadır.

Bu analizler ışığında, videonun içeriği, sosyal evrim ve kültürel değişim teması çerçevesinde, bilimin, inançların, ahlaki değerlerin ve sosyo-psikolojik faktörlerin insanın ve toplumların evriminde ve değişiminde nasıl bir rol oynadığını detaylı bir şekilde irdelemektedir. Ateizm ve evrim kuramı arasındaki ilişki, bu evrimsel gelişimleri anlama ve açıklama çabalarında merkezi bir rol oynamaktadır. Evrim teorisi, insanın ve toplumların fiziksel, kültürel ve sosyal değişimlerini anlamada ve açıklamada önemli bir çerçeve sunmaktadır.

4.1.1.1.6. Bilimsel Perspektif ve Tıbbi Araştırmalar

Videoda Prof. Dr. Tamer Kaya'nın anlatımları, evrimin ve bilimsel perspektifin, tıbbi araştırmalar ve uygulamalar açısından ne kadar önemli olduğunu vurgulamak istemiştir. Bu doğrultuda Kaya, bilimin ideolojik bağnazlıklardan arındırılması gerektiğini ve bilim insanlarının tarafsız bir pozisyon alması gerektiğini belirtmektedir. Tıbbi araştırmalarda da bu tarafsızlığın ve objektifliğin, doğru sonuçlara ulaşmak adına kritik öneme sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Evrimin, organizmaların ve insan vücudunun farklılıklarını ve adaptasyonlarını anlamak adına temel bir çerçeve sunduğu belirtilmektedir. Kaya, evrimin tıbbi araştırmalarda da bir perspektif sağlayabileceğini dolaylı olarak vurgulamaktadır. Örneğin, insan vücudunun evrimsel geçmişi, genetik hastalıkların veya belli fizyolojik özelliklerin anlaşılmasında kritik öneme sahip olabilir.

Videoda, insan vücudu ve diğer memeliler arasındaki anatomik benzerliklerin evrimsel bağlamda değerlendirildiği, bu tür karşılaştırmaların tıbbi bilgi ve pratiği zenginleştirebileceği anlatılmaktadır. Örneğin, memeli hayvanlarla yapılan biyomedikal araştırmalar, insan hastalıkları ve tedavileri hakkında önemli bilgiler sunabilir.

Prof. Dr. Tamer Kaya, tıp bilimcilerinin evrimi iyi bilmeleri gerektiğini belirtmektedir. Bu, evrimin tıbbi eğitimde önemli bir yeri olması gerektiğini ve bu perspektifin, gelecekteki tıbbi araştırmalar ve uygulamalar için faydalı olabileceğini göstermektedir. Ateistler, evrimi insanın var olma sürecini anlamada ve bilimsel araştırmaların merkezine yerleştirmektedirler. Bu, evrimin ve genetik bilimin, tıbbi araştırmalarda ve pratiği geliştirmede merkezi bir rol oynadığını göstermektedir. Ahlakın ve kültürel evrimin, tıbbi pratiği ve etik normları nasıl etkilediği konusunda da bir değerlendirme yapılmaktadır. Ahlak ve etik normlar, tıbbi karar verme süreçlerini ve hasta haklarını doğrudan etkileyebilir.

Sosyal evrimin ve ahlaki gelişimin, toplumsal sağlık ve bireylerin sağlık durumları üzerinde etkili olduğu belirtilmektedir. Toplumların sosyal ve ahlaki evrimi, sağlık politikalarının ve uygulamalarının şekillendirilmesinde önemli bir rol oynayabilir. Prof. Dr. Tamer Kaya, evrimin düşünsel ve duygusal boyutlarını da ele almaktadır. Bu, tıbbi araştırmalarda ve psikiyatrik/psikolojik tedavilerde evrimsel perspektifin potansiyel bir değer sunabileceğini savunmaktadır.

4.1.1.1.7. Sosyo-Psikolojik Dinamikler Teması

Videoya göre ateizmin sadece bireysel bir karar değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel faktörlerin bir sonucu olduğundan söz edilmiştir. Buna göre çevresel etkiler, aile değerleri, eğitim sistemi ve toplumun genel dini atmosfer, bir bireyin dine olan bakışını şekillendirebilir.

Ateistlerin, Tanrı'nın varlığını reddettikleri için bilimsel bir açıklama arayışında olduklarına dikkat çekilmektedir. Bu, bilimin ve mantığın ateizm ile sıkı bir ilişkisi olduğunu gösterir. Bu nedenle, sosyo-psikolojik bir açıdan bakıldığında, ateistlerin sıklıkla bilimsel bakış açısını benimsemeleri ve evrim kuramı gibi bilimsel teorilere ilgi göstermeleri anlaşılabilir bir durum olabilir.

Videoda Prof. Dr. Tamer Kaya, toplumun dini normlarına uymayan bireylerin sosyal baskılara maruz kalabileceğini ve bu nedenle ateistlerin dini inançlarını açıklarken çekinceler yaşayabileceklerini ifade etmiştir. Bu, sosyal dinamiklerin bireylerin inanç sistemlerini şekillendirmedeki önemini ortaya koymaktadır.

Özetle, videoda, insanların sosyal davranışlarının ve ahlaki değerlerinin de evrimsel bir perspektifle incelenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. İnsanların gruplar halinde yaşaması ve fedakarlık yapma yeteneği gibi ahlaki değerler, sosyo-psikolojik dinamiklerin bir sonucu olarak ele alınmıştır.

4.1.1.2. “Dini Hoşgörü Yalanı” Videosu

Ateizm Derneği TV'nin 25 Temmuz 2021 tarihinde yayınladığı ve “Dini Hoşgörü Yalanı – Ateist Gazete 39” başlıklı yayında İrem Yaydırgan'ın moderatörlüğünde Süleyman Karan'ın yorumları izleyiciye aktarılmıştır. Videoda, “İslam hoşgörü dinidir” sloganının pratikte karşılık bulmadığı, farklı din ve mezhepler arasında şiddet ve çatışmaların sürdüğünü ele alınmaktadır. Türkiye özelinde, dini ve siyasi iktidarın dini hoşgörü ve sekülerizm konularındaki tutumları sorgulanmıştır. Ateizmin genel olarak sosyolojik bir olgu olarak incelenmesi gerektiği, ateistlerin hemen her ülkede farklı sorunlar yaşadığı vurgulanmıştır.

Şekil 2. Ateizm Derneği TV Kanalı – “Dini Hoşgörü Yalanı” Videosu
(<https://www.YouTube.com/watch?v=4OfWy46T50k>)

Videoda, dinlerin yapısal sorunları olduğu ve bu nedenle genel bir hoşgörünün mümkün olmadığı, dinlerin misyonerlik faaliyetleri ve savaşlar aracılığıyla farklı düşünceleri kendilerine çekme çabasında olduğu durumundan söz edilmiş ve eleştiriler getirilmiştir. Ateizm ve özellikle hümanizmin, özgürlük ve farklı düşüncelere saygı temelli bir yaklaşım sunduğu, sekülerizmin de dinî ifade

özgürlüğünün temeli olarak önemli olduğu belirtmiştir. Bununla birlikte videoda Anti-teizmin ise dinlere aktif bir eleştiri getirdiği ve dini kurumların sosyolojik olarak yok edilmesini savunduğu ifade edilmektedir. Bununla beraber, videonun genel olarak dini hoşgörü, sekülerizm, ateizm ve hümanizm konularında bir eleştiri ve perspektif ortaya koyduğu ve bu konuların Türkiye'deki siyasi ve sosyal dinamiklerle nasıl ilişkili olduğunu irdeleme gayretinde olduğu görülmüştür. Videodaki genel perspektif göz önünde alındığında aşağıdaki temalar üzerinden değerlendirmelerin yapılması uygun bulunmuştur.

4.1.1.2.1. Dinde Hoşgörüsüzlük Eleştirisi

Videoda İslam'ın hoşgörü dini olarak nitelendirilmesine karşın çoğu zaman pratikte bu hoşgörünün somut örneklerini bulmanın zor olduğuna dikkat çekilmektedir. Videoda Süleyman Karan, İslam ülkeleri ve farklı İslami mezhepler arasındaki sürtüşmeyi, hoşgörü iddiasının gerçek dışı olduğunu gösteren örnekler olarak sunar. Türkiye özelinde yapılan değerlendirmeler, dini farklılıklar ve mezhepler arası şiddeti, bu ülkenin özgün sosyo-politik dinamikleri içinde ele alır. Süleyman Karan, hoşgörünün, dinlerin arasındaki ilişkiler ve dinler ile siyasi iktidarlar arasındaki ilişkiler açısından araçsallaştırıldığını belirtir. Türkiye'de, mevcut siyasi iktidarı da İslamcı politikalarla eleştirip, diğer dinlere ve mezheplere yönelik hoşgörü söylemlerini takiyecilik (ikiyüzlülük) olarak nitelendirmektedir. Bu eleştiri, dinlerin hoşgürüsünün, çoğu zaman siyasi ve dini hedefler için bir araç olarak kullanıldığını ve bu nedenle geniş bir hoşgörünün gerçekleşmediğini vurgular.

Videonun vurguladığı bir diğer önemli tema, tüm dinlerin yapısal sorunları olduğu ve bu yapısal sorunların, dinlerin hoşgörü konusundaki başarısızlıklarının temelini oluşturduğudur. Bu yapısal sorunlar, dinlerin misyonerlik ve savaşlar aracılığıyla farklı düşünen ve yaşayan insanlara kendi inançlarını dayattığını gösterir. Ateistler, bu mücadelelerin, onları da dışlaması ve onlara baskı yapması nedeniyle, dinlerin hoşgürsüz olduğunu ve şiddeti teşvik ettiğini belirtirler.

Dinlerin baskıcı, emperyalist ve tek tipçi olduğu, bu nedenle farklı olan herkesin - bu farklı olanlar başka bir dine mensup olanlar olduğu gibi ateistler de olabilir - ilgili dine geçmesinin sağlanmasının büyük bir dini motivasyon olduğu,

video analizi tarafından vurgulanır. Bu durum, dinlerin temelde hoşgörüsüz olduğunu ve şiddeti teşvik ettiğini gösterir, çünkü dinler, diğer insanları kendileri gibi düşünmeye ikna etmek için mücadele eder.

Video, dini azınlıkların baskın olan dini anlayışlar tarafından baskı gördüğünü ve ateistlerin, ifade özgürlüğü dahil olmak üzere, baskı altındaki insanların özgürlüklerini savunma görevini üstlendiğini belirtir. Ateistler, dışlamaların ve baskıların, dinlerin yapısal sorunları nedeniyle ortaya çıktığını ve bu durumun, sosyal ve siyasal alanın, dine göre tasarlanmasını problemli hale getirdiğini vurgular. Neusner ve Chilton (2008)'a ait "Religious Tolerance in World Religions" adlı kitap, dinlerin hoşgörü konusundaki farklı yaklaşımlarını ve tarihsel süreçlerini derinlemesine incelemektedir. Kitap, dinlerin hoşgörüsü konseptinin, genel olarak, dinlerin kendi içlerinde ve dışında nasıl anlaşıldığını ve uygulandığını değerlendirir.

Video, dinlerin yapısal sorunlarının, dinlerin hoşgörü ve şiddet konularındaki başarısızlıklarının temelini oluşturduğunu belirtir. Bu yapısal sorunlar, dinlerin misyonerlik ve savaşlar aracılığıyla farklı düşünen ve yaşayan insanlara kendi inançlarını dayattığını gösterir. Ateistlerin perspektifi, dinlerin baskıcı ve hoşgörüsüz doğasını vurgular. Dinlerin, farklılıkları zenginlik olarak değil, yok edilecek bir tehdit olarak gördüğünü ve dini tebliğ süreçlerinin çoğu zaman baskıya dönüştüğünü belirtirler. "The Oxford Handbook of Atheism", ateizmin ve dinlerin hoşgörü ve şiddet konularındaki farklı yaklaşımlarını ve ateistlerin dinlerin baskıcı doğasına karşı nasıl bir tavır aldığını inceler (Hood ve Chen, 2013). Dinlerin hoşgörü ve şiddet konularındaki başarısızlıkları, toplumların sosyal ve siyasal yapılanmalarında ciddi sonuçlar doğurur. Dinlerin hoşgörüsüz ve şiddeti teşvik edici doğaları, bireysel ve toplumsal düzeyde farklı düşünen ve yaşayan insanlar üzerinde olumsuz etkiler yaratır. Bu durum Juergensmeyer ve Kitts (2016)'in "Violence and the World's Religious Traditions: An Introduction" adlı kitabında da tartışılır. Kitap dinlerin şiddet ve hoşgörü konularındaki tarihsel ve teolojik bağlamalarını derinlemesine incelemektedir.

Videonun bir diğer önemli bulgusu, dinlerin ve milliyetçi yaklaşımların, nizam ve intizam verme fikrini desteklediği ve ateistlerin, bu durumun, inançsızlığı yok edip tek tipleştirdiğini belirtilmesidir. Ateistlerin sıkça dışlanmasını, dini tebliğ

süreçlerinin çoğu zaman baskıya dönüştüğünü ve dinlerin, farklılıkları zenginlik olarak görmek yerine, onları yok ederek aşılmasını hedeflediğini ifade etmesi, dinlerin hoşgörü ve şiddet temaları üzerine ciddi bir eleştiri sunar.

4.1.1.2.2. İnanç Özgürlüğü ve Sekülerizm Teması

Videonun diğer bir teması, sekülerizm ve dini özgürlüklerin Türkiye ve İslam dünyası bağlamında irdelenmesidir. Bu noktada, İslam'ın hoşgörü dini olarak tanımlanmasının ve dini çoğunluk ve güç dinamiklerinin, dini özgürlükler ve sekülerizm üzerindeki etkileri göz önünde bulundurulmuştur. Ayrıca, Türkiye'deki siyasi iktidarın seküler ve dini dinamikleri nasıl ele aldığına ve ateizm, anti-teizm gibi düşünce akımlarının dini özgürlük ve sekülerizm bağlamında nasıl bir pozisyon aldığına dair gözlemler aktarılmıştır.

Sekülerizm, dini inanç ve pratiği kamusal alandan ayıran bir ideoloji olarak karşımıza çıkmakla birlikte, sekülerizmin temel prensipleri, dini ve devlet işlerini birbirinden ayırmak ve bireylerin dini özgürlüklerini garanti altına almaktır. Videoda sekülerizmin, dini ifade özgürlüğünün ve ifade özgürlüğünün temeli olduğu belirtilmiş, aynı zamanda siyasal İslamcıların sekülerizmi ekarte etmek istedikleri vurgulanmıştır.

Bununla birlikte videoda, Türkiye'nin sekülerizm ve dini özgürlükler bağlamında karşılaştığı zorluklar ve siyasi iktidarın bu konuları nasıl ele aldığı incelenmiştir. Örneğin, cem evlerinin yaşadığı söylenen baskılar ve dışlamalar, dini özgürlüklerin kısıtlandığının bir göstergesi olarak sunulmuştur. Ayrıca videoya göre, siyasi İslamcıların sekülerizmi ekarte etme çabaları, cumhuriyetçi değerlere zarar verme potansiyeli taşımaktadır.

Videoda, farklı din ve mezheplere mensup bireylerin dini şiddete maruz kaldığına dikkat çekilmiş. Tolerans eksikliği, dini özgürlüklerin kısıtlanmasına ve mezhepler arası gerilimlere neden olmaktadır. Ayrıca, bu tolerans eksikliği, dinlerin ve mezheplerin hoşgörü prensiplerini temsil edememesine yol açmaktadır.

Videoda, ateizm ve anti-teizm farkı da sekülerizm ve dini özgürlükler bağlamında ele alınmış. Ateistler, diğer dini yaklaşımların fikir özgürlüklerini

savunabilirken, anti-teistler dini kurumların sosyolojik olarak yok edilmesi için mücadele etmektedirler.

Videonun belirttiği gibi, din ve devlet işlerinin ayrılması, dini özgürlüklerin ve sekülerizmin temelini oluşturur. Videoya göre Türkiye'deki siyasi İslamcılar, bu ayrımı ekarte etmek ve dini normları kamusal alanda hâkim kılmak istemektedirler.

Videonun tematik analizinde sekülerizm ve dini özgürlükler, Türkiye'nin sosyo-politik dinamikleri ve dini yapılanması açısından önemli konseptler olarak öne çıkmaktadır. Siyasi iktidarın sekülerizm ve dini özgürlükler üzerindeki etkisi, toplumsal hoşgörü ve dini tolerans açısından ciddi sonuçlar doğurmaktadır. Videodaki argümanlar ve literatürde yer alan referanslar, sekülerizmin ve dini özgürlüklerin, bireysel ve toplumsal düzeyde önemli ve korunması gereken değerler olduğunu ortaya koymaktadır.

4.1.1.2.3. Ateizm, Anti-Teizm ve Hümanizm İlişkisi Teması

Videoda belirtildiği üzere, ateizm, dinler ve inanç sistemleri arasındaki farklılıklar ve çatışmalar bağlamında sosyolojik olarak incelenmesi gereken önemli bir sosyal olgudur. Yorumcu Süleyman Karan Türkiye, Fas ve İsveç gibi farklı coğrafyalarda bulunan ateist bireylerin karşılaştığı sorunların, sosyal ve siyasal dinamikler bağlamında farklılık gösterdiğini belirtmiştir. Karan'a göre ateistlerin yaşadığı sosyal dışlanma ve baskı hem bireysel hem de toplumsal düzeyde dini hoşgörü ve özgürlüklerin sorgulanmasını gündeme getirmektedir. Bu ise ona göre hümanizmle çelişen bir durumdur. Anti-teizm, dini kurumları ve teistik inançları aktif bir şekilde reddeden ve sosyolojik olarak yok edilmesi için mücadele eden bir yaklaşımdır. Videonun ve notların vurguladığı gibi, anti-teistlerin dini olgulara karşı olumsuz ve eleştirel yaklaşımı, toplumsal düzenin dini normlar ve yaklaşımlar olmadan nasıl şekilleneceği sorusunu gündeme getirmektedir. Video bununla beraber, hümanizmin ahlaki normların ve insan sevgisinin bir din veya tanrısal figür olmadan nasıl tesis edileceği sorusunu ele almaktadır. Erich Fromm'un düşünceleri, ahlaki değerlerin insan merkezli bir anlayışla nasıl kurulabileceğini göstermektedir. Ateizmin ahlaki eleştirilerle karşı karşıya gelmesi, hümanizmin bu bağlamda nasıl bir alternatif sunabileceği sorusunu gündeme getirmektedir (Fromm, 2010, ss. 17-21).

Videonun belirttiği üzere, ateizm ve hümanizm, bireysel ve toplumsal özgürlükler üzerine odaklanan devrimci düşüncelerle örtüşmektedir. Sosyalist düşünce ve devrimci ideolojilerle ortak noktaları paylaşan ateizm ve hümanizm, toplumsal bir yapılanmanın ve sosyal adaletin temeline insan merkezli bir bakış açısını koymaktadır. Videonun sekülerizm üzerinde durması, dini ifade özgürlüğünün ve düşünce özgürlüğünün toplumsal düzen içinde nasıl bir yer bulması gerektiği sorusunu gündeme getirmektedir. Sekülerizm, dini norm ve yaklaşımların kamusal alanda hâkim olmamasını savunarak, bireysel ve toplumsal özgürlüklerin teminatı olmayı amaçlamaktadır.

4.1.1.3. “İmam Hatip’ten Ateizme” Videosu

Bu video 18 Ağustos 2021 yayınlanmış olmakla birlikte Ateizm Derneği TV kanalının uzun içerikli videolarından birisini teşkil etmektedir. Videoda Buğra Altındaş, Yakup Demirel, İrem Y. adlı katılımcılar görülmektedir. Bununla birlikte video konusu hem ilgi çekmekte hem izlenme sayısı bakımından kanalın öne çıkan videoları arasında yer almaktadır.

Şekil 3. Ateizm Derneği TV Kanalı – “İmam Hatip’ten Ateizme” Videosu
<https://www.YouTube.com/watch?v=qAFt2WNt4dY&t=2434s>

4.1.1.3.1. Sorgulama, Çevre Baskısı ve Ahlaki Değerlerin Etkileşimi

Videodaki katılımcılar, dini eğitim aldıkları kurumlar ve dini metinler üzerinden sorgulama sürecine girmişlerdir. Özellikle dini metinlerin yüzeysel ve tatmin edici olmadığı düşüncesi, katılımcıların dinî inançlarını sorgulamalarına yol açmıştır. Bu sorgulama süreci, dini değerleri ve öğretileri derinlemesine anlama ve değerlendirme ihtiyacını tetiklemiştir. Bu noktada, sorgulamanın düşünce özgürlüğü ve eleştirel düşünme yeteneğinin bir yansıması olduğunu görmekteyiz.

Videodaki yorumcular dindar ailelerden gelmektedir ve bazıları cemaat yurtlarında yetişmiştir. Bu, dini eğitimin ve çevresel etkilerin dinî inançları nasıl şekillendirebileceğini göstermektedir. Özellikle imam hatip okulları ve cemaat yurtları gibi dini kurumlar, katılımcıların düşünce dünyalarını şekillendiren etkenler arasında yer almıştır. Bu bağlamda, bireylerin inançlarının büyük ölçüde çevresel faktörlere bağlı olduğunu söylemek mümkündür.

Videodaki katılımcılar, ateist olduklarını açıkladıklarında toplumsal baskı ve kabullenme sorunlarıyla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Bu, bazı katılımcıların ateizmlerini saklamalarına ve kendilerine yönelik bir baskı oluşturmalarına neden olmuştur. Özellikle dinî bir toplum içinde ateist olmanın zorlukları, katılımcıların yaşadığı deneyimlerin bir parçasıdır. Katılımcılar, kendilerini ifade etmek ve kabul görmek konusunda zorluklar yaşamışlardır.

Videodaki katılımcılardan biri, ateistlerin etik ve ahlaki değerlere sahip olabileceğini vurgulamıştır. Bu, ateizmin yaygın olarak yanlış anlaşılan bir yönünü ele almaktadır. Katılımcılar, toplumsal algıları değiştirmek ve ateistlerin de ahlaki insanlar olduğunu göstermek için çaba sarf etmişlerdir. Bu, ateistlerin etik bir temelde yaşadıklarını ve ahlaki değerlere sahip olduklarını kanıtlama çabalarını yansıtmaktadır.

Videoda sorgulama teması, ateistlerle daha sık ilişkilendirilse de, teizm ve sorgulamanın ayrılmaz olmadığına dair bir perspektif sunulmuştur. Teizm ve sorgulamanın bir arada var olabileceği ve teoloji alanındaki araştırmaların teizmi destekleyebileceği vurgulanmıştır. Bu, dinî inançlarını sorgulayan bireylerin teizm yolunda da ilerleyebileceği fikrini yansıtmaktadır.

4.1.1.3.2. Dini Eğitim, Ateizm ve Toplumsal Algı Etkileşimi

Bu video, İmam Hatip okullarında yetişen gençlerin ateizme geçiş süreçlerini ve bu süreçlerin dini eğitim, psikoloji ve toplumsal dinamiklerle nasıl şekillendiğini incelemektedir. Ateizmin, Tanrı'nın varlığını reddetme temelinde toplumsal yaşamı seküler ilkeler çerçevesinde kurma eğiliminde olduğunu öne sürmektedir. Ancak bu inanç sistemi, bireylerin psikolojik deneyimlerini, toplumsal etkileri ve dini eğitimlerini karmaşık bir şekilde etkilemektedir.

Video, İmam Hatip okullarının öğrenciler üzerindeki etkilerini açıkça ele almaktadır. Bu okulların genellikle dini eğitim merkezleri olarak bilinmesine rağmen, öğrencilerin bazılarının bu okullara kendi istekleri dışında yerleştirildiği ve dini bilgilerin sıklıkla yanlış veya yüzeysel olduğu iddia edilmektedir. İmam Hatip okullarında verilen eğitimin öğrencilerin dini inançlarını nasıl şekillendirdiği, inançları sorgulama süreçlerini nasıl başlattığı ve bazı öğrencilerin dini inançlarından uzaklaşmalarına nasıl neden olduğu mercek altına alınmaktadır.

Ateizmin kişisel psikolojiye etkisi, videoda katılımcılar aracılığıyla vurgulanmaktadır. Bazı katılımcılar, ateist olma süreçlerinde psikolojik bir boşluk yaşamadıklarını ifade etmektedirler. Ancak, diğerleri bu sürecin başlangıcında psikolojik bir zorluk yaşadıklarını, ancak zaman içinde bu zorluğun üstesinden geldiklerini aktarmaktadırlar. Bu, bireylerin dini inançlarını sorgularken yaşadıkları içsel çatışmaları ve duygusal deneyimleri yansıtmaktadır.

Video, toplumsal etkilerin ateist olma süreçlerindeki rolünü de ele almaktadır. İmam Hatip okullarının öğrenciler üzerindeki etkileri, özellikle siyasi ve bilimsel gelişme açısından tartışılmaktadır. Bu okulların İslamcı politikaların bir sonucu olarak açıldığı ve öğrencilerin genellikle kendi istekleri dışında bu okullara gönderildiği ifade edilmektedir. Ancak, yüksek puanlarla kabul edilen öğrencilerin de bu okullara gittiği gerçeğini göz ardı etmemek önemlidir. Bu bağlamda, İmam Hatip okullarının bilimsel gelişmeye ve ahlaki değerlere katkı sağlayıp sağlamadığı da değerlendirilmektedir.

Video, dini inançlar ile ahlaki değerler arasındaki ilişkiyi de ele almaktadır. Ateizmle ilişkilendirilen yanlış anlamalar, özellikle ahlaki değerlerin dini inançlara

dayandığına dair bir algıyı yansıtmaktadır. Katılımcılar, ateistlerin de ahlaki değerlere sahip olabileceğini vurgulamakta ve bu yanlış anlamaların aşılması gerektiğini ifade etmektedirler.

Videonun bir başka önemli konusu ise evrim teorisi ve eğitimidir. Katılımcılar, evrimin İmam Hatip okullarında yeterince işlenmediğini ve bu konunun ideolojik nedenlerle öğrencilere eksik öğretildiğini öne sürmektedirler. Evrim teorisi ve bilimsel düşünce ile dini öğretilerin nasıl çatıştığı ve öğrencilerin düşünce dünyalarını nasıl etkilediği tartışılmaktadır.

Son olarak, videoda ateistlerle toplumsal diyalogların nasıl şekillendiği de ele alınmaktadır. Ateistlerin zaman zaman toplum içinde sert tepkilere ve hatta tehditlere maruz kaldıkları ifade edilmektedir. Ancak, bazı katılımcılar insanlara sevgi ve şefkatle yaklaşmanın önemini vurgulayarak, ateistlerin ayrımcılık ve önyargılarla etiketlenmemesi gerektiğini savunmaktadırlar.

4.1.1.4. “Allahsız Sanat” Videosu

Ateizm Derneği TV tarafından 3 Aralık 2021 tarihinde yayınlanan Allahsız Sanat isimli videoda Feriial Köseoğlu ve Erhan Us bir söyleşi gerçekleştirmişlerdir. Bu videoda konu edilen Erhan Us, sanat ve özellikle de dijital sanat konusunda uluslararası sanat alanda söz sahibi ve önemli otoritelerden birisi olarak öne çıkmaktadır. Akademisyen ve sanatçı kimliği ile öne çıkan Us, aynı zamanda sanat felsefesi üzerine de çalışmalar yapmaktadır. Kendisini kavramsal sanatçı olarak tanıtan sanatçı/akademisyenin geniş bir konu alanında çalışmaları olduğu gözlemlenmektedir. Araştırmalarını daha çok kavramsal sanat üzerine bina eden çalışmacının konu olduğu videonun temaları sanat çerçevesinde ilerlemektedir.

Şekil 4. Ateizm Derneği TV Kanalı – “Allahsız Sanat” Videosu
(<https://www.YouTube.com/watch?v=ux-Wrgdw70E&t=5560s>)

4.1.1.4.1. Mesaj, İnanç ve Toplumsal Farkındalık

Videoda tartışılan ana konular arasında sanatın mesaj iletimi, inanç sistemlerinin sorgulanması, toplumsal farkındalık yaratma rolü gibi temel unsurlar bulunmaktadır. Videoda belirtildiği gibi, kavramsal sanatın temel amacı, izleyicilere bir mesaj iletmektir. Sanatın, duygu ve düşünce dünyasında derin etkiler bırakabilen güçlü bir araç olduğu açıktır. İzleyicilerin, görsel ve sembolik ifadeler aracılığıyla sunulan mesajları anlamaları ve içselleştirmeleri, toplumsal değişim ve farkındalık yaratma süreçlerine katkıda bulunabilir.

Videodaki sanatçının toplumsal sorunlara odaklanma çabası öne çıkmaktadır. Özellikle kadına yönelik şiddet gibi önemli sorunları ele alarak, bu tür sorunların sanat aracılığıyla nasıl tartışılabileceğini göstermektedir. Sanat, bu tür sorunlara dikkat çekerek ve insanların düşünce dünyasını etkileyerek toplumsal değişime katkı sağlayabilir. Videoda vurgulanan ateizmin, insanların inanç sistemlerini sorgulamak ve düşünce dünyalarını zenginleştirmek için bir araç olarak kullanılması gerekliliği öne çıkartılmıştır. Videodaki savlara göre ateizm, teistik inançları sorgulamak ve eleştirmek amacıyla kullanılan bir düşünsel yaklaşım olarak sanatın içinde yer alabilecektir.

Videoya göre Aristoteles'in Katharsis kavramı, insanların sanat aracılığıyla duygusal denge bulmalarına ve bastırılmış duyguları ifade etmelerine yardımcı olabilecek bir açıklama sunar. Sanatın izleyiciler üzerindeki duygusal etkisi, insanların iç dünyalarını keşfetmelerine ve düşünsel olarak büyümelerine yardımcı olabilir. Bu noktada Videodaki katılımcının, sanatın ideolojilerin dayatmalarına dönüşebileceği uyarısı önemlidir. Onun görüşüne göre sanat, bir ideolojinin veya düşünce sisteminin taşıyıcısı olarak kullanıldığında, insanların düşünce özgürlüğünü sınırlayabilir. Bu nedenle de ona göre sanatın eleştirel bir perspektifle ele alınması ve ideolojilere karşı duyarlı olunması gereklidir.

Videodaki sanatçı, sanatın toplumsal işlevini ve kavramsal ifade gücünü önemli bir şekilde vurgular. Sanatın, insanların zihinlerini harekete geçirmek ve düşündürmek için kullanılması gerektiğini savunur. Bu, sanatın yalnızca estetik bir amacı olmadığını, aynı zamanda insanların düşünce dünyalarını dönüştürme potansiyeline sahip olduğunu gösterir.

Video ayrıca sanatın ideolojik bir rol üstlenebileceğini ve bazı ideolojilerin dayatmalarına dönüşebileceğini vurgular. Sanatın eleştirel bir perspektifle ele alınması ve ideolojilere karşı duyarlı olunması gerektiği belirtilir. Kavramsal sanatın odak noktasının güzellik değil, anlam olduğu vurgulanır. Sanat eserleri, estetik tatmin sağlama amacı gütmeyebilir, ancak izleyicilerde derin düşünceler ve anlam arayışı uyandırabilir. Videodaki örnekler, sanatın toplumsal sorunları ele almak ve farkındalık yaratmak için nasıl kullanılabileceğini gösterir. Özellikle kadına yönelik şiddet gibi önemli meselelere dikkat çekme potansiyeli taşır.

4.1.1.4.2. Din ve Bilim İlişkisi Teması

Video, din-bilim ve milliyetçi söylem temalarını ele alarak çeşitli düşünsel katmanlara sahip bir içeriğe sahiptir. Sanatçının eserlerinde bu temalara yönelik yaptığı göndermeler, izleyicilere farklı düşünsel çerçevelerde düşünme fırsatı sunar.

Öncelikle, videoda yer alan Atatürk'ün "Hayatta en hakiki mürşit ilimdir" sözünün Arapça elif harfi içinde yazılması, din-bilim ilişkisine dikkat çeker. Bu görsel, din ve bilim arasındaki ilişkiyi analogi yoluyla ifade eder. Eserin sahibinin ateist bir bakış açısına sahip olduğu göz önüne alındığında, din-bilim ilişkisinin

eleştirel bir şekilde ele alındığı bir yorum yapılabilir. Ateistler için din-bilim çatışması, bilimsel düşünce ve inanç sistemleri arasındaki gerilimi ifade eder. Bu tür görsel ifadeler, din-bilim tartışmalarının karmaşıklığını yansıtır.

Video, tarihsel bir bağlamda da din-bilim ilişkisini ele alır. Orta çağda, Hristiyanlık gibi dinlerin egemen olduğu dönemde, bilimsel gelişmeler sık sık dini inançlarla çatışıyordu. Ateistler için bu dönem, din-bilim çatışmasının bir örneği olarak görülür. Video, ateistlerin bu tür tarihsel dönemleri inançlardan uzaklaşmanın bir sonucu olarak yorumladığını vurgulamaktadır.

Sanatçı, dinlerle hesaplaşmasını sürdürerek Bruno'nun yakılması ve Sokrates'in idamı gibi tarihsel olayları ele almaktadır. Bu olaylar, bilimle din ve eleştirel düşünme arasındaki gerilimi göstermektedir. Aynı zamanda, sanatçı, kendi dernekleri üzerinden yaşadıkları baskıyı Akit gazetesi üzerinden örneklendirir. Bu, dini söylemlerin hala baskı unsuru olabileceği fikrine bir gönderme yapmaktadır.

Sanatçının diğer eserlerinden biri, milliyetçilik ve din temalarını ele alır. Sanatçı, eserinde Yunanlıların çöküşünü anlatırken, milliyetçi bir söylemi eleştirmektedir. Bu, ateistlerin farklı sosyal ve siyasi görüşlere sahip olabileceğini ve birçok farklı konuda ayrı düşünebileceğini göstermektedir. Ateistlerin heterojen bir grup olduğu ve sadece Tanrı'nın varlığını kabul etmeme noktasında ortak bir özellik taşıdığı vurgulanmaktadır.

Sonuç itibarı ile video din-bilim ve milliyetçi söylem temalarını kavramsal bir sanat anlayışıyla ele almaktadır. Sanatçının eserleri, bu temaları farklı bakış açılarıyla değerlendirmek için bir fırsat sunar ve izleyicilere düşünme ve tartışma imkanı sunmaktadır. Din-bilim çatışması, inanç sistemleri ve milliyetçilik gibi karmaşık konular, videonun ana temasını oluşturur ve izleyiciyi düşünsel bir yolculuğa davet etmektedir.

4.1.1.4.3. Kimliklendirme, Ötekileştirme ve Saygı

Video, farklı inanç sistemlerine, cinsiyet rollerine ve toplumsal normlara dayalı olarak insanların birbirlerini nasıl kimliklendirdiğini ve ötekileştirdiğini ele almaktadır. Aynı zamanda, bu ötekileştirme süreçlerinin, insanlar arasında

saygısızlık, anlayışsızlık ve iletişim problemlerine nasıl yol açtığını derinlemesine incelemektedir.

Öncelikle videoda, farklı inanç sistemleri arasındaki kimliklendirme ve ötekileştirme süreçleri açıkça gözler önüne serilmektedir. Ateistler, teistler ve satanistler arasındaki ötekileştirme örnekleri verilerek, inanç sistemlerinin birbirlerini anlamamalarının ve saygı göstermemelerinin sonuçlarına vurgu yapılmaktadır. Özellikle satanizm ile ilgili yanlış anlamalar ve önyargılar, bu sürecin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Videoda, bu yanlış anlamaların ve önyargıların ötekileştirmenin kaynağı olduğu açıkça ifade edilmektedir.

Aynı zamanda, videoda cinsiyet ve cinsiyet rolleri de ele alınmaktadır. Kadın-erkek ilişkileri ve cinsiyetle ilgili toplumsal normların nasıl ötekileştirmeye yol açabileceği örneklerle açıklanmaktadır. Özellikle kadına yönelik şiddetin, dini ve toplumsal normlarla ilişkilendirilerek nasıl meşrulaştırılabileceği ve bu durumun nasıl bir ötekileştirme sürecine neden olabileceği vurgulanmaktadır.

Videonun önemli bir yönü, toplumsal normların ve kültürel yapıların insanlar arasında saygı eksikliğine nasıl neden olduğunu vurgulamasıdır. Sosyal medya ve YouTube gibi platformlarda bu temaların nasıl işlendiği örneklerle desteklenerek, dijital dünyanın da bu ötekileştirme süreçlerine katkıda bulunduğu açıkça ifade edilmektedir.

Bu video, kimliklendirme, ötekileştirme ve saygı temalarını ele alarak, farklı inanç sistemlerinin, cinsiyet rollerinin ve toplumsal normların insanlar arasındaki ilişkileri nasıl etkilediğini ortaya koymak istemiştir. Bu yönü ile insanların daha fazla anlayış ve saygı geliştirmeleri gerektiği yönünde bir çağrıda bulunulmuş ve ötekileştirme süreçlerinin anlaşmazlıklara ve iletişim eksikliklerine nasıl yol açabileceği ortaya konulmuştur.

4.1.1.4.4. İslam, İslamofobi ve Sanat

Videoda, bir ateist olarak, dini baskıların olduğu ülkelerde bilim eğitiminin sınırlı olabileceğini belirten bir sanatçı yer almaktadır. Ancak aynı zamanda Orta Çağ İslam dünyasında bilimsel gelişmelerin yaşandığını da ifade etmektedir. Video,

dinin, iyi ve nitelikli insanların yetiştirilmesine engel olmadığını ve özellikle Türkiye gibi ülkelerde uluslararası arenada kabul gören bilim insanlarının bulunduğunu göstermektedir.

Videoda vurgulanan önemli bir nokta, insanların dini veya sosyal baskılar nedeniyle beyin göçü yaşadığıdır. Örnek olarak, Türk bilim insanlarının koronavirüs aşısını geliştirdiği ve NASA görevlerinde yer aldığı belirtilmektedir. Bu, baskının bilimsel gelişmeyi engelleyebileceğine dair bir örnek olarak sunulmaktadır. Aynı zamanda video, dini toplumlardan evrensel çapta bilim insanlarının çıkabileceği konusunda da bir sonuç çıkarmamaktadır. İslamofobi, özellikle İran gibi ülkelerde ateizmin ölüm cezasıyla sonuçlandığı durumlar bağlamında ele alınmaktadır.

Videonun bir diğer önemli teması, beyin göçünün ve göç etmenin bilim insanları, sanatçılar veya işçiler için daha kolay hale geldiği durumları ele almaktadır. Baskı altında çalışan veya karşılaşan kişilerin benzer bir tepki gösterebileceği vurgulanmaktadır. Aynı zamanda videoda, İslamofobi'nin, Müslüman toplulukları içten içe kutuplaştırdığı ve dini veya siyasi liderlerin dini kimlik üzerinden iç ve dış düşmanlar belirlediği iddiası da ele alınmaktadır. Hristiyanlığın tarihindeki Haçlı seferlerinin de benzer bir şekilde dini savaşları teşvik ettiği ve bu tür olayların sadece İslam dünyasına özgü olmadığı belirtilmektedir.

Videoda dini terörün, hem Müslümanlar hem de Hristiyanlar için dini metinlerle teşvik edildiği ve bu nedenle dini anlamda evrensel bir barışın zor olduğu vurgulanmaktadır. Kanalın temel amacının ateizmin propagandası olmasa da, bazen bu perspektiften sunumlar yapıldığı ve ateizmin dini eleştiriler içerdiği gözlemlenmektedir.

Video, din, bilim, baskı ve insan hakları gibi önemli konuları ele alarak, farklı dünya görüşlerini tartışmaya açmaktadır. Aynı zamanda videoda, insanların özgür düşünceye ve bilimsel gelişmelere nasıl etki edebileceği konusunda düşündürücü sorular ortaya konmaktadır. Bu, din ve bilim arasındaki ilişkilerin, toplumların gelişimi ve insanların dünya görüşlerinin nasıl şekillendiği konularında önemli bir düşünce platformu sunmaktadır.

Bununla birlikte Şeriatın hüküm sürdüğü ülkelerde de bir şekilde sanatın yapıldığı görülmektedir. Örneğin İran’da peygamberin yüzünün de resmedildiği minyatürlerin olduğunu söyleyen katılımcı diğer yandan özgür ve eleştirel düşünmenin olmadığı bir kamusal alanda sanatın çeşitlenmemesinin söz konusu olmadığını söylemektedir. Bir süre sonra yaratılan baskılar neticesinde insanların düşünme evreni de kısıtlanacağından üretimlerine de ket vurulmuş olmaktadır. Dolayısıyla sanatın farklılaşabilmesi ve sanatçının yaratabilmesi için kamusal alandaki özgürlük en önemli sosyal değişkenlerden birisi olarak öne çıkmaktadır. Bununla birlikte katılımcı ve sunucu bir kere daha din ve ahlakın eğitim anlamında da yan yana getirilerek okutulmasının yarattığı sorunları vurgulamaktadırlar. Dinlerden öncede ahlakın olduğu ahlaki olguların tartışıldığı vurgulanarak ahlakın tek kaynağının din olmadığı da belirtilmektedir.

4.1.1.5. “Aikido Sanatı” Videosu

Ateizm Derneği TV’nin bir diğer bölümü olan Aikido Sanatı videosu 8 Nisan 2022 tarihinde yayınlanmıştır. Can Mesur’un sunuculuğunda iki aikido sporcusu olan Emirhan Yaltı ve Onur İlker ile yapılan söyleşiyi içermektedir.

Şekil 5. Ateizm Derneği TV Kanalı – “Aikido Sanatı” Videosu
(<https://www.YouTube.com/watch?v=PsT5Ix7oMnQ&t=2028s>)

4.1.1.5.1. Doğu Sporlarında Tanrısallık Anlayışı

Bir tür hayatı ve yaşamı algılama felsefesi olarak ifade edilen aikido yaklaşımının en temel ilkesini doğayı da içine alan bir bütünlüktür. Bütünlükle ifade edilen şey ise insanın hem diğer insanlarla ilişkisinin bütünselliği hem de doğayla olan ilişkisindeki bütünselliktir. İnsan aynı zamanda doğanın bir parçası olduğundan doğa ile insan arasında keskin ve belirgin fark yoktur. Bu yaklaşım aydınlanmacı bilimselci ve akılcı tutumun da bir eleştirisi olarak da öne çıkmaktadır. Aydınlanma bir yandan akılcılığın ve bilimin yükselmesini sağlarken diğer yandan da seküler bağlamda hakların tesis edilmesini sağlamaktadır. Bu çerçevede düşünüldüğünde aydınlanma her zaman önemli ve değerli olarak kabul edilmektedir. Ancak süreç içinde aydınlanmanın bilgi ve akıl merkezli bir yaklaşımla doğayı denetim alma düşüncesi ortaya çıkmıştır. Doğa ve insanlar arasındaki ayırmda bu düşünce çerçevesinde belirlemiştir. Videoda ifade edilen aikido sporundaki bütünsellik felsefesinin temelinde de aslında insanın evrenle ve doğayla olan birlikteliği vurgulanmaktadır. Bu husus ateizm açısından da son derece önemlidir. Nitekim derneğin diğer videoları da irdelendiğinde derneğin doğa derneklerine destek verdiği doğaya verilen zararlara da tepkiler verdiği gözlemlenmektedir. Ateizmin etiği de bunu gerektirmektedir.

Aikido'nun temel yapısında diğer nesnelere de ruhunun olduğuna ya da enerjisinin olduğuna inanılması bu bütünselliğin tesis edilmesi adına önemlidir. Bununla birlikte mevcudun zarar görmemesi, karşıdakinin de senle beraber bir bütün olarak ele alınması gerektiği fikri ateizmin hep insan sever yanıyla örtüşmektedir. Daha önce de ifade edildiği bu yaklaşıma dair Erich Fromm'un felsefi tutumu örnek verilebilir.

Gelinen noktada aikidonun da ateistler insan sever etiğine uygun olduğu çıkarımı yapılabilir. Derneğin YouTube 'daki videolarının önemli bir bölümüne hâkim olan kendilerini tanıtmaya ve güzel bir şekilde sunma çabası burada da görülmektedir. Her ne kadar dini ve siyasi eleştiriler de belirgin bir şekilde yapılsa da bu videoda da görüldüğü üzere insanların diğer insanlarla, toplumlarla ve doğayla

kurduğu ilişkilerin önemi üzerinden de durulmaktadır. Spor olarak da aikido gibi bir spor üzerinde durulması tesadüf bile olsa ateist ahlakla örtüştüğü görülmelidir.

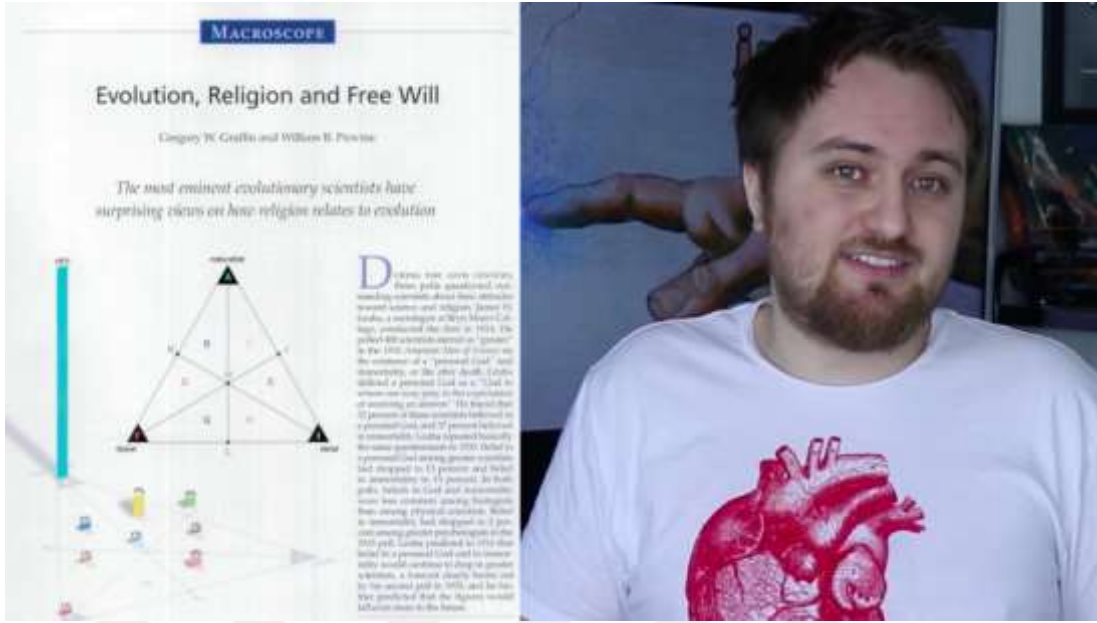
Bu tür sporların ardında barındırdığı bütünsellik gibi sevgi gibi felsefeler ateistlerin kendi dünyalarındaki psikolojik alanların doldurulması anlamına gelmektedir. Herhangi bir Tanrı'nın varlığını kabul etmeyen ateistler için psikolojik olarak ayakta kalma kendi varoluşunu gerçekleştirme noktasında da Tanrısal bir güce dönülmesi söz konusu değildir. Dolayısıyla ateist bir insan kendi varoluşunu da kendi üzerinden-başka bir üst alan ya da doğa üstü güce gitmeden- çözmeye çalıştığından bu türden felsefi alt yapısı olan sanatlar ya da sporlar son derece önemli değerler olarak ele alınmalıdır. Aikido sporunda da önemli olan şey bir başkasıyla yarışma değil insanların kendisiyle olan mücadelelerini içermektedir. Bu mücadelede ise sabır gibi etik değerler önemli değerler olarak öne çıkmaktadır.

4.1.2. Evrim Ağacı Kanalı

21 Temmuz 2011 tarihinde kurulan kanal, bilim üzerine videolar üretmektedir. Adını aldığı “Evrım” doğrultusunda, kanal pek çok içeriğinde ateizmle özdeşleştirilmektedir. 3.16 milyon abonesi ile Türkiye’de en çok takipçisi olan YouTube kanallarından biridir.

4.1.2.1. “Bilim İnsanlarının Çoğu Ateist Midir?” Videosu

11 Mart 2018’de yayınlanan video; bilim, din, toplum ve bilimin toplumsal etkileri gibi konuları ele almaktadır. Ayrıca, bilim ve din arasındaki ilişkilerin nasıl anlaşılması gerektiğine dair düşündürücü soruları da gündeme getirmektedir.

Şekil 6. Evrim Ağacı Kanalı – “Bilim İnsanlarının Çoğu Ateist Midir?” Videosu (1)
(<https://www.YouTube.com/watch?v=udOGPOOCrDk&t=271s>)

Çağrı Mert Bakırcı adlı editör bilim insanlarının yaygın olarak ateist olduğu görüşünün aslında doğru olmadığını çeşitli verilerle anlatmıştır.

4.1.2.1.1. Bilim İnsanlarında Din ve Evrim Teorisi İlişkisi

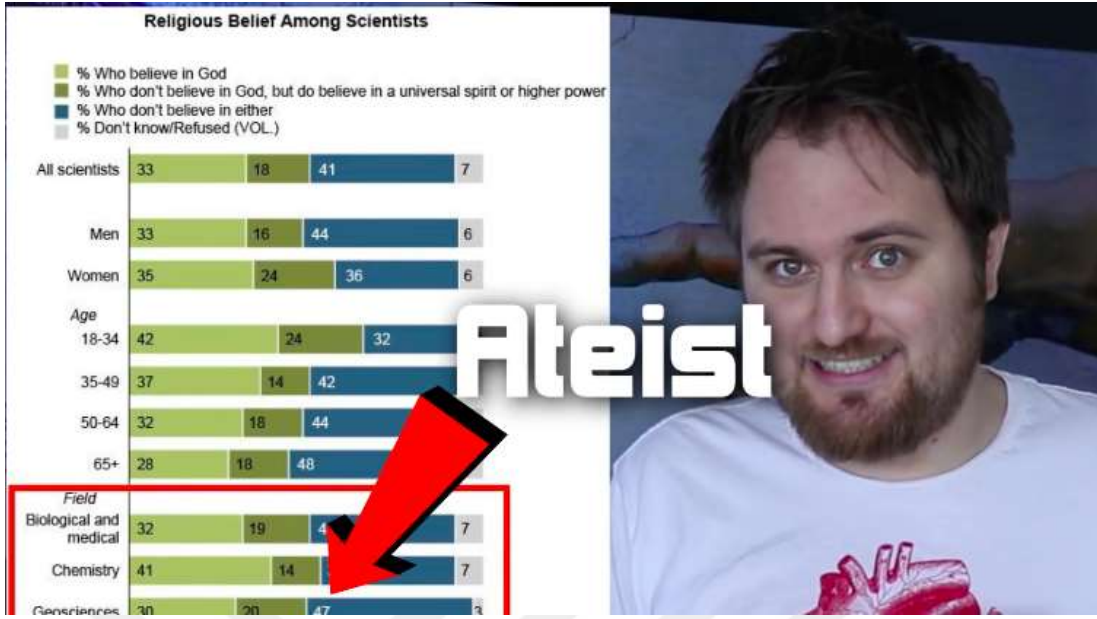
Video, bilim insanlarının din ile ilişkisi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu konu, bilim camiasının dini inançları ve bilimsel çalışmalar arasındaki ilişkinin nasıl anlaşılması gerektiğine dair önemli bir tartışma alanını temsil etmektedir. Bilim insanlarının genellikle ateist olduğu varsayımı üzerinden hareket edildiğini ifade eden videodaki sunucu öncelikle bu varsayımı dikkate almaktadır. Bu varsayımın ortaya çıkmasında da çok temel bir argüman yer almaktadır: “Araştırma”. Ateistler genel olarak teistlerin bir Tanrı’nın varlığına araştırma sonucunda ulaşmadıklarını Tanrı’nın varlığını varsayım olarak kabul ettiklerini kabul etmektedirler. Kendilerinin ise birçok bilimsel araştırma sonucunda Tanrı’nın varlığını kabul etmediklerini nesnel olarak beyan etme gayretindedirler.

Video tematik bir şekilde incelendiğinde öncelikle bilim adamlarının ateist olmakla itham edilme nedeninin temelinde de evrim kuramının olduğu vurgulanmaktadır. Videodaki sunucu evrim karşıtlarının evrimsel biyolojiyi kabul edenleri ateist olmakla itham ettiklerini belirtmektedir. Evrim konusu sadece

biyolojik ve bilimsel anlamda değil dini anlamda da birçok soruyu doğrudan olmasa da cevapladığı için teistler tarafından sürekli tartışılan temel konulardan birisini oluşturmaktadır. Çünkü evrimin temel amacı insan biyolojisini açıklama birlikte hayatın başlangıcına dair de bilimsel veriler sunmaktır. Dolayısıyla da yaratılış gibi konularda doğrudan bir şekilde dini anlatılarla çelişmektedir. Evrim sadece Müslüman anlatılarla değil diğer dini anlatılarla uyummadığından genel olarak teistlerin karşı oldukları bir yapıyı ifade etmektedir. Çağrı Mert Bakırcı'nın evrim konusundan hareketle genel olarak bilim adamlarının da ateist ilan edilmesi varsayımı ise fazla bir çıkarım olarak değerlendirilebilir. Nitekim teistler için de önemli bilim adamları olduğu gibi dinler kendi açılarından bilimle uğraşmanın zararlı değil hatta gerekli olduğunu vurgularlar. Şu hâlde buradaki temel tartışma konusu genel olarak bilim değil özel anlamda evrimdir. Videoda, evrim teorisinin bilim insanları arasında nasıl bir kabul gördüğü ve bu kabulün kişisel inançlarla nasıl ilişkilendirilmediği vurgulanmaktadır. Bilim insanları için evrim teorisi, bilimsel bir gerçeği ifade ettiği için kabul görmüştür. Din ile olan ilişkisi, teorisinin bilimsel temelinden bağımsızdır. Pew Araştırma Merkezi'ne dayalı veriler, bilim insanlarının inançlarının çeşitliliğini göstermektedir. Teistler, deistler, ateistler ve agnostikler gibi farklı inanç grupları bilim camiasında temsil edilmektedir. Bu, bilim insanlarının inançlarına dair genellemelerin karmaşık olduğunu göstermektedir.

Video, bilim ile din arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlamıştır. Bilim, nesnel gerçekleri araştırırken din, kişisel inançlar ve manevi boyutları ele alır. Bu iki alanın ayrılması, bilimin bilimsel yöntemlere dayalı bir disiplin olarak tanınmasını sağlamıştır.

Videoda, bilimsel teorilerin kişisel inançlara göre değil, bilimsel değerlere dayalı olarak kabul edilip reddedildiği vurgulanmaktadır. Bilim insanlarının öncelikli görevi, bilimsel gerçekleri araştırmak ve anlamaktır. Video, bilim karşıtlığı ve bilim düşmanlığının, bilimsel gerçekleri reddeden veya çarpıtan bir yaklaşım olduğunu ifade etmektedir. Bu tür yaklaşımlar, bilimin yaygın kabul görmesini engellemeye çalışır.

Şekil 7. Evrim Ağacı Kanalı – “Bilim İnsanlarının Çoğu Ateist Midir?” Videosu (2)
(<https://www.YouTube.com/watch?v=udOGPOOCrDk&t=271s>)

Video, evrim teorisinin bilim karşıtlığı ile ilişkisini de ele almaktadır. Bilim karşıtlarının evrimi ateizmle eşdeğer gösterme çabalarının nasıl yanıltıcı olduğu ve bilimin toplumsal etkileri bu tema altında incelenmektedir. Videoda, evrim teorisinin bilim karşıtları tarafından nasıl yanlış anlaşıldığına ve bilimi “ateizm” ile eşdeğer gösterme çabalarına dikkat çekilmektedir. Bu yanlış anlama, bilimsel gerçeklerin çarpıtılmasına yol açar. Bilim dünyasındaki insanların çoğunluğunun ateist olup olmadığını varsayımı bilim ve din çatışması sorunsalı üzerine bina edilmektedir. Aslında bu sorunun temelleri Batı Orta çağ felsefesinin bir parçasıdır. Dini dogmaların etkin olduğu bu dönemde akılcılık ve bilim her zaman ikinci planda kalmıştır. Bu dönemde de bilimin ikinci planda kalmasında astronominin gelişmesi yer almaktadır. Fizikçilerin evrene yönelik açıklamaları ile kilisenin uyuşmaması çatışmayı beraberinde getirmiştir. Bruno ve Galileo bu çatışmanın en belirgin tarihsel örnekleri olarak öne çıkmaktadır. Buradan hareketle din ve bilim söz konusu evrenin ve yaşamın açıklanması olduğunda her zaman karşı karşıya gelmiştir.

Bilimsel analizler bilim adamlarını Tanrı'nın varlığını kabul etmeye iteceği de kabul edilen yaklaşımlardan birisidir. Videoda yapılan bir akademik araştırma paylaşılarak bilim adamlarının %33'ünün teist olduğu tespiti yer almaktadır. %18'lik bir oran ise Tanrı'nın varlığını kabul etse de dinleri reddeden deistlerden

oluşmaktadır. Kalan %41'lik oran ise ateist olarak belirlenmiştir. %7 ise kararsız kalmıştır. Videoda bu tür farklı akademik çalışmalara da yer verilerek sonuç olarak halk arasındaki bilim adamlarının ateist olduğuna dair fikrin doğru olmadığı ifade edilmektedir.

Videodaki yaklaşımın da bilimsel bir yaklaşım olduğunu görülmektedir. Bilim adamlarının ateizme yakın oldukları varsayımı da yine bilimsel ve akademik yazılar üzerinden değerlendirilmiştir. Bu temel yaklaşım biçimi -bilimsel ve akademik yaklaşım- ateistlerin teistlere yöneltmiş oldukları temel eleştirilerden birisi olarak da değerlendirilmektedir. Ateistler bir yaratıcının varlığını kabul etmedikleri için her zaman bilimsel araştırma ve yöntemlere teistlere göre çok daha yakındırlar. Ateistler hayatı ve dünyayı bilimle açıklamak zorunda olduklarından bileme yönelik çalışma yapmaları da kaçınılmaz olmaktadır.

Video, bilim karşıtlarının bilimsel düşünceyi engellemek ve toplumları bilimden uzak tutmak amacıyla bilimi kötümeye çalıştığını ifade etmektedir. Bu, bilim ve toplum arasındaki olumsuz etkileşimlerin bir sonucu olabilir. Bilim karşıtı propagandanın sosyal medya gibi platformlarda yaygın olduğu belirtilmektedir. Bu tür propaganda, toplumun bilime olan ilgisini zayıflatabilir ve bilimsel düşünceyi olumsuz etkileyebilir. Bununla birlikte videoda, yanlış anlamaların ve bilim karşıtlığının kökünden kazınması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu, toplumların bilime olan önyargılarını kırmak ve bilimin yaygın kabul görmesine yardımcı olabilir.

4.1.2.1.2. Bilim İnsanlarının Ateizme Meyilli Olması Üzerine Görüşler

Videonun vurguladığı temaların başında, bilim insanlarının ateist oranının genel topluma göre daha yüksek olduğu iddiası gelmektedir. Bu iddia, bilim insanlarının inançlarının farklılık gösterdiği ve bilim ile din arasındaki ayrımın bilim camiasında daha net bir şekilde belirginleştiği düşüncesini öne sürer. Bilim insanlarının ateizme meyilli olma eğilimi, kişisel inançlardan ziyade bilimsel değerlere dayandırılmaktadır. Bilim, nesnel gerçekleri keşfetmeye ve anlamaya yönelik bir çaba içerir, bu nedenle bilim insanlarının kişisel inançları, bilimsel gerçeklerin kabulü veya reddi üzerinde etkili olmaz. Bilim, şahsi inançlara değil, kanıtlara ve gözleme dayalıdır. Bir diğer nokta ise ateistlerin bilim karşıtlarına göre

daha eleştirel bir tavır takındığı iddiasıdır. Bilim karşıtları, bilimin toplum içindeki etkisini sınırlamaya çalışırken, ateistler bilimi destekler ve bilimsel düşüncüyü teşvik eder. Bu, bilim insanlarının ateist olma eğiliminin, bilime ve bilimsel yöntemlere olan bağlılıklarının bir sonucu olarak görülebilir. Bilim, sorgulama ve eleştirme üzerine kuruludur, bu nedenle bilim insanları, bu ilkeye uygun bir şekilde hareket ederler.

Videoda, “bilim insanlarının çoğu ateisttir” ve “bilim insanları arasında ateizm genel halka göre daha fazladır” ifadeleri arasında temel bir ayrım bulunmaktadır. Bu fark sadece dil bilimsel veya semantik değil, anlamsal olarak da önemlidir. Ateistlerin bu ayrımı önemsiyor olmaları, bilim insanlarının inançlarının genel popülasyona nasıl dağıldığına dair bir perspektif kazandırır. Bir diğer nokta ise Videoda, ateizmin eğitim seviyesiyle ilişkilendirildiği ima edilmektedir. Eğitim, bireylerin bilimsel araştırmalara daha fazla maruz kalmalarını ve bu araştırmaların sonuçlarına daha açık olmalarını sağlar. Bu da, bireylerin daha kritik bir düşünme sürecine sahip olmalarına ve belki de dini anlatıları sorgulamalarına yol açabilir. Ateistlerin bilimsel araştırmalara yönelmelerini tetikleyen iki ana kaygı vardır: varlığı araştırma kaygısı ve dünyanın ve insanlığın meydana gelme nedenlerinin araştırılması. Bu kaygılar, teistler için genellikle dini inançlarla açıklanırken, ateistler için bilimsel araştırmalarla açıklanmaya çalışılır. Bir diğer hususa göre ise videoda belirtildiği gibi, evrimsel biyoloji üzerine çalışan bilim insanları arasında ateizmin oranı oldukça yüksektir. Evrim teorisi, yaşamın kökeni ve insanın varoluşu hakkında bilimsel açıklamalar sunar. Bu, bazen dini anlatılarla çelişebilir. Ancak, bu konudaki yüksek ateist oranının sadece evrimle sınırlı olmadığına dikkat edilmelidir; ateistlerin araştırmaya daha meyilli oldukları da vurgulanmıştır.

Bilim insanlarının ateizme meylinin daha yüksek olduğu iddiasında olduğu gibi, ateistlerin de bilimsel araştırmalara yönelmesinin tetiklenmesinde diğer videolarda da görüldüğü üzere iki temel ilke öne çıkmaktadır. Bunlardan birincisi varlığı araştırma kaygısına yönelik kaygılar diğeri ise dünyanın ve insanlığın meydana gelmesinin nedenlerinin araştırılması oluşturmaktadır. Bu iki temel dürtü teistler tarafından Tanrısallık üzerinden tanımlandığı için bu alandaki çalışmalarda ateistlere göre oldukça azalmaktadır. Videoda ateizmin en yüksek oranda hissedildiği

bilim insanı grubunu ise evrimsel biyoloji çalışanlarda olduğu gösterilmektedir. Evrim üzerine çalışan insanlarda ateizm oranının bu denli yüksek olmasında ise yaşamın ve insanlığın ortaya çıkışının bilimsel açıklamalarının kavranması gerçeği öne çıkmaktadır.

Evrim üzerine çalışan bilim insanlarının öncelikli amacı insanların var olma süreçlerini bilim üzerinden açıklamak olduğundan biyoloji en önemli dal olmuştur. Dolayısıyla da insanların dini anlatılardaki gibi dünyaya gönderildiği anlatısı üzerinden değil evrim üzerinden bir analiz bilim insanlarının ateist olması sonucunu doğurmaktadır. Ancak gerek bu videodaki analizlerde gerekse de önceki analizlerde görüldüğü üzere burada mesele sadece evrim ya da bir başkasının incelenmesi değil bununla birlikte ateistlerin teistlere nazaran daha araştırmacı olduklarının da ortaya koyulmasıdır. Bu durum videolarda belirgin bir şekilde ifade edilmiyor olsa da video analizlerinde üstü örtük bir biçimde yer almaktadır.

4.1.3. Uçaktaki Ateist Akademisi Kanalı

17 Ağustos 2019 yılında kurulan kanal, dinler hakkında eleştirilerde bulunmak ve demokratik haklarını kullanarak, edindiği bilgileri kaynaklarıyla aktarmak amacına olduğunu açıklamaktadır.

4.1.3.1. “Din Bir Afyondur İspatı” Videosu

Uçaktaki Ateist Akademisi adlı kanalın 23 Ocak 2023 tarihinde yayınladığı “Din Bir Afyondur İspatı” adlı videoda Ahmet Balyemez’in sunuculuğunda muhafazakâr kanalların yaptığı içeriklerin değerlendirmelerine yer verilmiştir. Analiz edilen video ise 9 bine yakın bir izlenme ulaşmıştır. Kanalın oluşmasında düşün uçaktan ateist bulamazsınız deyiminden yola çıkılmıştır. Kanal bu yanlış algıyı yıkmak için ortaya çıktığını belirtmekle birlikte dinler hakkındaki görüşlerini demokratik bir şekilde ifade etmeyi de hedeflemektedir. Bununla birlikte kanalın kurulma amaçlarından birisini de teistik yönde yayın yapan kanalların içeriklerinin eleştirisi ve reddiyesi ya da eleştirileri de yer almaktadır.

Şekil 8. Uçaktaki Ateist Akademisi Kanalı – “Din Bir Afyondur İspatı” Videosu
(<https://www.YouTube.com/watch?v=pnMg2zyczEY&t=900s>)

Din bir afyondur aforizması üzerine konu edilen bu videonun temelinde başlıktan da anlaşılacağı üzere temel bir dini yaklaşım eleştirisi öne çıkmaktadır. Herhangi bir yaratıcı gücün varlığını kabul etmek ve etmemek arasında dünyayı, varlığı, yaşamı, insanı ve toplumsal değerleri algılama noktasında belirgin farklar bulunmaktadır. Din bir afyondur aforizması da ateistler, teistlere yönelttiği temel eleştirilerden birisi olarak öne çıkmaktadır. Ateistler özellikle zihinsel olarak aydınlanmak adına dinin insanın önündeki engellerden birisi olarak görmektedir. Ancak Marx’a göre din afyondur aforizması (akt. Dinçer ve Dağdelen, 2020, s. 336) sadece bireysel anlamda insanların inancını değil bununla birlikte toplumsal dinamikleri de ifade etmektedir. Çünkü Marx açısından din de toplumsal değişkenlerin temelinde yer almaktadır. Dolayısıyla sermaye ve iktidar sahipleri dini kendi lehlerine kullanarak dini manipüle de etmektedirler. Dinin afyon olma sürecinde dinin sermaye sahipleri tarafından araçsallaştırılması da önemli bir rol oynamaktadır. Din, var olan ekonomik güçlere hizmet ettirilen bir “şey” e dönüştürüldüğünden afyon sıfatı ile anılması çok daha kolay olmaktadır. Video bu bağlamda değerlendirildiğinde hali hazırda var olan dini bir kanalın içeriğine yönelik eleştirileri içermektedir. Eleştirisi yapılan içerikte eskiden ateist bir doktorun Müslüman olma süreci konu edinilmektedir. Aşağıda analiz yapılan videodan bir kesit görseli sunulmaktadır. Videoda doktor bir katılımcı 1 yıl ateist kaldığını ifade etmiş uçaktaki ateist akademisi kanalı ise bu katılımcı ile yapılan görüşmelerin

analizlerini ateist bir perspektiften sunmaktadır. Ayrıca bu kanalda da içerikler yüklenirken kanalın introsunda “bilimsel veriler ve gerçekler yükleniyor” ifadesi yer almaktadır. Daha önceki ateist paylaşımlarda olduğu gibi bu kanalda da bilimin merkeze alındığı görülmektedir. Bu aynı zamanda teistlerin bilimsel gerçeklerden uzaklaştığına dair de örtük bir eleştiri içermektedir.

Sonuç olarak ise “Uçaktaki Ateist Akademisi” adlı kanal, din hakkında eleştirilerde bulunmak ve teistik kanalların içeriklerini analiz etmek amacıyla kurulmuştur. Kanalın ismi, toplumda yaygın olan “düşen uçaktan ateist bulamazsınız” deyiminden türetilmiştir ve bu algıyı değiştirmeyi hedeflemektedir. Kanalın ele aldığı “Din Bir Afyondur İspatı” başlıklı video, temelde dini bir yaklaşımın eleştirisini yapmaktadır ve “din bir afyondur” aforizmasını merkezine almaktadır. Ateistler için bu aforizma, birey ve toplum üzerinde dinin etkisi ve nasıl kullanıldığına dair bir eleştiri olarak öne çıkar. Video, dinin ekonomik güçlere hizmet eden bir araç olarak kullanılmasını eleştirirken, bir diğer dini içeriği, eski bir ateist olan doktorun Müslüman oluş sürecini analiz etmektedir. Genelde bu tür ateist kanalların içeriklerinde bilimsel verilere ve gerçeklere vurgu yapıldığı ve teistlerin bu konuda eksik olduğuna dair bir eleştiri barındırdığı görülmektedir.

4.1.3.1.1. Uyuşturucu Sembolü Teması

Din afyondur konulu video eskiden ateist olduğunu ifade eden bir kişinin Müslüman olma nedenlerinin yersiz olduğunu ve bu durumdan dinin afyon gibi kullanılmasından dolayı tercih edildiği eleştirisine dayanmaktadır. Dolayısıyla bu video başka bir videonun eleştirisine dayanmaktadır. Eleştirisi yapılan videodaki adam dünyadaki lezzetlerin gelip geçiciliğine vurgu yapmaktadır. Ölümü düşündüğünüzde hayata dair çocuk sevmek gibi ya da diğer fiziksel ve manevi hazların geçiciliği vurgulanmaktadır. Özellikle de ateist bakış söz konusu olduğunda hazların geçmesi önemli bir sorun olarak değerlendirilmektedir.

Cennetin varlığına inanmak aracılığıyla hazların gelip geçici olmasının da önüne geçilmektedir. İşte ateistlerin bu bakış açısına yönelik değerlendirmeleri dinin bir tür uyuşturucu etkisine dönmesi üzerinden şekillenmektedir. Nitekim videodaki teist birey, çocuğunun saçını koklamayı ölüm söz konusu olduğunda ve ateist

olduğunuzda bir daha düşünmemeye çalışırsınız demektir. Videonun ilk eleştirisi bu ifade üzerinden gerçekleştirilmiştir. Videonun yayıncısı ateist düşünmeme meselesinin uyuşturucu ve alkolle de çözüldüğünü ifade etmektedir. Nitekim alkol ve uyuşturucu insan bedenini uyuşturduğundan sağlık düşünmesini de engellemektedir. Birçok insanın alkolü fazla kullanmasının nedeni de budur. Teist olan birey ateist olduğu dönemde alkol kullandığını da söylediğinden ateistler bu bağlamda bir değerlendirme yapmaktadır.

Videodaki Ahmet Balyemez'in uyuşturucu ve cennet ilişkisine dair verdiği Hasan Sabbah örneği çarpıcıdır. Burada Sabbah'ın yanına katılmak için gelen askerlerin önce bayıltıldığı ve cennet gibi bir yerde uyandırıldığı birkaç gün sonra ise uyandırılarak böyle bir hayat için Sabbah'ın dediklerine uyması gerektiği söylenmektedir. Böyle bir durumda bireyler ölümü de verilen görevleri de düşünmeden yapmaktadırlar. Hasan Sabbah'ın fedailerini için geliştirdiği bu yöntemin bir tür beyinsel ve zihinsel uyuşma niteleyen YouTuber uyuşturucunun sadece fiziksel değil manevi yönden de ölümü düşünmemek adına kullanılabileceğini belirtmektedir. Analiz ettiği teist kimsenin bu durumda olduğunu analogik yolla belirtmektedir.

Burada vurgulanması gereken önemli bir detay daha yer almaktadır. Videodaki eleştiride insanların cennet beklentisi üzerinden uyuşturulmasının dolaylı ya da doğrudan bir şekilde terörize amaçlı kullanılmasının da önünü açtığı belirtilmektedir. Sonunda cennet olduğunu varsayan insan çok fazla düşünmeden eylemler sergileyebilmektedir. Düşünme, endişe, kaygı gibi olguların ortadan kalkmasında dini yönlendirme ve beklentilerin de rolünün bulunduğu ifade edilmektedir.

Sonuç itibarıyla video, eski bir ateist olan bir kişinin Müslüman olma sürecini eleştirerek, dinin bazen uyuşturucu gibi bir etki yarattığı argümanını savunmaktadır. Videoda, hayattaki geçici hazların ve ölüm kavramının, cennet inancı aracılığıyla nasıl uzun süreli bir tatmine dönüştürüldüğüne dikkat çekilmektedir. Ateistler, bu inancın, alkol ve uyuşturucunun bedeni uyuşturma etkisi gibi, insanları uyuşturarak olumsuzlukları ve endişeleri unutmalarına yardımcı olduğunu iddia etmektedirler. Ahmet Balyemez, bu argümanı desteklemek için Hasan Sabbah'ın askerlerini

cennete götürüp geri getirme hikayesiyle ilgili bir örneği gündeme getirmektedir. Buna ek olarak, cennet beklentisinin insanları uyuşturarak terörize eylemlere sürükleyebileceği ve bu tür dini yönlendirmelerin, insanların düşünme, endişe ve kaygı gibi duygularını bastırmalarına katkıda bulunduğu vurgulanmaktadır.

4.1.3.1.2. Dünyanın Önemi ve Ölüm Teması

Videonun konuşmacısı Ahmet Balyemez, ateistler için bu dünyanın öneminin ve anlamının çok daha büyük olduğunu söylerken, teistler bir başka dünyanın varlığına inandıklarından bu dünyanın bir yandan önemsiz olduğunu düşünmektedir. Buna karşın ölüm söz konusu olduğunda bu dünya tüm yaşayanlar için önemli bir alana dönüşmektedir. Bu dünyanın ateistler için çok daha anlamlı olmasının nedeni başka bir öte yaşam düşüncesinin olmamasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda ateistler için bu dünyaya özgü değerler konusuna da teistlerden daha fazla önem vermektedir. Öbür dünya inancı olmadığından dolayı bu dünyanın adil olması, yaşanılabilir kılınmasının ateistler için önemine değinilmektedir.

Bu dünyanın anlamlı, adil ve yaşanılabilir kılınması ateistler için her zaman önemli bir çıkış noktası olmuştur. Ancak unutulmamalıdır ki teistler için de cennet gibi bir yere gitmenin yolu bu dünyadan geçmektedir. Dolayısıyla teistler için de bu dünyanın dini vecibelerin yerine getirilmesi adına önemi büyüktür. Öbür dünyanın fazlaca düşünülmesi ise bu dünyadan bizlere vazgeçirebilir fikri ateistlerin teizme yönelik önemli bir eleştirisidir. Haksızlık karşısından susmak, fakirlik ya da diğer dünyevi problemler için mücadele etmemek zaman zaman teistlere yönelen eleştiriler arasındadır. Ahmet Balyemez ise kendini uyuşturmak için içki içmediğini zannedildiği kadar ölümü de düşünmediğini belirtmektedir. Dünyadan da zevk aldığını vurgulamaktadır. Bu şekilde teistlerin Tanrısız ve dinsiz bir dünyadan zevk alınmaz varsayımları da eleştirilmektedir. Ayrıca bu noktada ateist YouTuber'ın teist bireye yönelik (eleştirisi yapılan videoda yer alan spesifik birey, tüm teistlere yönelik bir ifade değil; nitekim çok sağlam karakterli teistlerin olduğunu aktarmaktadır) zayıf karakterli ifadesi de yer almaktadır. Zayıf karakterli denmesinin nedenini ise bir süre alkol problemi yaşaması oluşturmaktadır.

Sonuç itibariyle, videonun vurguladığı durum, bu dünyanın anlam ve değerinin, inanç sistemine bağlı olarak farklılık gösterdiğidir. Ateistler için, bu dünya tek gerçeklik olarak algılandığı için daha anlamlıdır ve bu nedenle onlar için adil ve yaşanılabilir bir dünya kurma çabası büyük önem taşımaktadır. Teistler ise bu dünyayı öteki bir dünyanın geçiş noktası olarak görebilirler. Ancak Balyemez, bu inancın zaman zaman dünyadaki haksızlıklar ve sorunlar karşısında pasifliğe neden olabileceğini düşünmekte ve eleştirmektedir. Aynı zamanda Balyemez, teistlerin Tanrısız ve dinsiz bir dünyadan zevk alamayacağına dair olan öryargıları reddeden söylemler geliştirmektedir. Eleştirdiği ve kendi tanıdığı bir teist bireyin, yaşadığı alkol problemini dini inançla çözmeye yaklaşımını “din afyondur” söyleminin teyidi olarak yorumlamıştır.

4.2. Küresel Yayın Yapan YouTube Kanallarının İncelenmesine Dair Bulgular

4.2.1. The Atheist Voice Kanalı

The Atheist Voice kanalı, ateizm konusundaki tematik yaklaşımlarını, kendine has bir ateist vizyon ile izleyicilere sunmayı amaçlamaktadır. Kanal, ateist bireylerin toplum içerisinde karşılaştığı zorlukları, sosyal etkileşimleri ve deneyimleri detaylı bir şekilde ele almayı amaçlamıştır.

219 binin üzerinde bir abone kitlesine sahip olan The Atheist Voice, sadece tek bir sunucunun görüşlerini yansıtmamakta, aynı zamanda çeşitli ateist bireylerin perspektiflerine de yer vermektedir. Kanal, ateist kanaat önderleri, araştırmacılar, bloggerlar, aktivistler ve sekülerizm ile ateizme dair içerikler sunmayı amaçlayanlar için geniş kapsamlı bir tartışma platformu oluşturmaktadır.

4.2.1.1. “15 Things to Never Say to an Atheist” (Ateistlere Asla Söylenmemesi Gereken 15 Şey) Videosu

İncelenen video, genellikle ateist bireylerin sıkça üzerinde durduğu veya tartışmaktan kaçındığı konuları ele almaktadır. Bu video, geniş bir izleyici kitlesine ulaşmış olup, ele alınan konuların detaylı ve sistemli bir şekilde işlendiği görülmektedir.

Ateist bireylerin sıkça vurguladığı veya eleştirdiği konular arasında kültürel ve manevi meseleler öne çıkmaktadır. Ahlak meselesi, analiz edilen diğer içeriklerde de sıklıkla karşımıza çıktığı gibi, bu videoda da önemli bir yer tutmaktadır.

Şekil 9. The Atheist Voice Kanalı – “15 Things to Never Say to an Atheist” Videosu (<https://www.YouTube.com/watch?v=vNjEbPfc2d0&t=15s>)

4.2.1.1.1. Ahlak Teması

Ahlak, ateistler için en çok sorgulanan konulardan biridir. Video ahlak teması üzerinden analiz edildiğinde, sunucunun ateist olması ve ahlakın sıkça ele alınmasının ardından, ateistlerin bu konuyu sıkıcı bulduğu gözlemlenmektedir. Videoya göre ateistler için ahlak, toplumun ortak değerleri ve kişisel deneyimlerin birleşiminden doğan bir değerler bütünüdür. Bu, videodaki sunucunun da tekrarladığı gibi, ahlaki değerlerinin olduğunu, ancak bu değerlerin kutsal kitaplara dayanmadığını ifade etmesiyle örtüşmektedir.

Videoda vurgulanan nokta, ahlaki değerlerin din veya Tanrı inancına dayanmadığıdır. Ateistler, ahlakın bireysel deneyimler, toplumsal normlar ve bireyin kendi değerlerinden kaynaklandığına inanmaktadırlar. Bu, ateistlerin ahlaki değerlere sahip oldukları, ancak bu değerlerin kutsal kitaplardan gelmediği anlamına gelmektedir. Hazırlanan videonun ilk konusunu da siz ahlaki nerden alıyorsunuz? Sorusu oluşturmaktadır. Sunucunun cevabı çok basittir: Tanrı'ya ya da dine

inanmamamız bizi ahlaktan yoksun bırakmamaktadır. Elbette ahlaki normlarımız var. Ahlakı nerden alıyorsunuz? Sorusu diğer videolardaki ateist tutum üzerinden de değerlendirildiğinde ateizmin çok iyi anlaşılmasından kaynakladığı görülmektedir. Dolayısıyla ateistler ahlak konusunu konuşmaktan sıkılmış görünmektedir. Öncelikle ateistlere yöneltilen bu soru ateizmin temel felsefi çıkış noktasından çelişmektedir.

Ateistler yaratıcı bir Tanrı'nın varlığını her nasıl reddetmiş olsa da -bilimsel araştırmalar, araştırma yapmaksızın yok sayma vs- kendilerinin üzerinden hegemonik bir gücü istememektedirler. Dolayısıyla merkezde insanın kendisi yer almaktadır. Ateistler için özellikle insana ait değerler "bir yerden alınması" söz konusu değildir. Ahlak kişinin kendi tutum, düşünce ve yaşamsal deneyimlerinin bir parçasıdır. Bununla birlikte diğer başlıklarda da ifade edildiği üzere içinde yaşadığımız toplum çerçevesinde de ahlak bireysel anlamda kendisini şekillendirmektedir.

Videodaki anlatıcıda ısrarla ahlaki kurallarının olduğunu ancak bu kuralların kutsal kitaplara bağlı olarak oluşturulmadığını ifade etmektedir. burada anlatıcı teistlere -ki video Avrupa ve Amerika'yı baz aldığından Hristiyanlık üzerine bina edilmiştir- umarım sizi birini öldürmekten alıkoyan şey sadece İncil değildir demektedir. Bu ifade ateist ahlakın bireysel vicdana da bağlı olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır.

4.2.1.1.2. Hayatın Anlamı Teması

Hayatın anlamı hem teist hem de ateist nitelikli görüşler için merkezi bir konudur. Teistik bir perspektifte, hayatın anlamı, öteki dünya veya Tanrı'ya olan inançla ilişkilendirilir. Ateistler için ise bu anlam, öznel ve bireysel deneyimlere dayanmaktadır. Videonun analizi, ateistlerin hayatın anlamını kendi bireysel deneyimleri, hedefleri ve değerleri üzerinden oluşturduğunu göstermektedir.

Teist ve dindar bir kimse için bu hayatın anlamı dinle bağlantılı olarak kurulmaktadır. Basit bir şekilde ifade edilecek olursa dindar birisi için bu dünyadan ayrı bir başka dünya düşüncesi de var olduğundan maddi dünyanın anlamı da kolay bir şekilde kurulmaktadır. Teistler ve ilahi dinlere mensup olan bireyler bu

dünyadaki iyiliklerinin öbür dünyada ödüllendirileceğini düşünerek bu dünyada da dinlere uygun hareket etmek isterler. Bu durum onlar için hayatın anlamıdır. Din insanları nasıl yaşamaları gerektiğın gösteren bir rehber olduğu gibi aynı zamanda öte dünya fikriyle de bu dünyanın anlamlandırılmasını sağlamaktadır.

Söz konusu ateistler olduğunda ise hayatın bu türden bir anlamı yoktur. Çünkü ateistler öte dünyaya inanmamaktadırlar. Ancak bu durum onların hayatının anlamsız ve depresif geçtiği anlamına gelmemektedir. Videoda da belirtildiği üzere ateizmde insanlar kendi hayatlarını kendi özel istek ve yönelimlerine göre anlamlandırmaktadır. Örneğın mesleğini severek o alanda kariyer yapmak ilgili bir ateist için hayatın anlamı olarak ifade edilebilmektedir.

Ateistler hayatın anlamını kendi içinde buldukları maddi yaşama göre bina ettiklerinden teistlere nazaran dünyaya daha çok bağlı olduklarını düşünmektedirler. Çünkü hayatın anlamı yükleyen kişinin kendisidir. Daha çok ateist kimliklerle öne çıkan varoluşçu felsefede hayatın anlamı en önemli konulardan birisidir. Nitekim hayatın anlamı en önemli felsefi sorunlardan birisidir. Çünkü bu soru aslında neden intihar etmiyoruz sorusunun da cevabıdır? Ateistlere göre insan intihar etmiyorsa hayatına bir anlam katmış demektir. Nitekim birçok insan zaman zaman depresif bir duruma girip- farklı nedenlerle; borçlanma, yakınlarını kaybetme ya da dış etmenlerden daha az etkilenen bireysel depresyon nedeniyle- intihar edebilmektedir. Ancak Tanrı'nın olmadığı bir evrende hayatın anlamlandırılması hayatta kalabilmek ve ateist kişinin yaşamı adına son derece önemlidir. Dolayısıyla hayatın anlamı ateistler için her zaman kilit bir rolde olmuştur.

4.2.1.1.3. İspat Teması

Tanrı'nın varlığının kanıtlanması hem teistik hem de ateistik düşünce için süregelen bir tartışma konusudur. Videoda, ateistlerin sadece tek bir Tanrı anlayışını değil, tüm Tanrı kavramlarını sorguladığı belirtilmektedir. Ancak modern felsefe ve özellikle Kant felsefesi ile birlikte Tanrı'nın ispatlanmasına yönelik tartışmalar azalmıştır. Videoya göre Tanrı'nın ispatına yönelik ne teistler ne de ateistler beklenen ispatları ortaya koyamadığından bu tip tartışmalar da ateistlerin istemediği tartışmalara dönüşmüş durumdadır. Video ispat teması bağlamında incelendiğinde

ateistler ilahi dinleri sadece kendi Tanrıları perspektifinden değerlendirdiğini belirtmektedir. Yani teist bir kimse ateiste; Tanrı'nın yokluğunu ispatlayamazsan derken Antik Yunan Tanrılarını ya da Hinduizm'deki Tanrıları o kadar da düşünmeden reddetmektedir. Hatta yok saymaktadır. Ancak söz konusu ilahi dinlerin Tanrısı olduğunda teistler kendi Tanrı'sının yokluğunun ispatlanmasını istemektedir. Oysa Zeus'un olmadığına dair de bir ispat sunulmadığı gibi bu konu üzerine tartışılmamaktadır. Ateistler videoda ilahi dinlerin Tanrısını da bu çerçevede değerlendirdiğini belirtmektedir.

İspat sorunu altında ateistlerin sıklıkla tartıştığı bir başka konu daha yer almaktadır. Bu konu ise teistler tarafından yönlendirilen bir başka soru olan “ya yanıyorsan” sorusudur. Bu soru hem ateistlerin kendilerine sordukları bir soru hem de teistler tarafından yönlendirilen bir sorudur. İlahi dinlere göre temel olarak Tanrı'nın varlığının reddedilmesi dahi insanın cezalandırılacağı anlamına gelmektedir.

Ateistler Tanrı'yı var kabul ettiklerinde dahi ilahi dinlerin tasavvur ettikleri düşünmektedirler. Nitekim videodaki sunucu da Tanrı var dahi olsa kendisi için problem olmayacağını ön görmektedir. Çünkü kendisi de teist bir kimse gibi ahlaki ilklere bağlı olduğunu ve insanlara ya da doğaya zarar vermeden yaşadığını bu davranışların da Tanrı'nın hoşuna gideceğini ifade etmektedir. Dolayısıyla ateistler aslında Tanrı'nın varlığını teistler kadar konu edinmemektedir. Yaşamlarını etik ve hümanist ilkeler ışığında şekillendiren ateistler için Tanrı var olsa da kendileri için yine de problem çıkmayacaktır.

4.2.1.1.4. Kutsal Kitaplar Teması

Videoların analizine göre, ateistlerin kutsal kitaplara karşı bir ön yargısı veya bilgisizliği olduğu iddiası yanlıcıdır. Aksine, birçok ateist kutsal kitapları detaylı bir şekilde incelemiş ve bu kitaplarda belirtilen öğretileri sorgulamıştır. Videoda, ateistlerin kutsal kitaplara ne kadar hakim oldukları ve bu kitapları sorgulayıcı bir bakış açısıyla değerlendirdikleri belirtilmektedir.

Ateistlere sorulan sorulara bakıldığında bu doğrultuda en sık karşılaşılan kutsal kitapları okuyup okumadıklarıdır. Burada incelenen video Amerika merkezli

olduğundan videoda İncil'i hiç okudunuz mu? Sorusu üzerinden ilerlemektedir. Söz konusu Müslüman bir ülke olduğunda ise bu tartışma Kuran üzerinden yürütülmektedir. Videoda da belirtildiği üzere ateistler elbette ki kutsal kitapları çok iyi bilmektedirler. Hatta videodaki sunucunun iddiası kutsal kitapların ateistler tarafından daha iyi bilindiği yönündedir. Diğer videolarda da görüldüğü üzere ateistler genel olarak kendilerinin daha araştırmacı ve sorgulamacı olduğunu düşünmektedir. Nitekim birçok videoda da ateistler gerek İncil gerekse de Kuran ve Tevrat'a hakimiyetlerini göstermektedir.

4.2.1.1.5. Ateizmin Din Eleştirisi Teması

Ateistlerin din eleştirisinin merkezinde, dinin sosyal ve bireysel hayatta nasıl bir rol oynadığı yer almaktadır. Videonun analizi, ateistlerin dinin toplumsal yapı üzerindeki etkilerini ve bireysel özgürlükleri nasıl sınırlandırdığını ele aldığını göstermektedir. Özellikle, dinin bireyin özgürlüklerini nasıl sınırlandırdığı, cinsiyet eşitsizliği, cinsel yönelimler ve bireysel haklar gibi konularda eleştirel bir perspektif sunmaktadır. Bu videoda din eleştirisi Hristiyanlık üzerinden ilerlediğinden kadın haklarına farklı cinsel yönelimlere saygı gösterilmediğinden bahsedilmektedir. Birçok farklı videoda olduğu gibi bu videoda da seküler zemin ve haklar konusunun ateistler için ne denli önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Nitekim sunucu bir yandan siyasi ve sosyal hakların yetersizliğinden bahsederken diğer yandan da eğitim konusunun dindarlar tarafından özensizce ve bilimden uzak bir şekilde yapıldığını vurgulamaktadır.

Videoda doğrudan bir şekilde Hristiyan otoritelerin azınlıkta olan toplulukların (ateist ya da farklı cinsel yönelimde olanlar gibi) haklarına saygı göstermediği belirtilmektedir. Dinler ve dinlere bağlı olarak dindarlar kendilerinin doğru ve hak yolda olduklarından düşündüklerinden diğer insanları da gerek güzel bir dille gerekse de zorlama yoluyla kendileri gibi düşünmeye çekmeye çalışmaktadır. Bu yaklaşım tarzı ateistlerin hoşlanmadığı durum olmakla birlikte seküler zemindeki hakların göz ardı edilmesi dinlerin samimi olmadıkları -ateistlere göre- göstermektedir.

Videoda din bağlamında öne çıkan bir diğer somut maddi değişken düşüncesini ise dua kavramı oluşturmaktadır. Sunucu sık sık dindarlar tarafından kendisine dua edeceğini söylediğini belirtmektedir. Ancak ateistler dua etmektense o insan için maddi değişkenlere yönelmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Dua etmek yerine o insana maddi yardımlar gönderin bir ihtiyacı varsa giderin demektedirler. Aslında bu taleplerin ardında da ateistlerin maddi değişkenleri önemseydiğini göstermesi yatmaktadır.

4.2.1.2. “9 Problems in Atheist / Religious Relationships” (Ateistlerle Kurulan İlişkilere Yaşanan 9 Problem) Videosu

İnsanlar arasında farklı bir dine mensup olma dahi problem olurken iki taraftan birisinin ateist olması ilişkinin tamamen sonlanmasına da neden olabilmektedir. İlişkinin sonlanmasında iki temel etmen öne çıkmaktadır. Birincil etmen insanların bir teist olarak mensup olduğu dinin diğer dinlerle olan evliliklere sınır getirmesi ya da tamamen men etmesidir. Nitekim dinler arasında evlilikler mümkün olabiliyorken iki taraftan birisinin ateist olması durumunda dinler bu duruma onay vermemektedir. Bu onay vermeme durumu tek bir ilahi din için değil üç büyük din için de geçerlidir. İkinci etmen ise dinlerin kadın ve erkeklere vermiş olduğu rollerdir. Bu çerçevede kadın dini ile erkeğin dinin de ne olduğu da evlilik için sınırlandırılmaktadır. Bu iki temel etmen teist bireylerin kendi içindeki sosyal ortamdan da etkilenmektedir. Ailelerin ve arkadaş ortamının durumu da ateist-teist ilişkinin gelişmesini olumlu ya da olumsuz bir şekilde etkilemektedir. 217 binin üzerinde abone sayısı olan kanalın incelenen videosu ise yüz on binin üzerinde izlenmeye ulaşmıştır. Video incelendiğinde videodaki sunucunun saha araştırması sonucunda dokuz problem keşfettiği gözlemlenmektedir. Video analizi de bu dokuz problem üzerinden yapılacaktır. Ancak bu tartışmalar hem ateistlerin hem de teistlerin gözünden ilerlemektedir. Diğer türlü dinlerin genel olarak inançsız birisiyle evlenmeye olumlu bakmadığı gözlemlenmektedir.

Şekil 10. The Atheist Voice Kanalı – “9 Problems in Atheist / Religious Relationships” Videosu (<https://www.YouTube.com/watch?v=GN52GroqQC4>)

4.2.1.2.1. Evlilik Teması

Evlilik, birçok din ve kültür için kutsal kabul edilen bir birlikteliktir. Bu nedenle birçok din, evlilikte tercih edilecek eşin dini konusunda yönlendirmelerde bulunur. Bu, çoğu zaman evliliğin yalnızca aynı dine mensup kişiler arasında gerçekleşmesini teşvik eder. Çünkü bir yandan dinler bağlamında tesis edilen aile kurumu diğer yandan da kültürel olarak kurulmaktadır. Dinler seçilen eşin dini tercihleri noktasında da insanlara yönlendirmeler de bulunmaktadır. Öncelikle iki insanda birlerini bir süre tanıdıktan sonra evlenmektedir. Bu karşılıklı tanınma süreci ise değişmez bir şey değildir. Bu durumda eşlerden birisi teistken ateist olabildiği gibi ateistken de teist olabilmektedir. Bu video batı toplumu çerçevesinde yapıldığından eşleri Hristiyan olup olmama üzerinden değerlendirirse de aslında durum diğer toplumlar için de aynıdır. İnançlı olan eşlerden birisinin inancını kaybetmesi diğer taraf açısından evlilik için büyük bir soruna dönüşebilmektedir.

Dinler arası evlilikler, bazı toplumlarda kabul edilebilirken, ateist-teist birliktelikler genellikle daha fazla sorun yaratmaktadır. Ateistlerin, teistik inançlara sahip olmadığı için, bu tür birlikteliklere daha hoşgörülü yaklaştığı gözlemlenmiştir. Video bu çerçevede incelendiğinde eşlerden birisinin inanca iken inançsız; inançsız

iken inançlı olması her iki taraf için problem teşkil etmektedir. Ancak evlendikten sonraki inanç değişimi daha çok teistler açısından önemlidir. Ateistler zaten inanmadığından eşi inançlı iken ateist olmasını umursamamaktadır. İnançsız olan eşinin bir dine mensup olmasından da inançlı olan taraf kadar problem etmemektedir. Bu durumda ateist olan taraf inançlı olan eşinin dine olan yönelimini kültürün içinde değerlendirdiğinden kendisine yönelik aşırı bir zorlama (ibadetler açısından) olmadığı takdirde ilişkisine bu durumu olumsuz bir şekilde yansıtmamaktadır. Katı dindarlar söz konusu olduğunda ise insanların din değiştirmesi ya da dini tamamen terk ederek deist ya da ateist olması büyük bir sorun olmaktadır. Nitekim birçok din ateistlerle yapılan evlilikleri dini yönden uygun görmediğinden boşanmalarla dahi sonuçlanabilmektedir. Dolayısıyla evlilik öncesinde insanlar her ne kadar eşlerinin dini inançlarına yönelik ölçütler belirleseler de evlilik sonrasında iki taraftan birisi değişebilmektedir. Bu değişim sürecinin yönetilmesinde radikal dini tutumlar olduğunda boşanmalar ortaya çıkarken daha ılımlı yaklaşan bireyler ilişkilerini devam ettirebilmektedir. İnsanların karşılıklı anlayışı önemlidir ancak dindar birisi için eşinin ateist olması, bir o kadar zor bir durumdur. Sonuç olarak teist-ateist ilişkilerde ilişkiyi kişilerin tutumları belirlemektedir.

4.2.1.2.2. Partnerlerin Birbirlerinin İnançlarını Değiştirmeleri

Videoda evanjelist bir inanca sahip olan bireyin eşine sürekli olarak “cehenneme gideceği” konusunda baskı yapmasının ilişkiyi zedelediği belirtilmiştir. Bu tür sürekli tekrar eden ve eleştirel konuşmalar, ilişkide huzursuzluğa yol açmış ve “sürekli cehenneme gideceğini duyan kişi” ise mutsuz olacak ve bu durum da ilişkisine yansıtacaktır. Aslında ateistler Tanrı’yı ve dinleri reddettiği için bu tür çıkışlar onları zannedilen kadar etkilememektedir. Ateistler diğer konularda olduğu gibi bu konuda da baskıcı davranışlardan hoşlanmamaktadır. Kendilerini bir dine mensup olması için baskı yapılmasını istemeyen ateistler kendilerine özgürlükçü yaklaşılmasını talep etmektedirler. Dolayısıyla eşlerinin dindar olması -elbette kişisel değişkenler göz önünden bulundurulmak kaydıyla- ateistler için özgürlükçü çerçevede bakıldığında daha az bir probleme işaret etmektedir.

Ateistler genellikle seküler ve özgürlükçü olarak tanımlanmaları nedeniyle dini baskıya ya da eleştirel yaklaşımlara karşı daha dirençli görünmektedirler. Bununla birlikte videoda ateistlerin de baskı altında kaldıklarında rahatsız oldukları, özgürlüklerine saygı gösterilmesini istedikleri vurgulanmıştır. Bu noktada ilişkilere ateistler genel olarak özgürlükçü yaklaşmalar da katı ateistlerin de olduğu belirtilmelidir. Bu durum da ilişki olumsuz etkilenebilmektedir. Ateistlerin bir kısmı dini inançlara basit bir şekilde omuz silkseler de bir kısmı ise dindarlarla rekabet edebilmekte ya da sert tartışmalara girebilmektedir. Katı ateistlerle teistlerin ilişkilerini etkileyecek en önemli etmeni ise katı ateistlerin dinlere yönelik küçümseyici hatta aşağılayıcı bakış açıları ya da ifadeleridir. Bu durum sosyal pratikte ateizmle birlikte anti teizm kavramı da ortaya çıkmaktadır. Teizm, Yüce Varlığın veya tanrıların varlığına olan inançtır. Bir teist, tanrı veya tanrıların, özellikle insan ilişkilerine müdahale eden bir tanrının varlığına inanan kişidir. Ancak anti-teist, teizme karşı çıkan kişidir. Aynı şekilde, anti-teizm de teizmin muhalefettir. Bu, tanrıya inanmaktan daha fazlasıdır. Anti-teistler, tanrıya inancın zararlı olduğuna ve bireyleri ve toplumu olumsuz etkileyebileceğine inanırlar. Bu nedenle, aktif olarak buna karşı çalışırlar. Anti-teistler ise kurumsal din karşıtıdır.

Birisinin anti teist olması demek teistlere ve dinlere yönelik saldırgan ve katı bir şekilde eleştirel tavra sahip olması anlamına geldiğinden ilişkilerin yürümesinde de olumsuz neticelere sebebiyet vermektedir. Çünkü antiteistler dinlerin toplumsal yaşamı olumsuz etkilediğini ve özgürlüğü yok ettiğini düşündüğünden dinlerle mücadele halindedirler. Teistlerde ise böyle bir mücadele söz konusu değildir. Bu durumda partnerler birbirlerinin davranışlarını değiştirmek için daha fazla mücadele ederler. Şu halde anti teistler dini zararlı gördüğünden teistler de dinsizliği zararlı gördüğünde karşı taraf ile yapılan mücadeleyi kendi için akılsal ve manevi bir şekilde temellendirirler. Böyle bir çatışmanın sonucu olmayacağından dolayı ilişkinin zarar görmesi kaçınılmazdır.

Videoya göre partnerlerin birbirlerinin inanç tutumlarını değiştirmek için mücadele etmesi zaman zaman sertleşerek baskıcı bir yapıya bürünebilmektedir. Özellikle partneri üzmemek adına düşünceleri değişmiş gibi yapan bireyler kendilerini yabancılaştığı gibi yürütülen ilişki de bu durumdan etkilenmektedir.

Videoda da belirtildiği üzere partnerlerin birbirlerini değiştirme çabası ilişkide strese neden olmakta ve duygusal bağı da zedelemektedir.

4.2.1.2.3. Toplum Baskısı Teması

Videoda öne çıkan bir diğer tema diğer videolarda da belirgin bir şekilde öne çıkan toplum baskısı temasıdır. Toplum baskısı ateistlerin sadece evlilik ya da arkadaş ilişkilerinde değil tek başlarına iş hayatında ya da okul hayatında da gördüklerini söyledikleri tutumların başında gelmektedir. Söz konusu evlilik olduğunda ise toplum baskısı evli çiftlerin inançlarının farklı olmasında zirveye çıkmaktadır. Örneğin katı ateistler ya da katı dindarlar diğer düşüncedeki bireye karşı dışlayıcı ve baskıcı olabilmektedir. Böyle bir durumda eşler birbirlerine destek verseler de toplumsal baskının yarattığı stresten dolayı ilişkinin etkilenmesi kaçınılmaz olmaktadır. Evlilik ilişkilerinde bireyler karşısındaki insanları kendi isteklerine sevip beğenseler de toplumun da onaylamasını zihinlerinin ardında bir yerde isterler. Dolayısıyla da gerek yakın ailesinin gerekse de yakın akrabalarının da eşlerine iyi davranmasını birlikte iyi geçinmelerini talep ederler. Ancak iki taraf arasındaki inançsal farklılıklar ailelerin de tek tek bireylerin de anlaşmalarında streslerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Böyle bir durumda hem anti teistler hem de katı dindarlar anlayışlı ve özgürlükçü değerlendirmeme yapmamaktadır. Ateist taraf anti teist değilse ya da diğer taraf katı dindar değilse ilişkinin toplum baskısı daha kolay atlatılabilmektedir. Video toplum baskısı teması çerçevesinde incelendiğinde öne çıkan bir diğer durumu ise evli çiftlerin çocuklarının olması durumunda çocukların yetiştirilmesi süreci oluşturmaktadır. Her ebeveyn çocuklarını kendi düşüncesine göre yetiştirmek istemektedir. Düşüncelerin zaman zaman farklılaşması normal olsa da inançsal anlamdaki farklılıkları çocukların yetişmesindeki temel farklılıklardan birisini teşkil etmektedir. Çünkü inanç farklılığı bireylerin dünyayı algılamasını da kendisine ve yaşama dair algısını kökten değiştirmektedir.

Toplum ve aile baskısı çocukların yetiştirilmesinde de önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle çocuklarını kendi inançsal bakışına göre yetiştirmek isteyen bireyler söz konusu olduğunda ilişki stresli bir hal almaktadır. Böyle bir durumda

sadece eşler arasındaki ilişki değil çocukların psikolojik gelişimi de olumsuz etkilenmektedir. Bu durum önceden bilindiğinden eşler partnerlerinin dini görüşlerini önemsemektedir. Çocukların vaftiz edilmesi, dini olarak ayinlere katılması gibi ritüeller teistler tarafından önemsenmese de anti teist bir iş bu duruma karşı çıkabilir.

4.2.2. Answers in Genesis Canada Kanalı

Answers in Genesis Canada adlı kanal, Hristiyanlığın yayılmasını amaçlayan misyoner bir kuruluşun YouTube kanalıdır. Kanalın amacı ise direkt kendileri tarafından Hristiyanların inançlarının savunulması ve İsa Mesih'in varlığını etkili bir şekilde ilan etmelerinin sağlanmasına adanmaları ve bu doğrultuda gayret etmeleri olarak açıklanmıştır. Buraya kadar olan bölümlerde ateizme yönelik yapılan videoların incelenmesi ateist kanallar üzerinden yürütüldü. Lakin bu noktada ise Kanada merkezinde yayın yapan ancak YouTube üzerinden tüm dünyaya açılan teist bir kanalın ateistlere yönelik eleştirileri de bu araştırmaya konu olmuştur.

4.2.2.1. “What Does Atheism Produce in Society?” (Ateizm Toplumsal Olarak Ne Üretir?) Videosu

Kanal, İncil'in en çok saldırıya uğrayan kitabı olduğu düşünmekte ve bu bağlamda inançlara dair sorulara yanıtlar sağlamaya odaklanmaktadır. Ayrıca İncil'deki bir dünya görüşü geliştirmek için başkalarını eğitmek, evrimsel fikirlerin ve iflasını ortaya çıkarmak da kanalın ve kuruluşun amaçları arasındadır. Bu bağlamda kanal genel olarak incelendiğinde evrim fikri ve ateizmle de mücadele etmektedir. Bu kurum faaliyetlerini daha çok dernek üzerinden yürütmüş olduğundan kanalın abone sayısı altmış binin altında kalmıştır. Videonun izlenmesi de oldukça düşüktür. Ancak bu videonun incelenmek üzere araştırma için tercih edilmesinde teistlerin bakış açısının da değerlendirilmesi gerektiği etkili olmuştur. Nitekim video genel olarak incelendiğinde ateistlerin şikâyet ettiği ya da eleştirdiği birçok şey bu videoda da yer almaktadır.

Şekil 11. Answers in Genesis Canada Kanalı – “What Does Atheism Produce in Society” Videosu (https://www.YouTube.com/results?search_query=answers+in+genesis+canada)

4.2.2.1.1. Ateizm Dayatması Teması

Videoyu sunan kişi, çağdaş dünyada ateizmin dayatıldığına dair bir iddia ortaya koymaktadır. Lakin bu dayatmanın nasıl ve nerede olduğuna dair somut veri sunmamıştır. Aslında Ateistlerin de benzer bir kaygıları olduğu belirtilmiştir. Onlar da, toplumun çoğunlukla sahip olduğu dini inançların, yani “teizmin” dayatıldığına inanmaktadırlar. Bu, özellikle bazı ritüel ve adetlerde, örneğin cenaze törenlerinde, belirginleşmektedir. Örneğin ateistler birçok ülkede farklı inanç gruplarıyla birlikte yaşamalarına ve bağlı oldukları devlete karşı görevlerini (örneğin vergi vermek gibi) getirmelerine rağmen yine de çoğunluğun inançlarına göre yaşamın kendilerine dayatıldığını düşünmektedirler. Ölüm merasimi Hristiyan ülkelerde Hristiyan geleneklerine göre diğer ülkelerde ise o ülkenin baskın dinlerine göre yapılmaktadır. Ateistler de aynı ülkede birer vatandaş olarak vergi vermelerine rağmen kendi istedikleri gibi defin işlemleri yapılmadığından onlar da dinlerin kendilerine dayatıldıklarını söylemektedir.

Videoda ateizmin nasıl dayatıldığına dair fazla veri sunulmadığı gözlemlenmektedir. Ancak sunucu ateizmin özendirildiğini bu alanda yapılan akademik çalışmalar üzerinden eleştirmektedir. Ateizmi, İncil üzerinden gereksiz bir

felsefi anlayış olarak değerlendiren sunucu ateizmin ben merkezci olduğunu ifade etmektedir. Ancak dayatma temasına yönelik bu alanda (yani ateizm güzellemeleri dışında) yapılan akademik çalışmaların dışında bir şey söylenmediğinden argümanın sağlam temellendirilmediği söylenebilir.

4.2.2.1.2. Çocuk Yetiştirme Teması

Videoda, Hristiyan bir teistin bakış açısı ile çocuk yetiştirme konusu ele alınmıştır. Hem teist hem de ateist perspektiften çocukların aldatılmaması ilkesine vurgu yapılmıştır. Bu doğrultuda teizmin anlatılarına göre çocuklarına bir şey öğretmenin zorluklarından bahseden araştırmada çocukların bu hikâyelerle aldatılmaması gerektiği vurgulanmaktadır. Aslında videoda da çocukların aldatılması ve çocuklara yalan söylenmemesi gerektiği Hristiyan teist tarafından da paylaşılmaktadır. Bununla birlikte sunucu, Tanrı'nın çocuklara anlatılmamasının da bir tür aldatma olduğunu savunmuştur. Bu, teist bir bakış açısıyla Tanrı'nın varlığını doğru kabul ederek, çocukların bu gerçeklikten mahrum bırakılmasını yanıltıcı olarak değerlendirmektedir.

Videoda ele alınan temel konulardan biri de doğruluk ilkesidir. Hristiyan sunucu, doğruluğun bir Hristiyan ilkesi olduğunu ve ateist yazarın da bu ilkeyi Hristiyanlıktan öğrendiğini iddia etmektedir. Ateist bakış açısına göre, doğru olma, yalan söylememe ve aldatmama ilkeleri sadece Hristiyanlıkla sınırlı değildir. Bu ilkeler, birçok farklı kültürde, dinde ve felsefede yer almaktadır. Ateistler, doğruluğun evrensel bir değer olduğunu ve bu değerın bir din veya inanışa özgü olmadığını savunurlar. Videoda ahlaki değerlerin ve özellikle doğruluk ilkesinin kaynağı tartışma konusu olmuştur. Teist bir Hristiyan kanalının perspektifinden doğruluk ilkesinin Hristiyanlıktan alındığı ifade edilirken, ateist perspektiften bu ilkenin evrensel olduğu ve dini bir kaynağa bağlanamayacağı vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda genel hatları ile videoda, çocuk yetiştirme konusunda hem teist hem de ateist perspektiflerin doğruluk ilkesi üzerinden ele alındığı gözlemlenmektedir. Her iki taraf da çocukların aldatılmaması gerektiğini savunurken, doğruluğun ve ahlaki değerlerin kaynağı konusunda farklı görüşlere sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bu,

dinler arası ve dini olmayan inanç sistemleri arasındaki temel farklılıklardan birini yansıtmaktadır.

4.2.2.1.3. Hayatın Anlamı Teması

Videoda, teistik bir bakış açısı ile, ateizmin hayata anlamsızlık kattığı ileri sürülmektedir. Videodaki teistik bakış açısına göre, ateizmle büyütülen çocuklar anlamsız bir hayata sürükleniyor olabilir. Çocuklar teistik bir şekilde eğitim verilmemesi gerektiği savunulan makalede annelerin çocuklarını anlamsız bir hayata sürüklediği belirtilmektedir. Oysa ateistler böyle bir sorunun olmadığı gerek akademik metinlerde gerekse de videolar üzerinden belirtmişlerdir. İnsanların zaman zaman zor dönemleri -psikolojik olarak- olmaktadır. Ancak bu durum sadece ateistler için değil teistler için de geçerlidir. Borçlu bir insan, hasta bir insan, yakınlarını kaybeden bir insan teist de olsa yaşadığı şeyler psikolojik açıdan zor gelebilir ve bu normal bir durumdur.

Bu doğrultuda ateistlere göre, hayatın anlamı sadece tanrısal bir varlık tarafından belirlenmez. Onlara göre hayatın anlamı bireyin kendi deneyimleri, değerleri ve inançlarına göre şekillenebilir. Ayrıca videoda yaşanan zorlukların sadece ateistler için değil, teistler için de geçerli olduğu vurgulanmaktadır.

4.2.2.1.4. Ahlak Teması

Videodaki sunucu, ahlaki değerlerin ve kuralların kaynağı olarak kutsal kitapları (bu örnekte İncil) görmektedir. Ateizme göre, ahlaki değerlerin temelsiz olduğu ve yalan söyleme ya da birisini öldürme gibi eylemlerin neden kötü olduğuna dair bir temel olmadığı eleştirisi yapılmaktadır. Ateistler, ahlaki değerlerin ve normların kaynağı olarak bireysel vicdanı, toplumsal deneyimleri ve rasyonelliği gösterirler. Ateistler için de yalan söylemek ya da birisini öldürmek elbette kötüdür, fakat bunun nedeni tanrısal bir emir ya da kutsal bir kitap değil, bireysel ve toplumsal deneyimlerin sonucudur. Ayrıca, farklı kültürlerde ve dinlerde farklı kutsal metinlerin olduğu, bu yüzden evrensel bir ahlaki sistemin bu metinler üzerine kurulamayacağı vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda ateistler ahlakın kaynağı için dine ihtiyaçlarının olmadığını savunmakta hem bireysel vicdanlarını hem de toplumsal

yaşantı ve deneyimlerini ahlakın kurucu unsuru olarak görmektedir. Yani ateistler için de yalan söylemek ya da birisini öldürmek elbette normal bir şey olmadığı gibi etik de değildir. Ayrıca videodaki Hristiyan sunucu bir yandan ateizmin dayatıldığını belirtirken diğer yandan da evrensel bir ahlaktan bahsetmektedir. İncil'in bir otorite olarak terk edilmesinde kuralların nasıl yapılacağına dönüşeceğini düşünmektedir. Oysa dünyada kutsal kitap olarak sadece İncil olmadığı gibi başka dinler ve başka kutsal kitaplar da yer almaktadır. Tek doğru İncil'in hükümleri kabul edildiğinde ve bu hükümlerden evrensel bir yapı tesis edildiğinden diğer inanç grupları ve ateistler üzerinden dini bir dayatma ortaya çıkacaktır. Ateizmin karşı olduğu şey tam da budur. Ateizm, anarşi değildir. Dolayısıyla siyasi ve sosyal kuralların seküler bir şekilde tesis edilmesini ön görmektedir. Örneğin ateizm, Tanrı inancı ile temellendirilmiş bir "iktidar" anlayışını da reddeder. Ancak burada ateizmin reddettiği; salt iktidar değil, iktidarın Tanrı inancı üzerine temellendirilmesidir. Bu durum, ateizmin tanımının anarşizm olarak yapılmasını mümkün kılmayacağı gibi; ateizmin tanımını "tanrılara ve ruhsal varlıklara olan metafizik inançların reddedilmesinden alıp "dinlere inanmamak" şeklinde tanımlanmasını da mümkün kılmaz. Videoya göre son olarak teistik perspektiften bakıldığında, evrensel bir ahlakın kutsal kitaplar üzerinden tesis edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ancak ateist perspektife göre, bu durum diğer inanç grupları ve ateistlere yönelik bir dayatma oluşturmaktadır. Ateistler, dinin siyasi ve sosyal kuralları belirlemede bir otorite olmaması gerektiğini savunmaktadırlar.

4.2.3. TED YouTube Kanalı (Ted Talks)

TED Talks YouTube kanalı, dünyadaki kanaat önderlerinin ya da başarılı insanların çoğunlukla hayatlarını ya da başarıya giden öykülerini 18 dakika ya da daha kısa bir sürede yaptıkları konuşmalarla izleyicilere aktardıkları kanaldır.

Şekil 12. TED YouTube Kanalı (<https://www.YouTube.com/@TED>)

Kanal, 7 Aralık 2006'da kurulmuştur. Kanalda teknoloji, eğlence, tasarım, pozitif bilimler, işletme, küresel meseleler, sanat ve daha fazlası hakkında içerikler üretilmektedir.

4.2.3.1. “My Failed Mission to Find God” (Tanrı’yı Bulmaktaki Başarısızlığım) Videosu

Bu video Anjali Kumar’ın sunumunu içermektedir. Videonun henüz başında Tanrı’yı arama mücadelesinin başarısızlıkla sonuçlandığını belirgin bir şekilde ifade etmektedir. Tanrı’nın aranması süreci kişinin kendi bireysel dünyasına dair bir durumdur. Diğer yandan Tanrı’yı aramaya çalışmak demek bir yandan da var olduğuna dair varsayımı kabul etmek demektir. Anjali Kumar’ın çıkış noktası ise kendi farklılıklarına dair toplumda görmüş olduğu davranışlar ve bu farklılıkların sadece kendisinde olmadığına dair deneyimdir.

Farklılıklara yönelik saygı ateistlerin üzerinde durdukları temel değerlerden birisi olarak öne çıkmaktadır. Anjali Kumar Hint soylu bir kadın ve Amerika’da çok az insanın benimsediği bir inançtan gelmektedir. Ancak bir yandan Katolik bir okulda eğitim alarak büyümüştür. Bu durum Anjali’nin farklı dinleri görme ve değerlendirmesine olanak tanıdığını vurgulamaktadır.

Video genel olarak değerlendirildiğinde doğrudan ateizme yönelik olmadığı söylenebilir. Ancak Tanrı’nın aranma serüveni ve farklı inanç ve dünya görüşlerine saygı duyulması bu videoyu da araştırmaya konu etmektedir. Nitekim araştırmacı gitmiş olduğu başka bir Tanrı ve dünya görüşünü dinlediğini evde ise Hindu inanışlarına göre yetiştirildiğini vurgulamaktadır. Bunca farklı dini yaklaşımın olduğu bir yerde insanların totaliter yaklaşması ayrıntıların da görülmesini mümkün kılmamaktadır.

Şekil 13. TED Kanalı – “My Failed Mission to Find God” Videosu
(<https://www.YouTube.com/watch?v=pgmiPXAwiLg&t=611s>)

İnsanlar arasında her ne kadar dini, sosyal ya da etik açıdan farklılıklar olsa da diğer yandan da birbirine benzerlikler ve aynılıklar vardır. İşte önemli olan farklılıklara saygı duymakla birlikte aynılıkları ve benzerlikleri görmek gerekmektedir. Şu halde ateist ve teist ya da deist olarak birçok farklı dini görüş söz konusu olsa da bu insanların benzerlikleri de bulunmaktadır. Yukarıda videoya dair bir görsel sunulmaktadır. Videonun sosyal medya çerçevesi incelendiğinde 2 milyondan fazla izleyiciye ulaştığı gözlemlenmektedir. Videoda öne çıkan temel temalar ise şöyle özetlenmektedir.

4.2.3.1.1. Hiçbiri Teması

Birçok ülkede kamu ve özel kuruluşlar tarafından demografik araştırmalar yürütülmektedir. Bu araştırmalarda insanlar anketler doldurarak kendilerine dair fikirler vermektedir. Bu fikirlerden birisini de inanç haneleri oluşturmaktadır. Katılımcı konuşması bu haneye genellikle hiçbiri bölümünü işaretlediğini ifade etmektedir. Hiçbiri olmak demek aslında o toplumun belirgin inanç grupları arasında yer almamak demektir.

Amerika'daki Pew Araştırma Merkezi üzerinden verilen örnekte insanların demografik bilgileri alınırken büyük ilahi dinlerin dışında diğer dini inanışların

olmadığı aktarılmaktadır. Çok fazla farklı dini anlayış olduğundan büyük dinlerin dışında kalanlar kendilerini hiçbiri olarak işaretlemektedir. Hiçbiri olmak insanın kendisini sadece farklı hissetmesini değil aynı zamanda toplumsal olarak yalnız hissetmesi sonucunu da doğurmaktadır. Nitekim katılımcı sadece Amerika'daki 56 milyonun üzerinde hiçbiri olan kitlenin olduğunu ifade etmektedir. Hiçbiri kitlesi demografik olarak genç bir nüfusu içermektedir. Hiçbiri olarak ifade edilen grupta Tanrı'nın varlığına inananlar olduğu gibi ateist kimseler de yer almaktadır.

Katılımcı videonun bu noktasında ateistlerin içinde olduğu hiçbiri grubuna dair çok önemli veriler sunmaktadır: “artık kendimi bir hiçbiri olarak yalnız hissetmiyordum”. Yalnız olma düşüncesi varoluşsal bir duygu durumu ifade etmekle birlikte her insanın zaman zaman içine düştüğü bir duygu durumudur. Ancak söz konusu dini inanışlar ve ateizm olduğunda “hiçbiri” olmanın getirmiş olduğu yalnızlık varoluşsal bir yalnızlık olmanın ötesinde sosyal ya da toplumsal bir yalnızlıktır.

Toplumsal yalnızlık insanların toplumdaki egemen gruplar (çoğunluğu oluşturan gruplar) arasında azınlıkta kalmasını ifade etmektedir. Ancak toplumsal yalnızlık elbette sadece niceliksel bir azınlığı değil bununla birlikte inanışlar, yaklaşımlar açısından da azınlığı içermektedir. İnsanların kendisini toplum içinde yalnız hissetmesinin temel nedeni de budur. Örneğin köyden büyük şehre gelen bir insanın bir süre kendisini yalnız hissetmesi süreci bu duruma örnek verilebilir. Söz konusu dini inanışlar olduğunda ise toplumsal yalnızlık insanların diğer insanlar tarafından ötekileştirilmesi sorununa da dönüşebilmektedir. İnsanlar kendilerini bir yere ait hissetmeyebilirler ama içinde buldukları toplumun zorunlu parçası olduklarından farklı düşünen insanlara yönelik saygı onların yalnız hissetmelerinin önünü geçilmesini sağlayacaktır. Kaldı ki ateistlerin seküler bakış açıları çerçevesinden en çok vurguladıkları husus da budur: “farklılıklara saygı”.

“Hiçbiri” teması bağlamında vurgulanan yalnızlık olgusunun iki veçhesinin olduğu gözlemlenmektedir. Bunlardan birincisini aşılabilir bir yalnızlık türü olarak toplumsal yalnızlık ve varoluşsal bir duygu olarak yalnızlıktır. Gerek bu videoda gerekse de diğer videolarda öne çıkan bu temel yaklaşımın -yani toplumsal yalnızlığın- aşılabileceğine dair bir inanç beslenmektedir. Farklılıklara saygı

bağlamında aşılması ön görülen toplumsal yalnızlıkta öncelikle kanun ve yasaların bu çerçevede düzenlenmesi gerekmektedir. Yasa ve kanunların ötesindeyse her bilinçli varlık olarak insanın kendisi gibi düşünmeyen insanların insanca varoluşuna saygı göstermeli onu öylece kabul etmelidir.

Türkiye evreninden incelenen örneklerde de yurt dışı evreninden alınan örneklerde de farklılıklara saygı ateistlerin temel çıkış noktalarından birisini oluşturmaktadır. Toplumsal yaşamın tek bir inanç ve değer merkezinde kurulması azınlıktaki insanlar için baskıcı bir duruma dönüşebilmektedir. İnsanlar arasındaki farklılıkların tep tipçi bir hegemonyaya dönüşmesi ise toplumsal yalnızlığın derinleşmesine ve “hiçbiri” olma potansiyelinin de artmasına neden olmaktadır. Ateistlerin -özellikle de devrimci söylem üzerinden hareket eden ateistlerin- vurguladığı şey ise bu ötekileştirme, tek tipleştirme sorunlarının seküler bir yasa ve ahlak zeminin aşılabileceğini varsaymaktadırlar.

Varoluşsal yalnızlık ise insanların zaman zaman kendi duygusal dünyalarında hissettikleri temel bir ontolojik durumdur. Nitekim her insan bir yandan çepçevre diğer insanlar tarafından kuşatılmış olsa bir yandan da her zaman yalnızdır. Örneğin insan her ne kadar empati davranışları geliştirse de yine de karşıdaki insanı tam da onun hissettiği gibi anlayamaz. İşte bu durum her insanın kendi içinde biricik olan yanını göstermekte ve aşılammaktadır. Ancak bu türden varoluşsal bir yalnızlık teist ateist fark etmeksizin herkesin zaman zaman hissedebileceği bir duygudur. Evren ve doğa karşısında insan kendisini yalnız hissetmesi gibi varoluşsal yalnızlık aşılması gereken değil deneyimlenen bir şeydir. Toplumsal olarak dışlanan ve ötekileştirilen bireylerde ise varoluşsal yalnızlığın çok daha derin hissedilebileceği ön görülebilir.

4.2.3.1.2. Benzerlik Teması

Videoda öne çıkan bir diğer tema ise hiçbiri temasını destekleyen yalnızlığa zıt bir şekilde gelişen benzerlik temasıdır. Araştırmacı Tanrı'yı arama serüveninde Tanrı'yı bulamasa da birçok önemli şeyler keşfettiğini ifade etmektedir. Bu keşiflerden birisini de insanlar arasındaki benzerlikler oluşturmaktadır. İnsanlar arasındaki benzerlikleri hayattan beklentileri üzerine değerlendiren anlatıcı aslında insanların birçok farklı dine inansa da hayattan beklentilerinin ortak-benzer olduğunu

keşfetmiştir. Şu hâlde beklentilerin ne olduğu dini inanışların ne olduğunu bir noktada değersiz kılmaktadır.

Videoda insanların iyi bir yaşam için istedikleri üç temel şeyden birincisi sağlık, ikincisi mutluluk üçüncüsü ise aşk olmuştur. Bu beklentilerin elbette dini inanışlarla doğrudan ilgisi bulunmaktadır. Özellikle de mutluluk duygusunu birçok insana inandığı dinler vermektedir. Dinlerin verdiği ödevleri yerine getiren bireyler kendini mutlu ve tatmin hissetmektedir. Ancak mutluluk denilen şey elbette sadece bu ödevlerin yerine getirilmesi ile sınırlı değildir. Sağlıksız ya da fakir durumda olmak da insanların mutsuz olmasına neden temel etmenlerdendir. Dini inanışları ne olursa olsun birçok farklı insanın beklentilerinin bu üç değer üzerinde birleşmesi farklılara nazaran benzerliklerin de olduğunu göstermektedir.

Ateizmin anlatıldığı videolarda da vurgulanan şey aslında bu benzerliklerdir. Ateistler bu benzerliklerin insanların istediği şekilde çözümlenebilmesinin yolunu seküler bir zeminde aramaktadır. İnsanların beklentilerinin aslında dini beklentiler olmadığı da görülmektedir. Örneğin Tanrı'yı görmek gibi beklentiler değil gündelik hayata dair mutlu ve huzurlu olma beklentileri öne çıkmaktadır. Aslında ateistler insanların inançlarının yaşadıkları dünyayı ya da mutluluklarını etkilediğini kabul ederler. Ancak inançların teorileri gerçek yaşam karşısından her zaman uzak kalmaktadır. Hayat gerçektir maddi yaşam mutluluk ve huzur açısından son derece önemlidir. Tam da bu yüzden ateistler bu dünya yani maddi dünya gerçektir. Ona göre dizayn edilmelidir. Başka bir yaşam olmadığından bu mutluluk da ertelenmemelidir.

Videodaki benzerlik teması bağlamında yapılan incelemede de ateistlerin maddi dünya tutumu öne çıkmaktadır. Bu tema sadece ateistler için tüm inanç grupları için de ortaktır. Videodaki sunucu aslında basit bir şekilde insanların hangi inançtan olursa olsun sadece sağlıklı ve mutlu bir yaşam sürmek istediklerini söylemektedir. Dinlerin kendi içlerinde karmaşık görünen istek ve talepleri insanlar tarafından beklentiler içinde yer almamaktadır.

Tanrı'yı ya da İsa'yı görmek gibi beklentisi olmayan insanların basitçe ve doğrudan maddi gerçekliği ilgilendiren sağlıklı talep etmeleri oldukça net bir şekilde

ortaya çıkmaktadır. İşte bu beklentilere cevap verilebilmesi için de insanların dikkatlerinin bu dünyada alınıp manevi bir başka dünyaya devredilmemesi gerekmektedir. Tam tersine insanlar tüm enerjilerini bu dünyadaki yaşam için mutluluk ve huzur için harcamalıdır.

Maddi dünya konusu dinlerin de dikkat çektikleri konulardan birisi olsa maddi dünyanın nerdeyse nihilist bir tavırla reddi de söz konusu olabilmektedir. Dünyanın olup bitene kayıtsız kalınabilmektedir. Maddi gerçeklikten ne kadar uzak kalınırsa manevi doyuma ve manevi ödüle kavuşulacağına dair bir inanç vardır. Rahibeler ya da diğer dini görevlilerde bu durumun belirgin bir şekilde görüldüğü gözlemlenmektedir. Ateistler ise bunu kesinlikle istememekte ve insanların seküler bir şekilde bu dünyaya yönelmesi gerektiğini ifade etmektedir.

4.2.3.1.3. Bireysellik Teması

Videodaki bireysellik teması anlatıcının e-posta adresine gelen beklentilerin sonucunda belirlenmiştir. Bu beklentiler bir önceki temada da ifade edildiği üzere sağlık, mutluluk ve aşktır. Beklentiler ve insanların inançsal durumları değerlendirildiğinde insanların talep ve beklentilerinde örtük bir şekilde bireyselliğin öne çıktığı söylenebilir. Nitekim insanları savaşlar ve açlığın sona ermesi gibi bir beklenti içine girmemiştir.

Bireysellik teması bu çerçevede birçok farklı şekilde değerlendirilebilir. Öncelikle insanlar her ne kadar bir Tanrı'nın var olduğuna inansalar da beklentileri Tanrı'nın yapabileceği birçok üst seviyede şey varken bunları istememiştir. Tanrı, tüm teist dinlerde her şeye gücü yeten olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla istenmesi gereken şeylerin ve beklentilerin skalası oldukça geniştir. Bu beklenti ve taleplerin arasında sadece savaşlar, kıtlık değil doğal afetlerin olmaması gibi şeylerde eklenebilir olmasına rağmen sağlık, mutluluk ve tamamen bireysel bir durum olan aşkı talep etmişlerdir. Kaldı ki sağlık ve mutluluk da tüm dünya için istenmemiştir.

Tanrı'nın gücü her şeye yettiğinden istenilecek şeylerin evrensel olarak genişletilmesi mümkün iken insanların dilek ve temennileri daha çok bireysel bağlamda kendilerine yönelik olmuştur. Bu beklentiler üzerinden büyük ve geniş çıkarımların yapılması gerekmektedir. Ancak ateistlere göre inançlı insanlar uzun

yıllardır Tanrısal bir mucize görmedikleri için istek ve talepleri de bireysel temalara indirgenmiş durumdadır. Bütün dünyada açlığın yok edilmesini ya da barışı dilemenin hayal olduğunun onlar da farkındadırlar. Dolayısıyla da maddi etmenlerin ve maddi değişkenlerin sağladığı mutluluk ve sağlık her şeyin önüne geçmiş durumdadır. Aslında mutluluk da sağlıkta hatta aşk da tamamen maddi değişkenler üzerinden ve maddi dünya üzerinden açıklanmaktadır.

İnsanların beklentilerinin bu dünyaya yönelmesi ateistler için her zaman önemlidir. Çünkü ateizm sadece manevi bir dünyanın varlığını reddetmez bununla birlikte insanın kendi gerçeğini de maddi dünya üzerinden kurması gerektiğini belirtmektedir. Bu açıdan bireysel gerçekler de daha fazla ön plana çıkmaktadır. Çünkü daha gerçekçidir. Dinlerin bütün bir dünyaya nizam verme fikri ise bazı siyasi ideolojiler gibi hem baskıcı hem de ütopyik kalmaktadır. Bu denli farklı inanç yaklaşımları varken tüm dünyanın hep birden tek bir dine mensup olmasının -din fark etmeksizin- beklenilmesi ateistlere inandırıcı gelmediği gibi bu ilke üzerinden hareket edilmesi farklılıkları yok eden bir baskıya da dönüşebilecektir. Videonun sonunda ise yine inançlardan bağımsız bir şekilde barış ve iyi dilek temennileri verilmektedir. Herkes farklı inançlara bağlı olsa da aslında ortak beklentiler ifade edilmektedir. Ortaklık sadece beklentiler açısından değil insanların yaşamları açısından da gözlemlenmektedir.

4.2.3.2. “Alain de Botton: Ateizm 2.0” Videosu

Ted'deki bu videodaki konuşma, akademisyen olan Alain de Botton'a ait Ateizm 2.0 başlıklı konuşmadır. Ateizmin sosyal ve duyarlılıklar bağlamında yeniden incelenmesi gerektiğini vurgulayan Botton'a göre sayısı artan ateistler için böyle çalışmaların da artması gerekmektedir. Botton çağdaş dönemde insanların inananlar ve inanmayanlar olarak bölümlendiğini belirtmektedir. İnanmayanlar olarak ifade edilen ateistler içi bir tür din önerisi sunan Botton'a göre ateistlerin kendi iç dinamiklerini kontrol eden bireyler olması bu bir din alternatifini tetiklemektedir. Ateizmin kendi içinde dini bir yaklaşıma dönüşmesinde birçok farklı etmen olduğu görülmektedir.

Şekil 14. TED Kanalı – “Alain de Botton: Ateizm 2.0” Videosu”
(<https://www.YouTube.com/watch?v=2Oe6HUgrRIO&t=934s>)

İnsan varoluşsal olarak sosyal bir varlık olduğundan başkasıyla birlikte olmak bir şeyler paylaşmak insana duygusal olarak iyi gelen bir faaliyet olmaktadır. Gerek bu video gerekse de Tanrısızlar için kilise videosu yabancı kaynaklardan alındığından İslamiyet’ten daha çok Hristiyanlar üzerinden tartışılmaktadır. Dolayısıyla da Hristiyanların Pazar buluşmaları ya da Pazar ayinleri çerçevesinde tartışılmaktadır. Benzer bir durum Müslümanların cuma günlerinde camilere yoğun gitmesi üzerinden de örneklendirilebilir. Bu faaliyetlerde teistler bir araya gelerek hem dayanışma hem de yardımlaşma duygularını geliştirmektedirler. Dini toplantılar insanların açlarını paylaşma yerleri olarak da duygusal yönden iyi hissetmenin önemli yollarından birisidir.

Ateistlerin kendilerini duygusal yönden iyi durumda hissetmesinin temelinde sadece kendilerine benzer dünya görüşündeki insanlar bir araya gelmesi yer almamaktadır. Bununla birlikte gerek tek başlarına gerekse de birlikte hareket ederek etik tutum sergilemeleri de bu çerçevede öne çıkmaktadır. Bu çıkış noktası ateistlerin ahlaksız olmalarına dair basit yorumların da önüne geçmektedir. Ateistlerin etiklerinin temelinde insan sevgisi yer almaktadır. Yardımlaşma, dayanışma ve empati gibi toplumsal değerler de oldukça önemlidir.

4.2.3.2.1. Doktrinel ve Ritüelistik Din Teması

Botton'un ateizm 2.0 olarak tanımladığı şey ateizme yönelik yeni bir versiyon olarak sunulmaktadır. Ateizm en temelde yaratıcı bir Tanrı'nın ve buna bağlı olarak dinlerin varlığının reddine dayanmaktadır. Botton bu durumu -kendisi ifade etmese de- ateizm 1.0 olarak görmektedir. Ateistler bir yandan Tanrı'yı ve dinleri kabul etmemekte ancak bir yandan da dine dair ritüelleri özlediklerini ya da beğendiklerini ifade etmektedirler. Bu çerçevede dini ayinlere katılmak, ilahi dinlemek ya da dini bir mimariyi ziyaret etmekten aldıkları hazları vurgulamaktadırlar.

Botton ateistlerin Tanrı'nın varlığını kabul etmemekle birlikte dini ritüel ve dine bağlı tüm gelişmelerden uzak kalmak zorunda kaldıkları varsayımı üzerinden hareket etmektedir. Yani ateistler Tanrı'nın varlığını reddetmekle birlikte dine bağlı olarak var olan dini ritüel, ayin, müzik ya da mimariyi de reddetmektedir. Bu her zaman böyle olmamakla birlikte Botton bu varsayım üzerinden ateizm 2.0 fikrini aktarmaktadır. Ateistlerin kilise gibi dini mimari ya da dini müziklerden etkilenmelerinin devam etmesini ateizm 2.0 sağlamaktadır. Botton da diğer videolarda belirgin bir şekilde öne çıkan ahlak konusuna eğilmektedir. Avrupa'da kiliselere olan bağlılığın önemli ölçüde azalması insanların ahlak konusunda tedirgin olmasına neden olmuştur. Ahlakın insanlara kazandırılması adına kültürel faaliyetler ortaya çıkmıştır. Bu kültürel faaliyetlerin başında ise eğitim gelmektedir. Eğitim bir yandan akademik yeterlilik kazandırırken diğer yandan insanların iyi bir insan ve iyi bir vatandaş olmasını sağlamaktadır. Botton'un kültür üzerinden insanların ahlaki değerleri kazanması durumu ateistler için ahlakın kaynağı konusundaki fikirlerinden beslenmektedir. Ahlak konusu ateistler ve teistler arasındaki en temel konulardan birisidir. Çünkü teistler düz bir bakış açısıyla ahlakın kaynağının din olduğunu kabul etmektedir. Literatür incelendiğinde ahlakın temel kaynağı olarak din öne çıksa da din ile birlikte toplumsal-kültürel alan ve insanın bireysel akı da ahlakın temel kaynakları olarak kabul edilmektedir (Karaca, 2020, s. 83). Ateistler için de ahlakın kazanılması sürecinde bireysel akıl ve kültürel alan öne çıkmaktadır. Bu durum ateistlerin din olmadan da ahlaki tesis edebilmelerini sağlamaktadır.

Botton, eskiden vaizlerin yapmış olduğu şeyin günümüzde ise eğitim ve kültürel faaliyetler üzerinden yapıldığı söylemektedir. Laikliğin bu temel yani ahlak bağlamında yaptığı hizmetin bir tür ateist ahlakı yaydığını vurgulamaktadır. Ateist ahlak tanımlaması insanlara yavan ve uzaklaştırıcı bir kavram dizisi gibi gelse de aslıdan gündelik hayatta hepimizin uyguladığı nezaket ve görgü kurallarını ifade etmektedir. Dolayısıyla ahlak dinin doktrinel tarafı ile değil ritüelleri üzerinden ateist bir yaklaşımla insanlara sunulabilmektedir.

Video genel olarak incelendiğinde dinlerin sahip olduğu temel önem öğrettikleri şeyler değildir. Asıl olan şey dinlerin öğretmek istedikleri şeyi nasıl kolektif ve örgütlü bir şekilde yürüttüklerinin anlaşılmasıdır. Örgütlü ve kolektif öğretim hem ahlak hem de diğer konularda kabul edilmelidir. Sanat ve eğitim gibi kültürel faaliyetler de din temelinde olmadan ahlak temelinde kullanılabilir. Sanat, karmaşık ve insanların anlamayacağı bir şekilde sunulmamalıdır. Tıpkı dinlerin sanatı kullandıkları basit ve yalın olmalıdır.

Ateizmin bu şekilde ele alınması aslında ateist bir toplumun ne kadar kolay bir şekilde zemine yayılabileceğinin de göstergesidir. Gruplaşma, örgütlü ve kolektif bir şekilde hareket etmek ateistlerin hali hazırda yaptıkları bir şeydir. Ancak ateistlerin sayısı teistlere göre çok daha az olduğundan bu türden gruplaşmalar; siyasi ve sosyal olarak çok daha zor olmaktadır. Çünkü ateist olduğunu beyan eden bir kimse toplum içinde zannedildiği gibi kolay kabul edilmemektedir.

Botton ateistlerin gruplaşarak -aslında bu dernek, vakıf ya da sivil toplum örgütleri anlamına gelmektedir- dinlerin yaptığı ve kullandığı öğretmen ve yayma metodolojisini kullanması gerektiğini belirtmektedir. Dinin büyük ve üst anlatıları olmadan da evrenin büyüklüğü karşısında insanlar hayrete düşerek mistik deneyimler yaşayabilirler. Tanrı'nın varlığına inanmadan Tanrısal deneyimlerin yaşanması da mümkündür. Çünkü insan her zaman kocaman evrendeki yerini sorgulayarak kendisini hem etik anlamda hem de varoluşsal anlamda sorgulayabilir.

Bu sorgulama süreci için de Tanrı'ya inanmaya gerek yoktur. Bilimin açtığı evren kapısı insanı hayrete düşürmeye yetmektedir. Bu durum; yani evrenin varlığı ve insan-toplum yapısına ateist bakışla da mümkündür. Yaratıcı bir Tanrı'nın

varlığına inanmadan da insanlar büyük bir dağdan ya da evrenden duygusal ve zihinsel olarak etkilenebilir. Bu etkilenme biçimi insanı teist yapmadığı gibi ateizmin hayata bakış yaklaşımlarından da uzaklaştırmamaktadır.

Ateistlerin sosyal medyayı etkin bir şekilde kullanması kendilerine dair farklılıkların anlaşılmasını sağlamaktadır. Bu video bağlamında ateistlerin yaratıcı Tanrı fikrinden ve dinlerden vazgeçse de içinde buldukları kültürden etkilenmelerinin doğal olmasının anlaşılması istenmektedir.

Ateist bir kimse dinleri ve Tanrı reddetse de içinde bulunduğu ve yetiştiği kültür dini kültürün parçalarını içerdiğinden yaşantısı onun da bu kültürden haz almasını sağlamaktadır. Dolayısıyla ateistlerin dini mimari ya da müzikten haz aldığı gibi mistik bir deneyim de yaşayabilir. Kültürün dinamikleri olarak sanat ve eğitim insanların iyileştirilmesi çerçevesinde etik olarak kullanılabilir. Ateistlerin daha çok bu alanlar üzerinden faaliyet göstermesinin temel nedeni ise ahlakın ve toplumsal yaşamın seküler bir zemin üzerine bina edilmesi kaygısıdır.

5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapılan içerik analizi sonucunda ortaya çıkan temalar ve temel argümanlara bakıldığında evrim teorisi, bilim ve din ilişkisine yönelik eleştiriler, sekülerizm ve modernite, inançsızlığın psikolojisi ile birlikte sosyal etkiler öne çıkmıştır. Elde edilen sonuçlar bağlamında ateistlerin konsolide olması ve bilim ile evrim teorisi argümanları üzerinden dinleri eleştirmelerinin ardında da sosyal ve psikolojik etmenlerin de olabileceği yönünde çıkarımlar yapılabilecektir.

5.1. Tartışma

5.1.1. Evrim Teorisi ve Ateizm

Evrime dair modern bilimin sunduğu bulgular ve bu bulguların ateizmle ilişkisi, tarihsel, felsefi ve teolojik perspektiflerden bakıldığında karmaşık ve çok yönlü bir tablo çizmektedir. Bu tartışma, internet ve ateizm ilişkisi bağlamında yapılan video incelemeleri ve literatür taramasının ışığında daha da zenginleşmektedir. İlk olarak, Ateizm Derneği TV'nin "Vücudumuzda Evrim İzleri" başlıklı videosu, evrimin ateizmin argümanları arasında ne kadar önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Evrim teorisi, doğal süreçleri rasyonel ve bilimsel bir temelde açıklayan bir araç olarak ateistler için önemlidir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken önemli bir husus, evrimin ateizmin kanıtı olarak değil, bir biyolojik gerçeklik olarak ele alınması gerektiğidir. Prof. Dr. Tamer Kaya'nın vurguladığı gibi, bilimin ideolojik bağlayıcılıktan bağımsız olması gerektiği perspektifi bu bağlamda dikkate değerdir. Bilim ve dinin, doğru anlaşıldığında birbiriyle çelişmediği, ancak evrim teorisi gibi konularda bilimsel verilere öncelik verilmesi gerektiği ortaya çıkar.

Evrim Ağacı Kanalı'nın "Bilim İnsanlarının Çoğu Ateist Midir?" videosu ise, evrimin yanlış yorumlanmasının potansiyel zararlarına dikkat çekmektedir. Evrimin ateizmle eşdeğer gösterilmesi, bilimsel gerçekleri yanlış temsil eden ve toplumda yanıltıcı bilgilere neden olan bir yaklaşımdır. Tarihsel olarak, bilim ve din arasındaki potansiyel çatışmaların, özellikle Batı Orta çağ felsefesinde nasıl şekillendiğini görmekteyiz. Ancak bu, evrimin veya herhangi bir bilimsel teorinin dinsel inançlarla uyumsuz olduğu anlamına gelmez. Bu doğrultuda Çakmak (2013, s. 76)'a göre de

evrim teorisi ve din arasındaki potansiyel gerginlikleri ve bu teorinin toplumsal ve felsefi etkilerini daha derinlemesine ortaya koymaktadır. Evrim teorisi, canlıların doğal süreçlerle nasıl evrildiğini açıklamaktadır ve bu süreçte rastlantıların rolü büyüktür. Ancak, bu rastlantıların bir yaratıcının varlığıyla çelişip çelişmediği konusu tartışmalıdır. İslam geleneğinde, evrim fikri bazen kabul edilirken, bu fikrin temelinde ilahi bir yaratma sürecinin olduğu vurgulanır. Bu, evrimin dinsel inançlarla nasıl bir araya getirilebileceğine dair ilginç bir örnek teşkil etmektedir (Dağ, 2019, s. 156).

Evrım teorisi ateist bireyler arasında daha çok destek bulmaktadır. İslami inançlarda, insanın varoluşu, evrenin başlangıcı ve hayatın kökeni gibi konular vahiyle gelen bilgilerle ifade edilir ve bu süreçlerin Yüce Yaratıcı'nın niyeti doğrultusunda gerçekleştiğine inanılır. Bu süreç, Kur'an'da adım adım belirtilir (Alıcı, 2018, ss. 59-62). İslam'ın kutsal kitabı olan Kur'an, ilk insanın Hz. Adem olarak yaratıldığını belirtir. Kur'an'a göre Hz. Âdem, Yaratıcı tarafından topraktan özel bir yöntemle yaratıldı ve ona hayat verildi. Dinler arası konsensüse göre, Hz. Âdem'in ilk insan olduğuna inanılır. İnsanın kökenini farklı varlıklara atfetmek, hem dinî hem de bilimsel gerçeklere aykırı bir yaklaşımdır (Okçu, 2013, s. 174). Evrim teorisinin, varlıkların oluşumunu rastgele süreçlere atfetmesi, dini kavramlarla uyumsuzluk teşkil eder. Canlılığın bir amacı ve tasarımı olduğunu belirtmek, evrimin ana fikriyle uyumlu değildir. Bu, yaratılışın bir amaç doğrultusunda gerçekleştiğini savunan dinî yaklaşımla çelişir. Bu yüzden, evrim teorisi ortaya çıktığından bu yana tartışma konusu olmuştur. İslam düşünce tarihinde, Hayyan, Nazzam, Cahız ve Bîrûnî gibi düşünürlerin, evrim hakkında bazı görüşleri vardır. Ancak, bu düşünürlerin evrim anlayışı, ilahi bir yaratma fikrine dayanmaktadır. Bu, İslami geleneğin evrim anlayışının Darwin'in evrim teorisinden farklı olduğunu gösterir (Çakmak, 2013, ss. 56-60). Evrim teorisinin varsaydığı, doğal seçimle gerçekleşen rastgele değişimler, ahlaki değerlerin de nasıl oluştuğunu etkileyebilir. Bu teoriye göre, canlıların hayatta kalmak için mücadele etmeleri gerektiği belirtilmektedir. Bu rekabetçi mücadele, bireylerin bencilliğini öne çıkarabilir. Bu anlayış, toplumda yardımlaşma ve empati gibi değerlerle çelişir (Torun, 2014, ss. 179-188).

Sosyolojik alanda, evrim teorisinin bazı adaptasyonları yapılmış ve bu adaptasyonlar siyasi sonuçlar doğurmuştur. Bu sosyolojik yaklaşım, toplumda eşitsizlikleri ve yoksulluğu kabullenme eğilimindedir, bu da toplumsal sınıflar arasında farklılıkları vurgulamaktadır (Yaşa, 2018, s. 599). Birçok bilim insanı ve düşünür, evrim ile ateizm arasında bağlantılar olduğunu ileri sürmektedir. Örneğin, Richard Dawkins, ateizmin rasyonel bir temel kazanmasının evrim teorisi sayesinde olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, Dawkins'e göre, ateistlerin fikri tatmin olabilmesi için evrim teorisine ihtiyaçları vardır (Küçükali, 2020, s. 16). Bazıları, evrim teorisini ateist bir yaklaşımın dayanağı olarak sunarken, diğerleri bu teorinin yaratılışa bir alternatif olarak sunulmasının ideolojik bir yaklaşım olduğunu belirtmektedir (Okşar ve Çalışkan, 2020, s. 178). Evrim teorisi, varoluşun rastgele değişimlerle gerçekleştiğini savunur. Ancak, bu rastgele değişim yaklaşımı, evrende bir amaç ve tasarım olduğunu öne süren teleolojik argümanlarla çelişir. Özellikle Dawkins gibi bazı bilim insanları, evrimin ateizmle ilişkilendirilmesi için çaba göstermiştir. Bu bilim insanları, evrimi Tanrı'nın var olmadığını kanıtı olarak kullanmışlardır (Küçükali, 2020, s. 16-18). Bu nedenle, evrim teorisi, ateist argümanların bir parçası olarak sıklıkla öne sürülmektedir.

5.1.2. Modernite, Sekülerizm ve Ateizm

Ateizm Derneği TV'nin "Dini Hoşgörü Yalanı" başlıklı videosu üzerinden modernite, sekülerizm ve ateizm ilişkisini değerlendirmek, modern toplumun dini ve seküler yapısının dinamiklerini anlamak için önemlidir. Öncelikle modernite, tarihsel süreç içerisinde akıl ve bilimi merkeze alarak, dini inançlara ve pratiklere yeni bir yaklaşım getirmiştir. Bu yaklaşım, bireyin dünyayı anlama biçimini, sosyal yapısını ve devlet yapılanmasını etkileyen bir dizi süreci tetiklemiştir.

Videodan elde edilen bulgular bağlamında da sekülerizm, dini ifade özgürlüğünün temelidir ve din ile devlet işlerini ayırarak bireylerin dini özgürlüklerini garanti altına almaktadır. Ancak, modernite sürecinde sekülerleşmenin teşvik ettiği dini özgürlüklerin sınırlamaları ve sekülerizmin siyasi iktidarlar tarafından nasıl algılandığı önemli bir tartışma konusudur. Modernite ve sekülerizmin baskı altında olduğu bu bağlamda, ateizm ve anti-teizmin pozisyonları

da belirgin bir şekilde öne çıkmaktadır. Pek çok açıdan modernite sürecinin pozitivist bakış açısı, dini inançları ve pratiği zorlayabilir. Dinin işlevinin azaldığı, bireyin ruhsal boşlukla karşı karşıya kaldığı ve bu boşluğun modernitenin öngördüğü akıl ve bilim tarafından doyurulamadığı vurgulanmaktadır. Ancak, bu boşluğun ateizm veya anti-teizm ile doldurulup doldurulamayacağına dair bir değerlendirme yapmak gerekmektedir.

Videoda ateizm ve anti-teizm arasındaki farkın sekülerizm ve dini özgürlükler bağlamında ele alındığına dikkat çekmek gerekir. Ateistler dini yaklaşımların ifade özgürlüklerini savunurken, anti-teistler dini kurumların sosyolojik olarak ortadan kaldırılmasını savunmaktadırlar. Bu, modernitenin ve sekülerizmin, dini ve seküler yapılar arasındaki dengeleri nasıl etkilediğini gösteren önemli bir dinamiktir.

Modernite, bireysel düzeyde rasyonelliği teşvik ederken, toplumsal düzeyde geleneğe eleştirel bir yaklaşım benimseyerek sosyal yaşamın daha rasyonel ve çeşitlenmiş bir yapıya kavuşmasını öngörmüştür (Turan ve Aydilek, 2017, s. 281; Ördem, 2018, s. 211). Modernite, rasyonelleşme, sekülerleşme, sanayileşme, kentleşme ve bilim temelli yaklaşımlarla tanımlanırken, batılılaşma bağlamında da değerlendirilmektedir (Yaran, 2010, s. 11). Modern dönem sadece toplumsal, kültürel ve politik yeniliklerle sınırlı kalmamış, dinsel yaklaşımlara da yeni bir boyut kazandırmıştır. Modernliğin bilimsel bir perspektif benimsediği ve her şeyi açıklanabilir, ölçülebilir ve tarif edilebilir bir yapıya dönüştürmeye çalıştığı görülmektedir. Bu özellikle, kültürlerin, ilişkilerin ve yaşam tarzlarının tek bir modda sıkıştırılmasına yol açmıştır, bu da dünya genelinde bir homojenleşmeye neden olmuştur (Ören, 2022, ss. 155-157).

Sekülerleşme, dinsel etkilerin toplumsal yaşam üzerindeki rolünün azaldığı, pozitivist düşüncenin teoloji üzerinde daha baskın hale geldiği ve dünyevi hedeflerin bireyin yaşamında daha merkezi bir konuma geldiği süreci tanımlar (Ertit, 2014, s. 106; Erkan, 2021, s. 1559). Sekülerleşmenin gelişimine yol açan önemli etkenler arasında Haçlı Seferleri, Rönesans, Reform hareketleri ve endüstri devrimi gibi tarihsel olaylar bulunmaktadır (Yapıcı, 2012, s. 3). Sekülerleşme Batı'da öne çıkmasına rağmen, dinin toplumsal yaşamda etkisini sürdürdüğü belirtilmektedir.

Dinin etkisinin devam ettiği ve sekülerleşmeye paralel olarak İslam'a olan ilginin arttığı görülmüştür (Argyle, 2022, ss. 285-286).

Sekülerleşme üzerine birçok teori oluşturulmuştur. Bu teoriler arasında klasik sekülerleşme, yeniden dindarlaşma ve uzlaşıcı yaklaşımlar yer alır. Dinsel inançların derin ve çeşitli kökenlere sahip olduğu düşünüldüğünde, kurumsal dinlerin etkisini sürdürüp sürdürmeyeceği ayrı bir meseledir, fakat bireysel dindarlık devam edecektir (Şengül, 2020, s. 328-330).

Sekülerleşmenin değişime vurgu yaparak, dinin dışında bir yaşamı benimsemesi, bireylerin geleneklerden uzaklaşıp bilim ve akla yönelmelerine sebep olabilir. Modernite ve ateizm, her iki alanın da akıl ve bilimi merkeze almasından ötürü birçok ortak noktada buluşmaktadır. Bu durumun, modern düşünceye sahip bireylerin ateizme yönelmelerini kolaylaştırıcı etkiye sahip olduğu belirtilmektedir.

Modernite ve sekülerleşmenin bireyler üzerindeki etkisi, teknolojik gelişmelerle daha da derinleşmiştir. Özellikle internetin yaygınlaşması, bireylerin farklı kültürler, inançlar ve düşüncelerle kolaylıkla karşılaşmasına olanak tanımıştır. Ateizm ve seküler düşünce, internetin sunduğu bilgiye kolay erişim ve sosyal medya platformlarında oluşturulan topluluklar aracılığıyla daha geniş kitlelere ulaşmıştır. Bu platformlar, sorgulama ve eleştirel düşünceyi teşvik eden bir ortam yaratmış, bireylerin dini inançlarını ve değerlerini yeniden değerlendirmelerine yardımcı olmuştur. Öte yandan, internet, ateizm ve seküler düşüncenin yayılmasında katalizör görevi görmüştür. Düşünce alışverişinin sınırsız olduğu bu ortamda, modernite ve bilimin öncelikli olarak benimsendiği birçok platform, bireylerin dünya görüşlerini ve inançlarını şekillendirme sürecinde etkili olmuştur. Bu bağlamda, internetin, pek çok farklı düşüncenin yayılmasında ve ateizmin popülerleşmesinde önemli bir rol oynadığı söylenmektedir.

5.1.3. Sosyolojik Boyutu ile Ateizm: Sosyal Etki ve Sosyal Öğrenme

Ateizm Derneği TV adlı YouTube kanalındaki “Vücudumuzda Evrim İzleri” videosunun içeriği, sosyal evrim ve kültürel değişim konularında evrim teorisinin ve bilimin önemini ortaya koymaktadır. Prof. Dr. Tamer Kaya'nın açıklamaları ve video içeriği, evrimin sadece biyolojik bir süreç olmadığını, aynı zamanda toplumsal ve

kültürel etmenlerle de etkileşimde olduğunu vurgulamaktadır. Bu da sosyoloji, sosyal evrim, sosyal etki, sosyal öğrenme ve ateizm arasındaki ilişkiyi ortaya koyan önemli bir konudur.

Sosyal etki kuramı, bireylerin birbirlerini nasıl etkilediğini ve bu etkileşimin sosyal normlar, uyma ve itaat gibi unsurlarla nasıl ortaya çıktığını ele alır. Videonun bu bağlamda, toplumsal normların ve ahlaki değerlerin evrimin bir parçası olarak nasıl geliştiğine odaklandığı görülmektedir. Ayrıca, videonun ahlaki gelişim ve sosyal evrim arasındaki ilişkiyi vurgulaması, sosyal etkinin sosyal normlar ve ahlaki değerlerin evrimine nasıl yön verdiğini gösteren literatürle uyumludur (Şüküroğlu, 2021, ss. 150-172).

Sosyal öğrenme kuramı, bireylerin çevrelerindeki davranışları nasıl gözlemleyerek öğrendiğini incelemektedir (Bayrakçı, 2007, ss. 198-210). Videonun evrimin sadece fiziksel bir süreç olmadığını, sosyo-psikolojik faktörlerin ve insan davranışlarının üzerinde de etkili olduğunu belirtmesi, sosyal öğrenme kuramının prensipleriyle uyumludur. Sosyal öğrenme, bireyin çevresindeki davranışları gözlemleyerek elde ettiği bilgilerin davranışlarına nasıl yansıdığını ele alır. Bu bağlamda, insanların ateist bir perspektiften evrimi anlama ve kabullenme süreçleri, sosyal öğrenme mekanizmaları ile şekillenebilir (Yıldız, 2014, ss. 147-161).

Ateizm ve evrim teorisi arasındaki ilişki, bireyin varoluşunu ve evrimini bilimsel bir perspektiften anlamaya yöneliktir. Bu yaklaşım, sosyal öğrenme kuramının gözlemsel öğrenme prensipleriyle uyumludur. Bireyler, sosyal öğrenme yoluyla toplumun genel kabullerinden saparak, evrimin hem fiziksel hem de sosyal bir süreç olduğunu kabullenmeye daha yatkın olabilirler.

Sosyal evrim bağlamında, bireylerin çevresel gözlemler yoluyla nasıl bilgi edindikleri konusunda sosyal öğrenme teorisi önemli bir perspektife sahiptir. Bu teoriye göre, bireyler din veya diğer sosyal konularda ailesinden ve toplumsal yapıdan bilgi edinirler. Bu gözlemsel etkileşim, bireylerin diğerlerinin eylemlerini anlamalarını ve kendi yaşamlarına nasıl adapte edebileceklerini değerlendirmelerini sağlar (Yıldız, 2014, ss. 150-151). İnsanlar farklı yöntemlerle öğrenirler: okuma, yazma, deneyimleme, gözleme gibi. Sosyal öğrenme teorisi bu öğrenme

yollarından biri olarak diğere insanların eylemlerini gözlemleyerek bilgi edinmeyi tanımlar. Böylelikle, bu yaklaşım bazen “toplumsal bağlamda öğrenme” ya da “çevresel gözlemle öğrenme” olarak da adlandırılır. Bu kuram, bireylerin etrafındaki bireylerin davranışlarını analiz ederek sonuçlara ulaştığını ve bu sonuçların bireye olumlu gelmesi halinde bu davranışları sergilediğini vurgular (Bayrakçı, 2007, s. 199).

Sosyal bilişsel öğrenme yaklaşımı, bireyin ve onun sosyal çevresi arasındaki dinamik etkileşimi ele alır. Temel ilkesi, bireylerin büyük oranda etraflarındaki diğere bireylerden gözlem yoluyla bilgi edindikleri şeklindedir (Yıldız, 2014, s. 155). Bu yaklaşım, kişilik gelişimini üç temel faktörle; çevresel koşullar, bilişsel faktörler ve davranışlarla şekillendirildiğini belirtir. Bu üç faktör bir araya gelerek bireyin bilgiyi nasıl algıladığını, sınıflandırdığını ve hayatında nasıl uyguladığını etkiler. Ayrıca, sosyal bilişsel kuram, bireyin kişilik gelişiminde dört bilişsel sürecin; gözlemsel öğrenme, dil yetenekleri, amaçlı davranış ve bireysel öz değerlendirme, etkili olduğunu kabul eder. Sosyal biliş yaklaşımı, bireyin sosyal davranışları üzerindeki bilişsel etkileşimlerine odaklanır ve bu etkileşimlerin geniş sosyal bağlam içerisinde nasıl şekillendiğini inceler (Plotnik, 2020, ss. 458-459).

İnsan doğasının bir parçası olarak, bireyler toplumsal etkileşimlerle şekillenir ve bu, bireylerin ateizm gibi belirli fikir ve inançlara yönelmelerine neden olabilir. Bu, sosyolojik bir bağlamda sosyal etkileşim ve öğrenmenin önemini vurgular.

5.1.4. Ahlak, Kötülük ve Ateizm

Ateizm Derneği TV ve The Atheist Voice’un videoları, ahlak ve ateizm arasındaki ilişkinin farklı yönlerini ortaya koymaktadır. Ateizm ve ahlak konularının birleşimi, bireylerin yaşamları, dünya görüşleri ve inançları ile ilişkilendirilerek sosyal ve bireysel bağlamlarda ele alınan karmaşık bir tartışmayı gündeme getirmektedir.

Evrim kuramının, ateizmin temel taşı olduğu savunulmaktadır. Ateistler, evrim kuramını, insanın varoluşunun bilimsel bir açıklaması olarak görmekte ve bu açıklamanın ahlaki değerlerle de ilişkilendirilebileceğini belirtmektedirler (Ateizm Derneği TV). Bu, ateistlerin bilimin tarafsız ve rasyonel bir zemini olduğunu ve

ahlakla ilişkilendirilebileceğini düşündüğüne dair bir işarettir. Bunun yanında, evrimin sadece fiziksel değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel bir süreç olduğuna dikkat çekilmektedir. Ahlakın bu evrimsel süreçle geliştiği ve toplumsal yaşamın dinamiklerini etkilediği vurgusu yapılırken, bu süreçte ahlakın toplumsal evrimle bağlantılı olarak değiştiği belirtilmektedir.

Öte yandan, The Atheist Voice'un videosunda, ahlakın ateistler için sıkça sorgulanan ve hatta sıkıcı bulunan bir konu olduğu vurgulanmaktadır. Ateistlerin ahlaki değerleri olduğu, ancak bu değerlerin kutsal kitaplara dayanmadığı belirtilmektedir. Bu perspektif, ahlaki değerlerin bireysel deneyimler, toplumsal normlar ve bireyin kendi değerleri üzerinden şekillendiğini savunmaktadır. Videoda da belirtildiği gibi, ahlakın bir yerden alınmasının gerekmediği, insanın kendi deneyimleri ve değerleriyle şekillenebileceği vurgusu yapılmaktadır.

Literatüre bakıldığında, ateizm, ahlak ve kötülük problemi arasındaki ilişkiyi detaylandırmaktadır. İnsanoğlu, varoluşunu, özgürlüğünü ve sorumluluğunu sorgularken, aynı zamanda Tanrı'nın iyiliği ve kötülüğün varlığı arasında bir ilişki olup olmadığını da sorgulamıştır. Ateistlerin, kötülük problemini Tanrı'nın yokluğunun bir kanıtı olarak görmesi, ahlaki kötülük ve doğal kötülük arasındaki ilişkiyi de gündeme getirmektedir. Ancak, kötülüğün varlığı, Tanrı'nın var olmadığını kanıtlamaz. Aynı şekilde, iyiliğin var olması da Tanrı'nın var olduğunun kesin bir kanıtı değildir. Ahlak ve evrende var olan kötülüklerle ilahi varlık arasında kurulan ilişki, kötülük meselesi üzerinde yoğunlaşarak derinleşmiştir (Kazanç, 2019, s. 191). Bu mesele, tarih boyunca ateizmin argümanları arasında yer bulmuştur. Birçok dini düşünürü göre, bu problem, ateizmin temel dayanaklarından biridir (Aslantatar, 2022, s. 194). Kötülük meselesi, bir yaratıcı olan Tanrı'nın varlığıyla, dünyadaki kötülüklerin var olması arasındaki uyumsuzluğu dile getirir (Şekeroğlu, 2009, s. 136). Bu problem, evrende var olan kötülüklerin varlığını, Tanrı'nın varlığına karşı bir kanıt olarak sunmayı amaçlar. Ateist bir yaklaşım, bu argümanı Tanrı'nın var olmadığını savunmak için kullanırken, teistik inançlar Tanrı'nın tam anlamıyla iyi ve adil olduğunu kabul eder. Ancak ateist yaklaşım, bu iyiliğin varlığını, dünyadaki kötülüklerle nasıl açıklanabileceğini sorgular (Yasa, 1998, s. 315). Tarih boyunca insanlık, varlığın anlamını, ahlaki sorumluluklarını ve

özgürlüklerini anlamaya çalışmıştır (Şekeroğlu, 2009, s. 136). Kötülük meselesi, bu arayışta önemli bir rol oynamıştır. Bireylerin bu problemle başa çıkma yöntemleri, din konusunda şüpheye düşmelerine veya inançlarını daha da derinleştirmelerine neden olabilir (Özcan ve Çam, 2019, s. 61). Aslında kötülüğün var oluşu, insanın özgür iradesinin bir sonucudur ve bu özgürlük, insanın kötü ya da iyi eylemler gerçekleştirme kapasitesini temsil eder. İnsanın özgürlüğü, Tanrı'nın iyiliğinin bir göstergesi olarak kabul edilirken, kötülüğün var oluşu, Tanrı'nın var olmadığını kanıtlamaz (Yüce, 2016, s. 187).

Buna ek olarak, ateist argümanların, dünyada aşırı kötülük olduğunu ileri sürmesi, gerçeklikle tam olarak örtüşmez (Yüce, 2016, s. 196). Gerçekte, iyilik de kötülük kadar varlığını sürdürmektedir. Ateist yaklaşım, her şeyin bir amaca hizmet ettiği fikrini gözden kaçırabilir (Yasa, 1998, ss. 320-321). Kötülük meselesinin odak noktasında Tanrı'nın doğası ve varlıkla olan ilişkisi yer alır. İnsanın sınırlı perspektifi, Tanrı'nın doğasını anlamada bazen yetersiz kalabilir (Demirtaş, 2020, ss. 149-166). Ancak, bu problemi aşmak için Tanrı'nın özelliklerini yeniden değerlendirmek ve bu meseleyi aşmak için yeni yaklaşımlar geliştirmek mümkündür (Haklı, 2002, s. 197). Ayrıca, kötülük meselesi ahlaki ve doğal kötülük olmak üzere iki kategoriye ayrılır. Ahlaki kötülük, insanların kendi özgür iradeleriyle gerçekleştirdiği kötü eylemlerdir (Haklı, 2002, s. 198). Doğal kötülük ise, doğal felaketler ve hastalıklar gibi insanların kontrolü dışında gerçekleşen olaylardır. Bu iki kategori, kötülük meselesini anlama konusunda önemlidir çünkü ahlaki kötülükler, insanın özgür iradesinin bir sonucu olarak kabul edilirken; doğal kötülükler, Tanrı'nın varlığına yönelik soruları beraberinde getirir (Demirtaş, 2020, s. 164).

Sonuç olarak bakıldığında ise ateizm ve ahlak arasındaki ilişki, karmaşık bir yapıya sahiptir ve bu ilişki, bireylerin dünya görüşü, inançları ve sosyal bağları ile şekillenmektedir. Ateizmin, evrim kuramını merkeze alarak bilimsel bir temelde ahlaki ele aldığı, ahlaki değerlerin bireysel deneyimler ve sosyal normlar üzerinden şekillendiği ve kötülüğün varlığının Tanrı'nın varlığı ya da yokluğu ile doğrudan ilişkili olmadığı sonucuna varılabilir.

5.2. Sonuç

Bu araştırmada internet ile ateizm ilişkisini YouTube örnekleri üzerinden incelenmiştir. Yapılan analizlerde öne çıkan öne temalar değerlendirilmiş ve birtakım genel saptamalar ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda bakıldığında ateizm, dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de de azınlıkta kalan bir düşünce yapısına sahip olup, bu nedenle bireylerin dışlanmasına hatta zaman zaman tehditlere maruz kalmasına neden olmaktadır. Bu ötekileştirmenin temel sebebinin, ateistlerin Tanrı’nın varlığını ve toplumsal yaşamın merkezine yerleştirilmesine karşı olmalarından kaynaklandığı görölmektedir. Ancak, inanç birçok insan için kutsal bir değer olmasına rağmen, ateistlerin bu konu üzerine yorumlarının, ekseriyetle bir saygısızlık unsuru olarak değerlendirildiği de bilinmektedir. Ateistler ise sadece bu değerin varlığına inanmamaktadırlar ve bu durum, dışlanmalarının ana sebeplerinden biri olarak gözlemlenmektedir.

Bu ötekileştirme ve dışlanma durumu, sosyal medya araçlarından biri olan YouTube’ da da dikkat çeken bir konu olmuştur. YouTube üzerinden ateizmi tanıtan videolar incelendiğinde, ateistlerin sosyal medya aracılığıyla yayın yapmalarındaki temel motivasyonun, dışlanma ve ötekileştirme olgusuna karşı dayanışma sağlamak ve ateizmi bir felsefe ve hayat görüşü olarak tanıtmak olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda özellikle de “Ateizm Derneği TV” kanalı üzerinden paylaşılan videolarda sıklıkla Türkiye’nin ve dünyanın farklı yerlerinden ateist bireylerin fotoğraflarının paylaşıldığı ve “ateistlerin her yerde olduğu” mesajının verilmeye çalışıldığı görölmektedir. Bu paylaşımların temel amacı, ateist bireylerin kendilerini yalnız ve dışlanmış hissetmemelerini sağlamak olarak öne çıkmaktadır.

Videoların tematik incelemesinde öne çıkan başka bir tema, ateistlerin ironik bir şekilde “Evet, biz ateistiz” demeleri ve bu kimliklerini sakladıkları dönemlerin aksine, bununla övünür ve dillendirir hale gelmeleri gerçeğidir. Ateistlerin videolarda dini temaları ele alırken, sadece İslam’ı değil, tüm ilahi dinleri eleştirdikleri, ancak Türkiye’de buldukları için eleştirilerinin daha çok İslamiyet üzerine yoğunlaştığı gözlemlenmiştir. Bu eleştirilerin temelinde, sosyolojik bir eleştiri yaklaşımı bulunmakta olup, bu eleştirilerin arka planında Nietzsche’nin Hristiyanlık eleştirisine

benzer bir yaklaşım olduğu görülmektedir. Bu noktada ateistlerin “fonksiyonel” bir sosyolojik eleştiri geliştirdikleri, bu yaklaşımda ise dinin toplumsal dayanışmanın artırılması, insanlar arasındaki ilişkilerin düzenlenmesine yardımcı olduğu ve toplumsal normları belirlediği gibi roller oynadığına odaklanarak; dinin bu fonksiyonlarına rağmen toplumu kontrol etmek için üretilmiş bir argüman olduğunu belirtmektedirler. Bunun dışında ateistlerin bir diğer sosyolojik eleştiri metodu ise “eleştirel” teoridir. Frankfurt Okulu’ndan gelen bu yaklaşım, dinin ideolojik bir araç olarak kullanıldığını ileri sürmektedir. Bu doğrultuda Ateistlere göre din, iktidardaki sınıflar tarafından toplumu kontrol altında tutma ve mevcut güç yapılarını koruma amacıyla kullanılmaktadır.

Bunun yanı sıra, ateistlerin ahlak kavramını da kendi etik değerleri üzerinden vurguladığı görülmektedir. Ahlak, ateistler için önemli bir olgudur ve teistlerin bu noktada bir önyargıları olduğu, ateistlerin ahlaksız olduğu gibi bir yanılgıya kapıldıkları üzerinde durulmaktadır. Ancak, ateistler ahlakın sadece dine bağlı olmadığını ve insanların Tanrı’ya inanmadan da ahlaklı ve etik değerlere sahip olabileceğini savunmaktadırlar. Videolarda, ahlaklı olmanın öneminin üzerinde durulduğu ve ahlakın ibadetlerle özdeşleştirilmesine karşı çıktığı gözlemlenmiştir. Ahlakın bütünsel bir yaklaşım gerektirdiği ve toplumla ve doğayla kurulan ilişkilere odaklanması gerektiği ateistler tarafından vurgulanmaktadır.

Araştırma özelinde incelenen videolar, ateistlerin sadece din konusunda değil, farklı siyasi ve sosyal görüşlerde de olduklarını ortaya koymaktadır. Toplumda bazen “öcü” olarak adlandırılan ateistler, devlet ve toplum için bir tehlike olarak kabul edilmektedir. Ancak bu, gerçekte onların, vatan ve devletin bir parçası olarak görülmelerini engellememelidir. Bu noktada, felsefi ve sosyolojik bağlamda “öteki” teması ağırlık kazanmaktadır. Ateistler, videolarda sıklıkla dışlandıklarını, ötekileştirildiklerini ve hatta şiddete maruz kaldıklarını belirtmektedirler. Felsefe ve sosyolojiye göre “öteki” olarak adlandırılan bireyler ya da gruplar, olumsuz bir şekilde kimliklendirilir ve bu ötekileştirme, kültürel etkileşimi engeller.

Videolarda, ateistlerin sosyal hayatta aktif roller aldığına dair birçok örnek bulunmaktadır. Farklı konularda (sanat, bilim, evrim, spor, güncel siyaset) hazırlanan videolar, ateistlerin sosyal hayatın her alanında etkin olduklarını

vurgulamaktadır. Aynı zamanda, videolarda din ve bilim arasındaki ilişkiye dikkat çekilmektedir. Eleştirel düşünme ve sorgulamanın, dini inançlarla uyumsuz olmadığı, fakat bazı dönem ve bölgelerde sanat, felsefe ve bilimin gelişimine engel olabileceği belirtilmektedir. Ateistler için en temel meselelerden biri özgürlüktür. Dinin, özgürlüğü kısıtladığı ve bu kısıtlamanın, sanat ve bilim gibi disiplinlerin gelişimini engellediği aktarılmaktadır. Videoların temel bir sonucu olarak, dinin merkezde olmadığı ve Tanrı'nın yer almadığı bir evrenin ve toplumsal yaşamın mümkün olduğu düşüncesi öne çıkmaktadır. Videolardaki katılımcıların profiline bakıldığında, genellikle yüksek eğitilmiş bireylerin ön planda olduğu gözlemlenmektedir. Ancak bu durum, sadece eğitilmiş bireylerin ateist olduğu anlamına gelmemektedir. Sonuç itibari ile ateizm, toplumun her kesiminden bireyin yaşamında yer bulabilmekte, ancak bu bireylerin ötekileştirilmesi ve dışlanması toplumsal bir problem olarak ortaya çıkmaktadır.

5.3. Öneriler

Yapılan araştırma sonucunda geleceğe dair verilecek önerilere bakıldığında ise ilk olarak akademik olarak yeni araştırmaların farklı disiplinlerin de göz önüne alınarak yapılması gerekliliği öne çıkmaktadır. Ateistlerin toplum içerisindeki konumlanmaları ile ilgili psikolojik, sosyolojik ve politik çalışmaların sayısının artırılması, bu bireylerin toplumsal algılarının ve karşılaştıkları problemlerin daha derinlemesine anlaşılmasına olanak sağlayabilecektir. Bu bağlamda, araştırmaların sadece ateizmin nedenlerine odaklanmak yerine, ateistlerin toplum içinde nasıl bir konumda olduklarına ve hangi zorluklarla karşılaştıklarına yönelmesi hem akademik hem de toplumsal açıdan daha yararlı olacaktır. Bununla birlikte yeni araştırmaların nitel ve nicel yöntemlerle yürütülmesi, konuya dair daha geniş bir perspektif kazandırabilecektir. Bu doğrultuda, ateizmin felsefi ve akademik yönlerinin de anlaşılması gerekmektedir. Bu ise barışık bir toplum için oldukça önemli bir faktördür. Son olarak internet ve ateizm ilişkisinde olduğu gibi sosyal medyanın günümüzdeki etkisi göz önüne alındığında, ateist platformların söylemlerinin yanı sıra teist sosyal medya platformlarının ateistlere yönelik tutumlarının daha fazla incelenmesi gerekliliği de önemlidir. Teizm ve ateizm arasındaki farklılıkların

toplumsal bir çatışma mekanizması ve zemini olarak değil, zengin bir perspektif ve bakış açısı olarak algılanması da toplumsal refahın gelişmesi ve düşünsel sistemin özgünleşmesi adına önemli görülebilecektir.

KAYNAKÇA

- Abbott, D. M., & Mollen, D. (2018). Atheism as a concealable stigmatized identity: Outness, anticipated stigma, and well-being. *Counseling Psychologist*, 46(6), ss. 685–707.
- Alicı, M. (2018). İlahi Dinlerde Yaratılış-Evrım Tartışmaları. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 6(14), ss. 59-89.
- Alidoosti, B. (2009). *The Process and Experience of Deciding to Live Openly Atheist in a Christian Family: A Qualitative Study*. Virginia Polytechnic Institute and State University, ss. 64-79.
- Althusser, L. (2006). Devlet ve Devletin İdeolojik Aygıtları, Çev. Alp Tümertekin, 2. Baskı, İstanbul, İthaki Yayınları, ss. 68-69.
- Anspach, W., Coe, K., & Thurlow, C. (2007). The other closet?: Atheists, homosexuals, and the lateral appropriation of discursive capital. *Critical Discourse Studies*, 4(1), ss. 95–119.
- Argyle, M. (2022). *Din ve Psikoloji* (Çev. H. B. Gök). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Arslan, O. Z. (2016). *Socio-Psychological Background of Conversions from Islam to Atheism: A Sample of Turkey, Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi.
- Aslan, A. (2002). Analitik Pozitif Ateizmin Bir Eleştirisi: Micheal Martin. *İslam Araştırmaları Dergisi*, (7), ss. 75-95.
- Aslantatar, N. (2022). Paul Draper, Agnostisizm ve Kötülük Problemi. *Dini Araştırmalar*, 25(62), ss. 173-196.
- Aydın, A. R. (1995). *Dini İnkârın Psiko-Sosyal Nedenleri* (Doktora tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Samsun.
- Babacan, S., (2022). Digitalization in education during the COVID-19 pandemic: emergency distance anatomy education. *Surgical and Radiologic Anatomy*, 44(1), ss. 55-60.
- Baker, U. (2017). *Yüzeybilim fragmanlar*. 2. Baskı, İletişim Yayınları.

- Bayrakçı, M. (2007). Sosyal Öğrenme Kuramı ve Eğitimde Uygulanması. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (14), ss. 198-210.
- Bolay, S. H. (2007) *Türk Düşüncesinde Gezintiler*, Ankara: Nobel Basımevi.
- Bremmer, J.N. (2007). Atheism in Antiquitye. Michael Martin (Ed.). The Cambridge Companion to Atheism. New York: Cambridge University Press.
- Brewster, M. E., Robinson, M. A., Sandil, R., Esposito, J., & Geiger, E. (2014). Arrantly absent: Atheism in psychological science from 2001 to 2012. *The Counseling Psychologist*, 42(5), ss. 628–663.
- Brown, C.G. (2013). The Twentieth Century. Stephen Bullivant ve Michael Ruse (Ed.).The Oxford Handbook of Atheism içinde. Oxford: Oxford University Press.
- Bullivant, S. (2013). Defining Atheism. In S. Bullivant & M. Ruse (Eds.), *The Oxford Handbook of Atheism*, Oxford University Press, 1, ss. 23–31.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2021). *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Cevizci, A. (1999). Paradigma Felsefe Sözlüğü. İstanbul: Paradigma Yayınları, 4. Basım.
- Cevizci, A. (2000). *Felsefe Sözlüğü*. 4. Baskı, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Cevizci, A. (2010). *İlk Çağ Felsefe Tarihi*, 6. Baskı, Bursa: Asa Kitabevi.
- Cevizci, A. (2021). *Etik Ahlak Felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Cliteur, P. (2009). The Definition of Atheism. *Journal of Religion and Society*, 11, ss. 1– 23.
- Cloud, D. (2017). Rewriting a discursive practice: atheist adaptation of coming out discourse. *Written Communication*, 34(2), ss. 165–188.
- Coşkun, İ. (2018). Ateizm ve İslam Kelamî Açından Modern Çağ Ateizminin Eleştirisi, 3. Basım, Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

- Çağaptay, S. (2014). *The Rise of Turkey: The Twenty-First Century's First Muslim Power*. Potomac Books.
- Çakmak, M. (2013). Evrim Teorisi Tanrının Varlığı İçin Gerçek Bir Tehdit Midir?. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22(2), ss. 55-81.
- Çarkoglu, A., Toprak, B. 2007. *Religion, Society and Politics in a Changing Turkey*. Istanbul: TESEV Publications.
- Çayır, C. (2014). Ergenlerin dini inanç, şüphe ve dini tutumları üzerine bir araştırma. *Bilimname*, 27(2), ss. 59–88.
- Dağ, A. (2019). Yaratılışa Müdahale ve Yeni Bir Evrimci Neo-Darwinist Bir Yaklaşım Olarak Transhümanizm. *Flsf Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (27), ss. 153-168.
- Demir, İ. (2010) *Din Felsefesi Bağlamında Turan Dursun Ateizminin Dayanakları*, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Demirli, E. (2012). “VAHDET-i VÜCÛD”. TDV İslam Ansiklopedisi. 42/431-435. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.
- Demirtaş, M. (2020). Kötülük Problemi Teizmin Üstesinden Gelemeyeceği Bir Konu Mudur? *Felsefe Dünyası*, (72), ss. 143-171.
- Dinçer, S. & Dağdelen, B. C. (2020). Karl Marx'ın Din Toplum Bağlamındaki Eleştirel Sosyal Teorilerine İslâmî Eleştiri. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 9 (24), ss. 331-351.
- Dursun, O. (2018). “Yaratıcı Endüstrilerin Aşkınsal Alanda Görünümü: Yaratıcı Endüstrilerin Yaşam Dünyasının Sömürgeleştirilmesine Etkisi”, *Moment Dergi*, 5/2, ss. 144-173.
- Erdoğan, İ. (1995). “Uluslararası Bilgisayar Şebekesi İnternet ve İletişimin Emperyalist Kontrolü”, *Bilim ve Ütopya Dergisi*, ss. 18-19.
- Erkan, E. (2021). Sekülerleşme Teorileri Perspektifinden Türkiye’de Dindarlık. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(4), ss. 1557-1570.

- Ertit, V. (2014). Birbirinin Yerine Kullanılan İki Farklı Kavram: Sekülerleşme ve Laiklik. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 9(1), ss. 103-124.
- Fenelon, A., & Danielsen, S. (2016). Leaving my religion: Understanding the relationship between religious disaffiliation, health, and well-being. *Social Science Research*, 57, ss. 49–62.
- Fromm, E. (2010). Psikanaliz ve Din. Elif Erten (çev.), 2. baskı, Ankara: Say Yayınları.
- Goodman, K. M., & Mueller, J. A. (2009). Invisible, marginalized, and stigmatized: Understanding and addressing the needs of atheist students. *New Directions for Student Services*, 125(7), ss. 55–63.
- Gülfil, D. (2019a). Ateistlerde olumsuz tanrı algısının psiko-sosyal açıdan değerlendirilmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 8(2), ss. 1289–1312.
- Gülfil, D. (2019b). Sekülerleşmenin ateist tutum üzerindeki etkisi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 46, ss. 309–333.
- Gündoğar, H., & Yürgüç, M. S. (2019). Deizm bağlamında ortaöğretim okullarında inanç algısı: Adıyaman örneği. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(11), ss. 643–670.
- Haberli, M. (2014). *Sanal Din*, Açılım Kitap, İstanbul.
- Habermas, J. (2019). *İletişimsel Eylem Kuramı*, Çev. Mustafa Tüzel, İstanbul, Alfa Yayınları.
- Haklı, Ş. (2002). Kötülük Problemi Yaklaşımlar ve Eleştiriler. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2), ss. 195-211.
- Hall, S. (1980). *Encoding/decoding, Culture, Media, Language: Working Papers in Cultural Studies*, (Ed. Centre for Contemporary Cultural Studies) London, Hutchinson, s.128-138.

- Hood, R.W.J., & Chen, Z. (2013). Conversion and Deconversion. Stephen Bullivant ve Michael Ruse (Ed.). The Oxford Handbook of Atheism içinde. Oxford: Oxford University Press.
- Hood, R.W.J., Hill, P.C., & Spilka, B. (2009). The Psychology of Religion. 4th edition, New York: The Guilford Press.
- Hökelekli, H., & Çayır, C. (2006). Gençlerin din değiştirip Hıristiyan olmasında etkili olan psiko-sosyal etkenler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(1), ss. 23–46.
- Hyman, G. (2010). Ateizmin Kısa Tarihi. Dilek Şendil (çev.). İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları.
- Jenkins, H. (2017). Medya Yöndeşmesinin Kültürel Mantığı, *Yeni Medya Kuramları İçinde*, Ed.: Filiz Aydoğan Boschele, İstanbul: Der Yayınları, ss. 33-45.
- Juergensmeyer, M., Kitts, M., & Jerryson, M. (Eds.). (2016). *Violence and the world's religious traditions: an introduction*. Oxford University Press.
- Kadayıfçı A., Şencan O., Delibaşı T. (1998). *İnternet ve Hekim*, Nobel Tıp Kitabevi, Ankara.
- Karaca, M. (2020). Felsefe Grubu Öğretmeni Adaylarının “Ahlak” Kavramına İlişkin Algılarının İncelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (49), ss. 73-85.
- Kasapoglu, T. (2017). Religion and Politics in Contemporary Turkey: Attitudes of Atheists. *Kultūra ir visuomenė: socialinių tyrimų žurnalas*, 8(2), ss. 97-113.
- Kayıklık, H. (2005). Bireysel yaşamda dinsel değişim. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(2), ss. 5–23.
- Kazanç, F. K. (2019). Düşünce Tarihinde Ateizme Götüren Bir Neden Olarak Kötülük Sorunu: Kelâmî Açıdan Eleştirel Bir Değerlendirme. *İslâm Düşüncesinde Ateizm Eleştirisi*, ss. 190-259.
- Khalil, M. H., & Bilici, M. (2007). Conversion out of Islam: A study of conversion narratives of former Muslims. *The Muslim World*, 97(1), ss. 111–124.

- Korkmaz, A. (2019). *Ateizmin Psiko-Sosyolojisi I Teorik Çerçeve "21. Yüzyıl Türkiyesi Örneği"*, Palet Yayınları, Konya.
- Küçükali, A. (2020). Evrim Teorisinin Sanayi Toplumundaki Yeri. *İş ve Hayat*, 6(11), ss. 9-23.
- Martin, M. (2007). General introduction. In M. Martin (Ed.), *The Cambridge companion to atheism*. Cambridge University Press, ss. 1–11.
- McAnulla, S. (2012). Radical atheism and religious power: new atheist politics. *Approaching Religion*, 2(1), ss. 87-99.
- McCarn, S. R., & Fassinger, R. E. (1996). Revisioning sexual minority identity formation: A new model of lesbian identity and its implications for counseling and research. *The Counseling Psychologist*, 24(3), ss. 508–534.
- McGrath, A. E. (2013). Evidence, theory, and interpretation: The “New Atheism” and the philosophy of science. *Midwest studies in philosophy*, 37(1), ss. 178-188.
- Neusner, J., & Chilton, B. (Eds.). (2008). *Religious tolerance in world religions*. Templeton Foundation Press.
- Nica, A. A. (2020). Leaving my religion: How ex-fundamentalists reconstruct identity related to well-being. *Journal of Religion and Health*, 59(4), ss. 2120–2134.
- Odabaşı H., Çoklar N., Kabakçı I. (2007). Yeni Dünya: İnternet - Ailelerin Yeni Dünyadaki Sorumlulukları Nelerdir?, 8. Aybastı-Kabataş Kurultayı, 2-3 Temmuz, s.2.
- Okçu, A. (2013). Kur’ân ve Evrim Açısından Canlıların Oluşumu. *Ekev Akademi Dergisi*, 0(56), ss. 151-178.
- Okşar, Y. ve Çalışkan, N. (2020). Yaratılış ve Darwinci Evrim. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(45), ss. 155-183.
- Ördem, Ö. A. (2018). Modernite Kültürü ve Türk Modernleşmesi. *Sosyoloji Notları*, 2(2), ss. 210-221.

- Ören, M. F. (2022). Modernite, Hakikat ve Vahiy: Thomas Bauer Çerçevesinde Bir Değerlendirme. *Balıkesir İlahiyat Dergisi*, (15), ss. 149-171.
- Özcan, Z. ve Çam, T. (2019). Kötülük Problemi Neden İmana Engel Değildir? *Afyon Kocatepe Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), ss. 51-64.
- Özdemir, A., Frank, K. 2000. *Visible Islam in Modern Turkey*. London: Palgrave Macmillan, ss. 216-219.
- Plotnik, R. (2020). *Psikolojiye Giriş*. (Çev. T. Geniş). İstanbul: Kaknüs Yayınları, ss. 458-459.
- Rettberg, J. W, (2017). "Self-Representation in Social Media", Sage Handbook of Social Media, (Eds. Jean Burgess et al), California, Sage Publication, ss. 429-443.
- Sarı, S., & Erdem, A. R. (2005). Öğretim Elemanlarının Bilgisayar Programlarını ve İnterneti Bilme ve Kullanma Amaçları (Pamukkale Üniversitesi Örneği). *TOJET: The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 4(1), ss. 151-161.
- Scheitle, C. P., Corcoran, K. E., & Hudnall, E. B. (2019). Adopting a stigmatized label: Social determinants of identifying as an atheist beyond disbelief. *Social Forces*, 97(4), ss. 1731–1756.
- Scruton, R. (2012). *How to think seriously about the planet: The case for an environmental conservatism*. Oxford University Press.
- Sedley, D. (2013). From the Pre-Socratics to the Hellenistic Age. Stephen Bullivant ve Michael Ruse (Ed.). *The Oxford Handbook of Atheism* içinde. Oxford: Oxford University Press.
- Siner, S. (2012). A theory of atheist student identity development. *Journal of the Indiana University Student Personnel Association*, 14, ss. 14–21.
- Small, J. L. (2008). College student religious affiliation and spiritual identity: A qualitative study (Doctoral dissertation). The University of Michigan.

- Smith, J. M. (2011). Becoming an atheist in America: Constructing identity and meaning from the rejection of theism. *Sociology of Religion: A Quarterly Review*, 72(2), ss. 215–237.
- Şengül, F. N. (2020). Kuramsal Boyutta Sekülerleşme ve Din İlişkisi. *Aydın İnsan ve Toplum Dergisi*, 6(2), ss. 315-332.
- Şimşek, S. (2018). *Ortaöğretim Öğrencileri Arasında Yaygınlaşan Ateizm ve Deizm Düşüncesini Önlemede Din Eğitiminin Önemi* (Yüksek lisans tezi). Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Eğitimi Bilim Dalı, Ağrı.
- Şirin, T. 2014. “Freedom from Religion.” In *Freedom of Religion and Belief in Turkey*, ed. Ö. Çınar, M. Yıldırım, Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, ss. 59–88.
- Şüküroğlu, V. K. (2021). Sosyal Etki Kuramı Bağlamında Post-Modern Tüketicinin Sosyolojik Anlamda Dönüşümüne Yönelik Bir Değerlendirme. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), ss. 150-172.
- Taslaman, C. (2012). *Allah Felsefe ve Bilim*. İstanbul: İstanbul Yayınevi.
- Topaloğlu, A. (2001). *Teizm ya da Ateizm*, İstanbul: Furkan Kitaplığı.
- Topaloğlu, A. (2020). *Teizm ve Ateizm & Tanrıtanımazlığın Felsefî Boyutları*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Torun, T. (2014). Darwin’in Evrim Teorisinde Ahlâkın Kökeni. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (30), ss. 173-194.
- Turan, E., & Aydilek, E. (2017). Modernite ve Postmodernite Ekseninde Kamusal Yaşamın Dönüşümü. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(17), ss. 279-290.
- Van Dijk, J. (1997). The Reality of Virtual Community, *Trends in Communication*. 1 (1), ss. 40-41.

- Yanık, A., & Batu, M. (2019). “Yeni Medyada Aktivizm Hareketleri Üzerine Zengin Medya Kısır Aktivizm Tartışmaları”, *İstanbul University Journal of Communication Sciences*, 56/2019, ss. 179-208.
- Yapıcı, A. (2012). Modernleşme-Sekülerleşme Sürecinde Türk Gençliğinde Dinî Hayat: Meta-Analitik Bir Değerlendirme. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12(2), ss. 1-40.
- Yaran, C. S. (2010). Modernitenin İnsan Sevgisine Etkileri. *Eskiyeni*, (17), ss. 11-18.
- Yasa, M. (1998). Eflatun’da Kötülük Problemi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10(10), ss. 315-322.
- Yaşa, A. G. (2018). Herbert Spencer Sosyolojisinde Sosyal Evrimcilik ve Liberalizm Etkileri. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (Akad)*, 10(19), ss. 593-605.
- Yıldırım, Y. (2006). Jürgen Habermas’ın İletişimsel Eylem Kuramı, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8(2), ss. 1-20.
- Yıldız, Z. (2014). Sosyal Bilişsel Öğrenme Kuramı ve Din Öğretimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (33), ss. 147-161.
- Yüce, F. (2016). Din Felsefesinde Kötülük Problemi ve Teodise: Algısal Kötülük Kavramıyla Yeni Bir Perspektif. *Felsefe Dünyası*, (63), ss. 179-202.
- Zavalsız, Y. S., & Şahin, E. (2018). Ateist ve Deistlerin Din Algısı: Üniversite Öğrencileri Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir Araştırma. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 7(2), s. 567.
- Zimmerman, K. J., Smith, J. M., Simonson, K., & Myers, B. W. (2015). Familial Relationship Outcomes of Coming Out as an Atheist. *Secularism and Nonreligion*, 4(4), ss. 1–13.

İnternet Kaynakları

Answers in Genesis Canada Kanalı – “What Does Atheism Produce in Society”
Videosu,

https://www.YouTube.com/results?search_query=answers+in+genesis+cana da

Ateizm Derneği TV Kanalı – “Aikido Sanatı” Videosu,

<https://www.YouTube.com/watch?v=PsT5Ix7oMnQ&t=2028s>

Ateizm Derneği TV Kanalı – “Allahsız Sanat” Videosu,

<https://www.YouTube.com/watch?v=ux-Wrgdw70E&t=5560s>

Ateizm Derneği TV Kanalı – “Dini Hoşgörü Yalanı” Videosu,

<https://www.YouTube.com/watch?v=4OfWy46T50k>

Ateizm Derneği TV Kanalı – “İmam Hatip’ten Ateizme” Videosu,

<https://www.YouTube.com/watch?v=qAFt2WNt4dY&t=2434s>

Ateizm Derneği TV Kanalı – “Vücudumuzda Evrim İzleri” Videosu,

https://www.YouTube.com/watch?v=3gZ8gO_g03E

Evrim Ağacı Kanalı – “Bilim İnsanlarının Çoğu Ateist Midir?” Videosu (1),

<https://www.YouTube.com/watch?v=udOGPOOCrDk&t=271s>

Evrim Ağacı Kanalı – “Bilim İnsanlarının Çoğu Ateist Midir?” Videosu (2),

<https://www.YouTube.com/watch?v=udOGPOOCrDk&t=271s>

Hürriyet Daily News, <https://www.hurriyetdailynews.com/turkey-blocks-website-of-its-first-atheist-association-79163>

TED Kanalı – “Alain de Botton: Ateizm 2.0” Videosu,

<https://www.YouTube.com/watch?v=2Oe6HUgrRIQ&t=934s>

TED Kanalı – “My Failed Mission to Find God” Videosu,

<https://www.YouTube.com/watch?v=pgmiPXAwiLg&t=611s>

TED YouTube Kanalı, <https://www.YouTube.com/@TED>

The Atheist Voice Kanalı – “15 Things to Never Say to an Atheist” Videosu,

<https://www.YouTube.com/watch?v=vNjEbPfc2d0&t=15s>

The Atheist Voice Kanalı – “9 Problems in Atheist / Religious Relationships”

Videosu, <https://www.YouTube.com/watch?v=GN52GroqQC4>

Türkiye Ateizm Derneği. 2014. *Türkiye' de İnanç Özgürlüğü Kapsamında Görüş ve Önerilerimiz* (Our Opinion and Suggestions in the Context of Freedom of Religion in Turkey), <https://www.ateizndernegi.org.tr/>

Uçaktaki Ateist Akademisi Kanalı – “Din Bir Afyondur İspatı” Videosu, <https://www.YouTube.com/watch?v=pnMg2zyczEY&t=900s>

